

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVILJA

Č L A N K I

Narodna koncentracija // **B. BORKO**: Zagrebške in beograjske revije // **Dr. S. BAJIČ**: Francoski moderni statut dela // **Dr. FR. DERGANČ**: Medicina in filozofija.

O B Z O R N I K

† **Franja Tavčarjeva** (Inko) // **Katoliška cerkev in narodni socializem** (Verko) // **Po anšlusu** (Dr. B. Vrčon) // **Nemški problem v Č.S.R.** (Dr. B. V.) // **Notranjepolitični pregled** (Verko) // **Socialni pregled** (S. B.) // **»Slovenskega naroda« 70 let** (Inko) // **Doktrina fašizma** (P. P.) // **Reviljni odmevi** (B.).

P O R O Č I L A

L. Mrzel: Bog v Trbovljah (Inko) // **»Pravnikova« izdaja zakonov** (B.) // **N. M. Butler** (Dr. P. Brežnik) // **Odgovor Slovenske Matice.**

D R O B T I N E

IV. APRIL-MAJ 1938 4-5.

Redakcija 4-5. številke zaključena 8. maja 1938

*NAROČNINA: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za in o z e m s t v o: celoletno 90 Din. Poštnočerkovni račun: 16.602*

*UPRAVA v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322.*

UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z. o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

Uredništvo je prejelo:

Brošure in knjige:

Naše šolstvo in brezposelni učiteljski in profesorski kandidati. Ljubljana, febr. 1938. 24 strani. — Brošura obravnava probleme sodobne šole in socialno stanje mladih brezposelnih intelektualcev.

T. G. M. — Govor predsednika Češkoslovaške republike dra. Edvarda Beneša nad rakvijo T. G. Masaryka dne 21. septembra 1937. — Izdala Češkoslovaško-jugoslovanska liga v Pragi, marec 1938, Melantrich.

Prvý raz bez Neho. 7. III. 1938 — Angjelinović Danko: Žalospev in memoriam prezidenta Oslobovitel'a Tomáša G. Masaryka. — Preložil a vlastným nákladom vydal dr. Vojteh Měrka.

Oton Župančič šedesátnikom, izdal Oton Berkopec v posebnem odtisu (4 strani) iz revije Češkoslov.-jugoslov. lige v Pragi.

Dr. Fran Ilešić: Hrvatska dobrovolja i popevka od kmetskoga stališa preštimanja. Zagreb 1938, 38 strani, 12 din.

Življenjska bilanca Slovenije v letih 1921 do 1935. (Iz ciklusa »Zdravje v Sloveniji«) Izdal Higijenski zavod v Ljubljani, 1937.

Ferdo Šišić: Jugoslovenska misao. Istoriija ideje jugoslovenskog narodnog ujedinjenja i oslobođenja od 179—1918. — »Biblioteka Balkan i Balkanci«, broj 3—4. Izdanje Balkanskog Instituta, Beograd 1937.

Ivan Pucelj: Vesela pisarija, (Satirične črtice) Ljubljana 1938. Narodna tiskarna.

Časopisi in revije:

Branik, neodvisno glasilo, Ljubljana. Izhaja od 11. februarja 1938. Do 7. maja izšlo 13 številk.

Časopis za zgodovino in narodopisje, izdaja Zgod. društvo v Mariboru. Letnik XXXIII., 1938, snopič 1.

Dejanje, mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko, Ljubljana. List izdaja mladokatoliška slovenska struja po krizi »Doma in sveta«, za tem pa je stara generacija zopet obnovila Dom in svet kot oficielno katoliško leposlovno revijo. — Do zdaj so izšli 4 zvezki »Dejanja«. Urednik Ed. Kocbek.

XX (dvadeseti) vek. Književnost, nauka, umetnost, društvo. I. leto, 1. 1938, broj 1, 2, 3, 4. Beograd. Vsak zvezek obsega po 10 pol.

NARODNA KONCENTRACIJA

Po svetovnozgodovinskih dogodkih na naši meji, ko je za vedno propadel zadnji ostanek nekdanje mogočne avstroogrške monarhije in ko je postala naš najbližji in najmočnejši sosed Velika Nemčija, se je naše nacionalno ozračje občutno spremenilo. Svetovni dogodki so že v prejšnjih dobah hrumeli mimo in preko nas, zapletli nas v svoje vrtince in nas potegnili za seboj v smer, ki nanjo nismo mogli vplivati. Ostali smo vedno pasiven predmet dogajanja, le redko kdaj nam je bila usoda toliko naklonjena, da smo lahko tudi aktivno posegli v vrenje in si vsaj deloma po svojih zmožnostih in primerno svoji poziciji naravnali krmilo v lastno, našim nacionalnim težnjam ustrezajočo smer. Tak svetel trenutek nam je prineslo leto 1918., ki je pod vplivom svetovne vojne in z ideologijo zmagujočega nacionalizma dodelilo tudi nam kakor drugim malim narodom ne samo pravico, ampak tudi možnost samostojnega usmerjanja nacionalne politike. To je bilo prvič v zgodovini, da smo bili sami tvorni činitelji lastne zgodovine in ne več samo predmet, ki so ga sile drugih narodov in drugih ideologij gnale v svoji smeri.

Tudi današnji dnevi so prenasičeni z velikimi zgodovinskimi trenji, propadi in dvigi, porazi in zmagami. Primerjava dalekosežnosti historičnih sprememb v letu 1918. z onimi, ki smo jim sedaj priča, morda ni docela točna, vsiljuje se nam pa vendar, ker vidimo, da tudi sedanji prevrati obračunavajo s preteklimi tvorbami in na ruševinah grade nove mednarodne stavbe. Zato ni odveč, če se — kolikor je to sedaj mogoče — poglobimo nekoliko vase in se vprašamo, ali nosijo našo ladjo tuji valovi, ali pa jo krmarimo po svoji volji. Ali smo predmet dogajanja ali tvorci lastne usode?

To vprašanje so si gotovo zastavili vsi oni naši krogi, ki so bistroidno ali instinktivno doumeli duha sedanje dobe. V prvi vrsti se je to vprašanje z vso nujno vsililo intelektualnim slojem, ki so in se tudi sami smatrajo za odgovorne nositelje kulturnega življenja. V naših revijah in organizacijah, v vrstah slovenskega dijaštva in v mnogih drugih plasteh našega ljudstva se je rodilo spoznanje, da duhovno razpoloženje našega naroda ne ustreza zahtevam velikih časov, da narodna volja ni tako trdna in homogena, da bi mogla uspešno zajezi grozečo poplavo tujih valov, da nam torej preti nevarnost, da znova samo pasivno preživimo presnavljanje svetovnih sil. Treba bi bilo strniti vse nacionalne sile v eno voljo, k enemu cilju. Resni in nesebični glasovi so jeli klicati po nacionalni koncentraciji.

Ti pozivi so bili v resnici potrebni. Veliki dogodki se zgrinjajo nad nami v trenutku, ko smo notranje razcepljeni. Od vseh strani in iz vseh ljudskih

slojev prihajajo glasovi in od povsod se javljajo odmevi, ki pričajo, da v ljudstvu podzavestno še vedno tli povezanost s tujimi središči in da je njegova miselnost še vedno prepojena z idejami, ki nam jih je nemštvo s posredovanjem bivše Avstrije vcepljalo v meso in kri; zato še vedno smatramo pasivnost v svetovnem dogajanju za nujno in neizbežno. Te tradicionalne ostanke netijo trenutne notranje neprilike, povojna razočaranja, gospodarske brige in usodni, hromeči strah pred velikimi svetovnimi pokreti. Le tako se je moglo zgoditi, da so v teh usodnih dneh zabrnele samo strune malodušja, namesto da bi se razmajal veliki zvon narodne samozavesti.

V tem duhovnem razpoloženju so pozivi k narodni koncentraciji razumljivi, kajti ne smemo se zanašati na to, da bo že trenutek nevarnosti sam avtomatično zvaril vse tiste činitele narodnega življenja, ki danes stojijo v nasprotujočih si bojnih položajih. Toda koncentracija je beseda, v katero lahko položimo poljubno vsebino. Dokler ne spoznamo, kateri življenja sposobni sok naj napolni praznino, je klic po stritvi narodnih sil samo beseda brez akcijske sposobnosti. O tem pa, kaj stvarnega naj bi koncentracija obsegala in na kakšni osnovi naj bi bila zgrajena, nazori še niso razčiščeni. Kar se dá iz doslej objavljenih pozivov sklepati, so mnenja vendar za pravo strnjenost neugodna. Od tujih sil podpirana in od skrajnega subjektivizma in individualizma negovana razcepljenost že v preteklih dobah ni mogla dati življenjske moči stremljenju po enotnosti, čeravno bi bili morali Slovenci že davno prej skrbno gojiti zavest življenjske povezanosti, duhovne pripravljenosti na boj za življenje ali smrt, ker naša mogočnim vplivom izpostavljena pozicija že od nekdaj ne bi bila smela dopuščati, da se notranje tako oddaljujemo drug od drugega. Bati se je, da isti motivi, ki so v prejšnjih dobah ovirali skupnost, tudi sedaj nadaljujejo svoje nesrečno delo.

Izhodišče narodne koncentracije moramo iskati v l. 1918. Takrat smo si prvič v svojem narodnem življenju začrtali lastno pot v bodočnost in s te poti ne moremo kreniti drugam kakor v neizvestno temo. Naša usoda se je po tem takratnem spontanem sklepu prav tako kakor po klicu krvi in prirodnih zakonih nepreklicno, nespremenljivo in nerazdružljivo zvezala z usodo slovanskega juga, z usodo državne in nacionalne skupnosti s Srbi in Hrvati. S tem smo Slovenci priznali, da smo del velikega državnega in kulturnega jugoslovanskega naroda. Realni interesi tega naroda zahtevajo posebno v današnjih časih totalitarnosti velikih nacij in ogroženosti vseh malih narodov in držav posebno trdno kompaktnost, pa najsi je treba zanj ožrtvovati nekaj egoizma. Tej neizprosni zahtevi se ne more upirati nobena sentimentalnost, pa najsi razkrajajoči literati, ki se po svoji kulturi in mentaliteti čutijo bliže tujcu nego domačinu, v samomorilnih trenutkih pišejo o ponosu narodne smrti. Tako se nam predstavlja problem s slo-

vskega stališča. S stališča Srbov in Hrvatov problem ni prav nič drugačen. Tudi zanje velja nujna realnost. Slovenska veja mora biti v njihovem lastnem interesu čim močnejša, ker stoji na predstraži proti zahodu. Da mora biti ta predstraža dobro oborožena, to se konkretno pravi, da mora biti gospodarsko močna, kulturno samobitna, po značaju odporna, skratka nacionalno zdrava, to je enako v korist Srbom in Hrvatom in ne manj v korist Slovincem samim. To spoznanje naj bi vsaj v usodnih časih ublažilo ali zatrlo vse tisto, kar nas posebno v zadnjih letih čedalje bolj zavaja k nepremišljenim korakom in k ekstremističnim ideologijam.

Ta izhodna točka določa že tudi obseg koncentracije. Samoslovensko strnjenje v enotno voljo in istosmerno hotenje se mora nujno izpopolniti z duhovno koncentracijo vseh Jugoslovanov. Psihološko je sicer razumljivo, da takrat, kadar je sila najvišja, vsaka edinica išče rešitve v čim tesnejši zvezi s svojimi najbližjimi. Temu psihološkemu, iz stiske, posebno pa strahu izvirajočemu nagonu so se menda vdali tudi oni slovenski kulturni delavci, ki v svojih pozivih h koncentraciji niso upoštevali dejstva jugoslovanske države in potrebe po jugoslovanski nacionalni skupnosti. Druga, v naših razmerah razumljiva, v bistvu pa neprirodna je solucija, kakršno si je zamislil del slovenske mladine, ki je posegel nazaj v l. 1848. in zanemarjajoč več kot polstoletni nacionalni in meddržavni razvoj zagrabil za strohnelo vejo historičnega postulata.

Ustavili smo se samo ob dveh stališčih, ki se zrcalita v izjavah slovenskih izobražencev, pa že to zadostuje, da se zavemo, kako nedograjeno, kako neenotno je še gledanje na slovenski nacionalni problem. Dolga leta so že predmet žolčnih, včasih zagrenjenih, pretiranih, nikdar pa realnih razprav o narodnih potih in ciljih. Zdi se, da bo treba veliko širokogrudnosti, uvidevnosti, da iz težkega pritiska razmer lahko poiščemo pravo osnovo za skupno voljo. Vendar se pričakovanih težkoč izobraženstvo ne sme ustrašiti.

Na katerih poljih nacionalnega udejstvovanja naj se koncentracija izvede, je nadaljnje vprašanje, ki pa ni več toliko principiелno kakor taktično. Francoski intelektualci so pozivali k politični koncentraciji, zavedajoč se, da bi bil le na tem polju, ki razpolaga oni z dejanskimi sredstvi, mogoč uspeh. Tudi pri nas bi se morala v prvi vrsti naprtiti ta naloga politiki. Toda politično življenje je pri nas trenutno tako neuravnovešeno, da se pri politikih ne moremo nadejati odmeva. Izobraženstvo, ki ni direktno vpreženo v politiko, pa vendar mora razmotrivati.

Politični ljudje si tujko »koncentracija« prevajajo na svoj način. Marsikomu bo koncentracija v jugoslovansčini pomenila sporazum. Drugi si koncentracijo predstavlja z drugo tujko, namreč s centralizacijo. Toda politična terminologija ne odloča, ker je važen le duh koncentracije, njena duhovna vsebina. Neprimerno nevarneje bi bilo, če bi politiki razumeli

koncentracijo v tem smislu, da naj se na primer narod koncentrira pod nenarodnimi ideološkimi zastavami. Slovenci smo taka stremljenja že bridko občutili. Le če se osnove za koncentracijo pojmujejo v narodnem in državnem interesu, ne bi morale biti kvarne.

Na kulturnem polju je koncentracija laže dosegljiva, čeravno se zdi ta trditev preveč optimistična, ko vendar vemo, da so kulturni delavci različnih kulturnih krogov v zadnjem času posebno energično poudarjali kulturno samobitnost Slovencev, Hrvatov in Srbov in celó stremeli za nekako kulturno avtarkijo. Iz teh tendenc so se rodili pokrajinski nacionalni klubi. Če pa pravično presodimo nagibe, ki so vodili k tem ustanovitvam, moramo priznati, da so izvirali iz potrebne in nujne reakcije na napačno, razvojne smeri neupoštevajoče in psihološko neutemeljeno izvajanje nacionalnokulturne državne politike. Že poprej je bilo pričakovati, da iz njih izide plodna korektura dosedanjega dela in harmoničnejše, prirodnejše razvijanje jugoslovanske kulturne tvornosti v smeri jugoslovanske kulturne zajednice, še bolj pa je to pričakovanje osnovano v časih, ko nas dogodki izven nas samih pozivajo k nujnemu samospoznanju in dosledno k ciljem, ki so skladni s cilji naše državnosti in našega nacionalnega obstoja. Kjerkoli pa so taki klubi, precenjujoč pomembnost svojega lastnega kulturnega poslanstva, postali politično in kulturno razkrajajoči, jih bo sila življenja izbrisala z liste tvornih nacionalnih žiniteljev.

Zato bo slovensko in jugoslovansko izobraženstvo stvorilo svojo dolžnost, če bo znalo preko dnevnih ovir in razdorov preteklosti uresničiti duhovno nacionalno koncentracijo. Na tej osnovi bo mogoče lepo zamisel spremeniti v dejanje.

BOŽIDAR BORKO:

ZAGREBŠKE IN BEOGRAJSKE REVIIJE

Razvoj revialne književnosti je eden izmed značilnih pojavov današnje dobe. Statistične krivulje kažejo, da v zapadnih deželah in v srednji Evropi število tedenskih, štirinajstdnevskih in mesečnih časopisov stalno raste in da se ti obzorniki čedalje bolj diferencirajo v politične, splošno publicistične in strokovne liste. Razmaha revialne književnosti ne more zanikati dejstvo, da stare, tako zvane osrednje revije tožijo o nezanimanju občinstva. Take revije so vprašanje narodovih elit in elite so dandanes svetovnonar-zorsko in politično preveč razbite, da bi lahko imele skupna reprezentativna glasila. Celo pri Slovencih, kjer zahtevajo že same razmere večje osredotočenje in skrbnejšo gospodarnost z vsemi razpoložljivimi silami, izgubljajo nekdanje osrednje revije prejšnji vpliv na oblikovanje kulturnega življenja. Razmah revij publicističnega in strokovnega značaja je posledica demor-

kracije ter velike razsežnosti in silne dinamike sodobnega življenja. Medtem ko so revije še pred sto leti izpopolnjevale knjige i pohlevno živele v senci svoje vladarice, so dandanes le prepogosto nadomestilo za knjigo in izpopolnitev dnevnikov, ki kljub rastočemu obsegu komaj še ustrezajo svojim poročevalskim nalogam in ki imajo čedalje manj prostora za načelna razglabljanja in premišljene, skrbno spisane članke. Kljub krizi izrazito slovstvenih revij se torej revialna književnost mogočno razvija na drugih, neliterarnih področjih, tako da je publicistika postala v marsičem značilnejši izraz časa kakor čista književnost.

Ta dognanja veljajo tudi za jugoslovansko revialno književnost, posebej še za njen srbski in hrvatski del, o katerem bo tu beseda. Tudi v tem krogu opazamo porast in diferenciacijo časopisov, vendar je ta razvoj zaradi splošnih kulturnih razmer in političnih ovir počasnejši in manj določen kakor drugod, na pr. pri Čehih. Predvsem se opaža v srbski in hrvatski revialni književnosti pogosto eksperimentiranje, novi časopisi se s težavo oprijemajo tal in mnogi prenehajo že po nekaj številkah; pojav sicer ni nov, saj smo ga opazali že zdavnaj v lepi književnosti, značilen pa je zato, ker je pogost in ker se kaže na drugih, neliterarnih področjih. Prav tako se opaža, da stare, tradicionalne revije, ki so — kakor »Srpski književni glasnik« — zavzemale pred desetletji osrednje mesto, vzlic vsem poskusom prilagoditve novim zahtevam izgublajo materialna tla in nekdanji prestiž. Vzrok je tudi tu isti, kakor smo ga označili v uvodnem odstavku: doba je neprijazna obstoju in združevanju narodovih elit, poleg tega pa je literatura izgubila znaten del svojega vpliva in oni pomen, ki ga je imela še pred nekaj desetletji v očeh narodovega izobraženstva. Ni dvoma, da sta k temu pripomogli večja racionalizacija in praktična materializacija današnjega življenja. Nadaljnji značilni znak je vrnitev k revijam, kakor so jih zlasti čislali v predrevolucijski Rusiji, k tipu »tolstega žurnala«. Zdi se, da se prav v tem očitno kaže stremljenje po reviji kot nadomestilu knjige, kar pa more zadovoljiti samo človeka s površnim in vnanjim odnosom do knjige.

Skušajmo si na kratko ogledati najznačilnejše revije iz hrvatskega in srbskega kulturnega kroga. Omejitev na najznačilnejše že sama izključuje bibliografske namene in poudarja samo smotrno izbero, prav tako niso upoštevane številne izrazito strokovne in stanovske revije, ki so sicer takisto v službi kulture in napredka, vendar pa so za splošni pregled manj važne.

V Zagrebu izhajajoče revije so zlasti v zadnjem desetletju po pretežni večini posredno ali neposredno v službi hrvatskega narodno-političnega gibanja. Njih sodelavci so torej programatsko opredeljeni, a ne več izrazito po svetovnih nazorih, marveč po pripadnosti k hrvatskemu gibanju, ki pa se na znotraj vendarle diferencira in si tako ustvarja glasila raznih in različnih hrvatskega mišljenja in čustvovanja. To je velika in temeljna razlika v primeri z beograjskimi in drugimi srbskimi revijami, ki se ne ločujejo

toliko po srbski narodni opredeljenosti, kolikor po socialnih in političnih ideologijah.

Za današnje hrvatsko književno življenje in za vprašanja duhovne kulture, ki zanimajo predvsem narodovo elito, sta značilna dva zagrebška mesečnika: »Hrvatska revija« in »Savremenik«. »Hrvatska revija« izhaja s finančno in moralno podporo Matice Hrvatske in velja za njeno reprezentativno glasilo. Revija je po opremi ena najlepših v Jugoslaviji in je tudi dobro urejevana. Prinaša predvsem poezijo in lepo prozo, eseje in kulturne članke, kritiko in preglede zagrebških gledaliških, koncertnih in drugih dogodkov. Ne izogiblje se političnim vprašanjem, ki jih obravnava včasih pristransko, z bolj ali manj poudarjeno hrvatsko tendenco, vendar po slogu stvarno in na revialni višini, tako da je tudi s te strani v dobrem pomenu reprezentativna. Po svoji estetski in filozofski višini je »Hrvatska revija« izrazito inteligenčni časopis. »Savremenik«, ki je bil pred vojno največji kulturni organ hrvatsko-srbskega sporazuma (v njem so sodelovali tudi vodilni srbski književniki) je po mnogih peripetijah in presledkih postal pred dvema letoma zopet glasilo Društva hrvatskih književnikov. Z letošnjim letnikom se je »Savremenik« razširil po obsegu in dobil prikupnejšo zunanost. Tudi ta časopis predstavlja izrazito hrvatsko kulturno tendenco, goji pa predvsem poezijo, lepo prozo in eseje ter se bavi z literarnimi vprašanji. Njegovi idejno-politični sestavki, ki pa ne stoje v ospredju, imajo nekoliko več »levičarskih« odtenkov (v eni zadnjih številčk je na pr. objavil članek Arthurja Rosenberga »Sveopća kritika demokracije«), vendar je tudi ta revija glasnik demokratičnih stremljenj v okviru hrvatskega narodnega gibanja. Izrazitejše levičarska, mednarodnim socialističnim gibanjem najbližja stremljenja je doslej zastopal »Književnik«. Tudi »Književni horizonti« se gibljejo na obodu hrvatskega in mednarodno-demokratičnega programa; prinašajo poleg izrazito literarnih prispevkov prevode iz spisov sodobnih progresivno usmerjenih pisateljev in študije o domačih in tujih oblikovalcih »socialne stvarnosti«. Hrvatska književnost s katoliško estetsko in idejno usmerjenostjo se osredotočuje okrog »Hrvatske prosvjete«, ki pa ne more glede pomembnosti in umetniške višine tekmovati s »Hrvatsko revijo« ali »Savremenikom«. Še manjšega pomena je »Hrvatska smotra«, ki predstavlja najradikalnejšo hrvatsko desnico in ne prikriva svojih v vsakem pogledu reakcionarnih teženj.

Dokaj osamljeno mesto zavzema med zagrebškimi revijami »Nova Evropa« in sicer že zaradi tega, ker izhaja v latinici in cirilici in ker zastopa jugoslovansko stališče, dasi pojmovano v širokem smislu in naklonjeno tudi hrvatskim težnjam, v kolikor se dado spraviti v sklad z višjimi interesi jugoslovanske skupnosti. »Nova Evropa« je najizrazitejša publicistična revija na vsem slovanskem jugu. Kakor je široka v vprašanjih

našega notranjega življenja, je odprta tudi nazven, zlasti v svet zapadnih demokracij. »Novi Evropi« daje značilno noto osebnost njenega izdajatelja in urednika dr. Milana Čurčina. V nji se obravnavajo z raznih vidikov vsa pereča kulturna, politična, socialna in gospodarska vprašanja; posebno uspele so njene posebne številke, posvečene posameznim pokrajinam, pojavom ali osebnostim. »Nova Evropa« utegne biti edina zagrebška revija, v kateri še vedno sodelujejo Hrvati in Srbi, prilagojujoč novi življenjski stvarnosti ideale, ki jih je dr. Čurčin zastopal še na pragu svetovne vojne s svojimi Hrvatsko-srbskimi almanahi.

Z navedenimi revijami ni seveda niti zdaleč izčrpan pregled zagrebških časopisov; naznačeni so samo daleč vidni stebri, ki obenem označujejo razvojne smeri in tendence. Redkokje je revialna književnost v toliki meri kakor na Hrvatskem (prav za prav v Zagrebu, kajti v hrvatski provinci ne izhaja nobena pomembnejša revija) odraz neuradno uvedene »vistosmerjenosti« in prilagoditve kulturnih organov prevladujočim nacionalno-političnim tendencam.

Beograjske revije kažejo, da v srbskem kulturnem krogu ne obstoji nobena tolikaj močna in izenačujoča idejna tendenca, kakor označuje stanje zagrebških časopisov. Srbstvo, ki živi v pisavi bolj kakor v jeziku, v starih institucijah in v tradiciji bolj kakor v neposredni zavesti, nima kajpak potrebe, da bi se pojavljalo v oblikah čustvene zagrenjenosti in v pretiranih intelektualnih poudarkih. Če izvzamemo formalno stran in se omejimo na vsebinsko, tedaj se težnja po srbstvu (t. j. po izražanju nečesa, kar je dano in obseženo tudi v organskem pojmovanju jugoslovanstva) ne izraža nič silneje nego težnja po demokraciji, po socialnem napredku in podobno.

Izmed prestolniških revij predstavlja »Srpski književni glasnik« še vedno tisto kulturno napredno tradicijo, ki je dobila v njegovem ustanovitelju Jovanu Skerliću svojo reprezentativno osebnost. Dvakrat na mesec izhajajoča revija pa ne živi samo od svoje častne preteklosti, marveč se skuša pomlajevati z novimi slovstvenimi strujami in novimi literarnimi imeni. To tipično glasilo srbske demokratične elite goji poezijo, lepo prozo, esej, znanstvene članke, kritiko in kronistične preglede in zastopa nekoliko »levičarsko« varianto starega srbskega liberalizma, slonečega na veri v narod in človeštvo. Vsebinsko je »Srbski književni glasnik« v zadnjih letih nekoliko nazadoval, vendar v splošnem še varuje star sloves svoje »hiše« in ga še vedno lahko uvrstimo med najpomembnejše kulturne revije v Jugoslaviji. Izrazito literarna revija »Misao« je po daljšem presledku obnovila izhajanje, vendar se zdi, da se bori z nepremagljivimi težkočami in da ne bo dolgo vzdržala v težavni tekmi. »Život i rad« se je iz prejšnjega literarno-publicističnega štirinajstdnevnikarja spremenil v pretežno publicistični list, ki zastopa politične interese nekaterih prestolniških oseb-

nosti. Po ustavljeni »Javnosti«, ki je predstavljala beograjski poskus publicističnega tednika po vzoru češke »Přítomnosti«, nadaljuje tednik »Krug« borbo za jugoslovansko unitaristično linijo, za liberalno, protiklerikalno demokracijo in za ideale prosvetljenega človeštva, zavzemajoč se zlasti za tesnejše sodelovanje Jugoslovancev s Čehoslovaki in z zapadnimi demokracijami.

V zadnjem času sta se primeru »tolstega žurnala«, kakor je bil že dolga leta v Beogradu izhajajoči, dobro urejevani »Ruski arhiv«, pridružila dva časopisa tega tipa: »Naša stvarnost« in »XX. vek«. »Naša stvarnost« izdajajo socialno-progresivno usmerjeni krogi, ki bi jih morda najlaže karakterizirali, če povemo, da skušajo ustvariti duhovno ozračje nekake »ljudske fronte«. Časopis izhaja v debelih zvezkih in goji poleg poezije znanstveno in esejsko prozo, sociološke in gospodarske članke, estetsko in posebej še literarno problematiko in kritiko. Zavzema se za socialistično demokracijo in za naslonitev na zapadne demokracije, zlasti francosko. Izhaja pa dokaj neredno. Mesečnik »XX vek« je pričela z letošnjim kalendarjem letom izdajati v obliki debelih zvezkov po 10 tiskovnih pol založba Geze Kohna. Kolikor smemo sklepati po dosedaj izišlih zvezkih, se skuša ta časopis na nekoliko širših osnovah razviti v nekako centralno glasilo ne le srbske, marveč sploh jugoslovanske inteligence. Prinaša poleg pripovedne proze in lirike filozofske, literarno-teoretične, znanstveno-informativne, predvsem pa sociološke, nacionalno-ekonomske in idejno-politične sestavke; je potemtakem pretežno publicističen, vendar na višini zapadnih revijalnih vzorov. Hvalevredna posebnost te revije so informativni pregledi važnejših književnih novosti v inozemskih literaturah, pri čemer daje prednost knjigam, ki obravnavajo politično, socialno, gospodarsko in kulturno problematiko sodobnosti.

Te revije so v beograjskem krogu najznačilnejši izraz njegovih stremeljenj in njegove kulturne višine. Nekateri v provinci izhajajoči časopisi (»Pregled« v Sarajevu, »Zapisi« na Cetinju, »Letopis Matice Srpske« v Novem Sadu, »Južna Srbija« v Skoplju) zastopajo bolj ali manj regionalne težnje, vendar sta predvsem »Pregled« in »Letopis Matice Srpske«, prvi kot socialno in kulturno progresivni organ, drugi zlasti kot časopis za literarne probleme, na taki višini, da se pridružujeta beograjskim in zagrebškim časopisom.

S pregledom vodilnih zagrebških in beograjskih revij sem hotel opozoriti na dejstvo, ki sem ga omenil v uvodu: da postaja publicistika čedalje bolj očiten izraz časa, ki v tej obliki išče odgovorov na svoje premnoge dvome in vprašanja. Publicistika ustreza ljudem, ki ne utegnejo življenjskih problemov razglablјati v tišini in na daljnih ovinkih, zgolj skozi prizmo poetičnih stvaritev, marveč streme po kolikor mogoče naglem in neposrednem doumevanju pogosto se spreminjajoče družbene stvarnosti in njene proble-

matike. Tudi v tu obravnavanem krogu je publicistika zavzela cele revije in se kot časovno utemeljena nujnost vrnila v literarne časopise. Žgoči problemi in vihravi pojavi zahtevajo več kakor zgolj dnevniško osvetlitev in informativno-kronistično poročanje, temu globljemu in vendar aktualno-neposrednemu komentiranju in kritičnemu razglabljanju pa pri nas kakor v inozemstvu najbolj ustreza stalno rastoča revialna književnost.

DR. STOJAN BAJIČ:

FRANCOSKI MODERNI STATUT DELA

I.

Povojna doba je bila posebno ugodna za to, da se je uveljavila marksistična miselnost, ne več samo kot kritična, opozicijska, marveč tudi kot vladajoča sila. Pustošenja, ki jih je povzročila vojna v materialnem in tudi v duhovnem imetju človeštva, so v generaciji, ki jo je vojna surovo prizadela ali pa razočarala, odločilno pospešila vero, da je treba rešitev iskati v popolni preobrazbi vsega, kar je bilo doslej temelj človeškega življenja. Obetala je veseljen, končen obračun s krivicami tisočletij: šele potem, ko bo uničilo vse, kar ga duši, se bo moglo človeštvo vrniti v svobodo, ki ne bo poznala razlik ne po imovini ne po položaju, niti krivice niti revščine. Takrat bo nastala brezrazredna, zato brezdržavna družba bodočnosti, kakršna je bila že v davni, srečni preteklosti.

Krivični bi bili, če ne bi priznali tej miselnosti velike zgodovinske vloge in ne ocenili pravilno važnih funkcij, ki jih je izvršila. V dobi velikega razmaha svobodnega kapitalizma je bil marksizem nujna protiutež nasproti brezobzirnemu egoizmu tistih, ki so združevali v svojih rokah gospodarsko in politično moč. Učinkoval pa ni neposredno, marveč le posredno z reakcijami, ki jih je povzročal v vladajoči plasti, nekako tako, kakor vplivajo spretno izbrana sredstva moderne medicine, kadar z učinkovitimi dražljaji budi nove življenjske sokove, da bi z njimi preosnovala nezdravo stanje. Po vojni je marksizem s svojo temeljno pesimistično noto za sedanost in z blestečo iluzijo za neko daljno bodočnost zajel težke udarce, ki so zadeli ljudske množice; vodil jih je po »znanstveno dognani« poti od spoznanja, da sedanja doba »nujno« ne more biti drugačna, do obupnih poskusov, prebiti vrata, ki zapirajo obljubljeni dežel, kamor moramo prav tako »nujno« priti, že po samih naravnih zakonih družbenega in gospodarskega razvoja. Sedanja država je le zlo, težka dediščina prvega greha, namreč »uvedbe zasebne lastnine«, in zato po svoji naravi zgolj »sredstvo razrednega nasilja«, njena socialna in gospodarska politika pa samo slabotno upiranje zoper nujne zakone gospodarskega razvoja.

Take ideje so zrastle iz zgolj kritičnega gledanja že davno minulih go-

spodarskih in socialnih razmer ter iz preživelih filozofskih dogem. Zato so bile sposobne ustvarjati krepko in dosledno borbo zoper obstoječi red, dočim so mogle ustvarjati samo z reakcijami, torej posredno. Za samostojne ustvaritve pa niso bile poklicane, ker jim njihova pretežno kritična, da celo razkrajajoča in negativna usmerjenost ni mogla dati za uspešno delo potrebnega optimizma; zato so podlegale obstoječim dejstvom, resničnim silam, novim idejam, včasih pa tudi političnim ali drugačnim računom. Gospodarski, socialni, posebno pa politični neuspehi raznih vrst in odtenkov marksizma, ki so se prej ali slej umaknili v konservativne kolesnice toliko zasmehovanih »meščanskih socialno-reformističnih metod« in »liberalističnega parlamentarizma in demokracije«, so prepričevalno pokazali ustvarjalno nemoč in tudi utopijo takih duhovnih zasnov. Zato ne more presenetiti, če so vedno večji meri privlačile množice ideje, popolnoma nasprotno marksističnim, razvijajoče se bodisi v odkritem nasprotju z marksizmom, bodisi v lastnem razgibanem razvoju, ki je neredko vedel do popolne odtujitve izhodnim točkam. Tako so ideje o skupni narodni usodi, o enotnih narodnih interesih ter o njihovem skupnem izrazu v narodni državi, torej stara misel o enotnosti države in naroda, nadomestile dogmo o nujni razredni borbi v narodu samem in o nujnem razrednem značaju države; optimistična vera v uspešnost gospodarske in socialne politike ter realno gledanje na učinkujoče sile in na njihovo medsebojno razmerje je prevladalo dogmatično togost filozofskih apriornosti.

Vse misli rastejo iz realnih tal, iz duhovnih, socialnih in gospodarskih dejstev. Zato nobena nova zamisel ne more začeti docela znova, marveč se razvija iz sedanjosti in privzame marsikaj, kar so prejšnji naporji ustvarili, ker učinkuje v resničnem, ne namišljenem svetu. Zato se duhovni tokovi prepletajo ne samo med stoletji, marveč tudi med tabori, ki so na videz nepomirljivi nasprotniki. Zamisli minulih časov in njihove ustvaritve ostanejo živi temelji nadaljnjega razvoja. Če preiskujemo sodobno socialno in gospodarsko miselnost in naš sedanji ustroj, se pokaže, da njihov razvoj ni bil niti mehaničen, niti dogmatsko logičen, marveč organski. Posamezne sestavine ali faze niso delci v mozaiku ali elementi v logični formuli, marveč so sestavni deli organizma, v katerem živijo. Zato jih ni mogoče izluščiti, niti sedanjega stanja razkrojiti ali ga celo potisniti v razvoj nazaj, marveč je treba z njimi ravnati kot s členi in pojavi živega organizma. Ustanove iz davnih časov: rodbina, lastnina, država, se izpreminjajo le po svojih funkcijah. Lastnina se razvija od čisto individualistične in absolutne lastnine preko individualne, a že družbeno-funkcionalne lastnine v smeri k družbeni lastnini na stvareh, ki skupnosti neposredno služijo. Tako se izkaže, da lastnina kot ena izmed ureditev sodobne družbe ni kemičen element, ki ga ugotovimo v prerezu sedanje družbe, marveč je izpreminjajoč se izraz odnosa človeške družbe in posameznih njenih članov do zuna-

njega sveta, ki ga seveda niti komunistični red ne more ukiniti; kajti ni element, marveč odnos, ki organsko živi in se izpreminja, ter se pojavlja zato lahko istočasno v različnih fazah svojega razvoja. Tako je razumljivo, da živijo v isti dobi ustvaritve različnih časov in nasprotujočih si miselnosti. Danes vidimo poleg tvorb iz dobe liberalizma (na pr. prosta notranja trgovina, prosto podjetništvo, prosta izbira zaposlitve) usedline marksistične miselnosti (delavski sindikati, razredne zbornice, delavski zaupniki), pa istočasno tudi še pridobitve modernega državnega socializma: kontrola ali celo državni monopol zunanje trgovine in finančnega prometa, državno določanje mezd, načrtno gospodarstvo z nekdanjimi proslulimi večletkami itd. Posebno značilen je vzgled socialnega zavarovanja. Utemeljila sta ga kancelar Bismarck in njegov cesar kot sredstvo zoper marksizem; s tem namenom nista uspela, pač pa je marksistična in nato demokratična Nemčija brez pomislekov prevzela mogočno stavbo socialnega zavarovanja in dandanes je — domala brez izprememb — temeljni sestavni del nacistične socialne ureditve, pa tudi — »brezrazredne« sovjetske Rusije. Tako živijo v sedanjem socialnem in gospodarskem organizmu kot njegove žive oblike ustvaritve preteklih dob in danes obdelanih idealov, ki so kot plast za plastjo skladali plodove svojega truda, neizbežno osnova vsega nadaljnjega razvoja.

II.

Napori skupin, ki so se v Franciji združile v Ljudsko fronto, pomenijo v današnjih dneh gotovo več, nego samo zanimiv dokaz za pravilnost naših temeljnih pogledov na zakone družbenega in gospodarskega razvoja. Nova vodilna plast v francoskem državnem življenju stoji pred neizogibno nalogo, rešiti vprašanje razmerja med delom in kapitalom, med posameznikom in družbo, med gospodarstvom in državo. To delo je posebno znamenito zato, ker se vrši v demokratični državi, v dobi razmaha fašističnih idej, a pod vodstvom socialistične parlamentarne večine, v dobi zatona marksističnih idej. Sam predlagatelj nove socialne ureditve, ki je dobila naslov »moderne statut dela«, takratni predsednik ministrskega sveta Chautemps je označil (29. januarja 1938 v radiu) njen izvor takole: »Leta 1936 je končavala dolgotrajna in težka gospodarska kriza, ki je poslabšala človeški položaj tako za številne podjetnike, kakor tudi za delavce ter ustvarila vzdušje razdraženosti in strahu. Nenadoma, v opojnosti politične zmage, so delavci zagledali svetlo upanje socialne preosnove. Njihove zahteve so se kot zapoved oglašale v ogromnih stavkah, po sreči brez nasilja, dasi so z novimi protizakonitimi sredstvi nevarno pretresle socialni ustroj. Takrat so pod vodstvom mojega predhodnika in prijatelja g. Bluma odločilni predstavniki podjetnikov in delavskega razreda socialno borbo uvidevno nadomestili s pogodbo in podpisali 12. junija znamenite Matignonske sporazume. Ko se je zopet začelo

delo in bil obnovljen red, je parlament sprejel skupino zakonov, ki priznavajo delavcem pomembne, upravičene prednosti. Te zakonske reforme, posebno kolektivne pogodbe, plačani dopusti in skrajšanje delovnika, so nedvomno izboljšali delavski položaj. In vendar nas preseneča številnost in težavnost sporov, kakor tudi protizakoniti čini, ki jih često spremljajo, poleg tega pa tudi nemir, ki se razširja in celo raste, tako pri delavcih, kakor pri podjetnikih. Spričo te presenetljive ugotovitve, ki bi za pesimista lahko pomenila neuspeh dela zadnjih osemnajstih mesecev za mirno rešitev delovnih sporov — ali naj morda opustimo načelo arbitraže in se vrnemo k staremu sistemu socialne borbe v nepravi svobodi? To bi pomenilo vrnitev k izjemnim in barbarskim oblikam človeških odnosov, poleg tega pa v sedanjem položaju tvegati številne dogodke, ki bi mogli postati usodni za socialni mir in narodne koristi.«

Vladni načrt statuta dela obsega šest poglavij, ki ne izčrpajo vsega, kar spada v obseg modernega zakonika o delu, marveč ureja samo nekatere aktualnejše probleme, deloma na novo, deloma drugače, nego so bili urejeni doslej v veljavnem zakoniku o delu (Code du travail), ki bo na ta način dobil svojega modernejšega dvojnika. Prvi del načrta obsega določbe o sprejemanju in odslavljanju delavcev, drugi o posredovanju dela, tretji o kolektivnih pogodbah, četrti o posredovanju in arbitraži, peti o stavkah in šesti o delavskih zastopnikih (zaupnikih). Za bistvene probleme, ki jih načrt obravnava, je označil poročevalec, socialistični poslanec Moch sledeče: ohranitev ali ukinitve zasebnega posredovanja dela, ureditev odpuščanja delavcev, razrešitev delavskih zastopnikov, začasna administrativna ureditev delovnih pogojev za posamezne panoge, razširitev arbitraže obenem z vprašanjem pritožb in sankcij, normalizacija stavke, mirovanje, ne razveza službene pogodbe med stavko ter pravica državne intervencije.

Zaradi nujnosti snovi se je francoski parlament baval najprej s poglavjem o kolektivnih pogodbah ter posredovanju in arbitraži. Ta snov je doslej edina postala zakon (zakon o postopanjih posredovanja in arbitraže z dne 4. marca 1938), dočim bo o ostalih načrtih verjetno odločala sedanja vlada na podlagi dalekosežnih pooblastil, ki jih je dobila.

Glede pravne ureditve kolektivne pogodbe je treba takoj pripomniti, da novi zakon ni bistveno izpremenil dosedanjega stanja.* Francosko delovno pravo je kolektivno pogodbo uredilo že v Code du travail (v prvi knjigi iz leta 1910). Ta ureditev je bila nato večkrat izpopolnjena, posebno z zakonom z dne 25. marca 1919, ki je določil obseg veljavnosti kolektivne pogodbe, njen prisilni učinek ter ustanovil pravila o uveljavljanju zahtevkov

---

* Julliot de la Morandière, Les Conventions collectives du Travail, Les Etudes pratiques de droit commercial, 1937, III., 1; Maurice Boitel, La législation concernant les conventions collectives de travail, Le Droit ouvrier, 1937, 1.

iz kolektivne pogodbe. Novi zakon je dopolnil samo zadnjo izpremembo kolektivnopogodbene prava, ki jo je izvršil Blumov zakon z dne 24. junija 1936 glede postopka za primer, da nastane spor o sklenitvi kolektivne pogodbe. V takem primeru se po zakonu iz leta 1936 sestane mešana komisija, sestavljena iz predstavnikov najpomembnejših sindikatov, ki se pogajajo, ev. ob intervenciji ministra dela, o bodoči kolektivni pogodbi, in jo nato sporazumno sklenejo. Za tako kolektivno pogodbo predpisuje zakon minimalno vsebino, na pr. načelo sindikalne svobode, uvedbo delavskih zaupnikov, minimalne mezde, odpovedne roke, ureditev vajeništva, poleg tega pa določbe o reševanju sporov glede izvrševanja te pogodbe. V tej poslednji točki je novi zakon razširil področje takega dogovornega posredovanja in razsodništva, namreč na vse kolektivne spore, ki bi nastali med podjetniki in delavci, za katere velja kolektivna pogodba. Značilno je, da je vladni načrt — podobno, kakor v jugoslovanskem pravu, ko ban na kvalificirano zahtevo za sklenitev kolektivne pogodbe pozove stranke, da jo sklenejo, sicer izda sam tarifno lestvico — predlagal, da bi se v primeru, če v mešani komisiji ne bi prišlo do sporazuma, uredili delovni pogoji za vso stroko z upravno naredbo, ki bi imela učinek kolektivne pogodbe. S tem bi bil ustanovljen neposreden poseg države v določanje delovnih pogojev, kakor ga ima na pr. sedanja Nemčija, kjer izdajajo državni organi, namreč poverjeniki za delo, kolektivne rede z učinkom in funkcijo nekdanjih kolektivnih pogodb. Zoper to zamisel se je pojavil močan odpor s strani sindikatov, posebno C.G.T., kjer je Jouhaux opozarjal, da bi se »take državne ureditve lahko razširile na škodo resničnih kolektivnih pogodb in bi se vloga države nevarno povečala na škodo odgovornih sindikalnih organizacij.«

Posredovanje in arbitražo gradi novi zakon na bogatih izkušnjah. Ti postopki za reševanje kolektivnih sporov namreč za Francijo niso novi, kajti že zakon z dne 27. decembra 1892, ki je sedaj sestavni del četrte knjige Code du travail (1924), je obravnaval to vprašanje. Po tem zakonu je posredovanje prostovoljno, torej odvisno od volje prizadetih strank, če hočejo predložiti svoj spor v posredovalni postopek, razen v primeru stavke, ko mora mirovni sodnik uradoma pozvati sprti stranki, da se sestaneta zaradi posredovanja. Vendar nima to posredovanje nobenih sankcij in se lahko konča s tem, da stranka posredovanje sploh odkloni ali pa se ugotovi, da posredovanje ni uspelo. Nasprotno je po jugoslovanskem pravu posredovalno postopanje obvezno, glede izida pa je enako francoskemu. Arbitražno postopanje je po zakonu iz leta 1892 — enako kakor po našem pravu — odvisno od pismenega sporazuma prizadetih strank o pristanku na arbitražo in o predmetu spora. Vendar nima izrek arbitražnega odbora — različno od jugoslovanskega prava — nobenega pravnega, marveč samo moralni učinek, enako kakor v postopanju pred posredovalnim uradom naših rudarskih združenj po še veljavnem zakonu iz leta 1896.

Kasneje niso manjkale niti pobude, niti zakonski predlogi o izboljšanju teh postopkov. Posebno značilen je bil predlog takratnega ministra v Waldeck-Rousseaujevem kabinetu, Milleranda,* ki je predlagal tvorniške svete, obvezno arbitražo in »obvezno stavko«, vendar vse na podlagi kolektivnih sporazumov med delavci in podjetniki. Takrat njegov načrt ni uspel in so njegove misli prišle do izraza šele — v novem zakonu iz leta 1938. Leta 1929 je Loucheur predložil načrt zakona o mirni ureditvi delovnih sporov, ki ga je zbornica sprejela še istega leta, senat pa šele leta 1935, z znatnimi izpremembami, tako da bi morala zbornica o zakonskem predlogu vnovič sklepati. V izpremenjenih političnih razmerah Blumu ni bilo treba segati po tem načrtu, ampak je parlament sprejel zakon z dne 24. junija 1936, ki je uvedel — kakor zgoraj orisano — posredovanje in arbitražo na temelju dogovora v kolektivni pogodbi. Nato je na podlagi pooblastila v finančnem zakonu z dne 1. oktobra 1936 izšel začasni zakon z dne 31. decembra 1936, ki je uvedel obvezno posredovanje in arbitražo. Podrobni postopek je uredila naredba z dne 16. januarja 1937,* njih veljavnost pa podaljšal še zakon z dne 28. julija 1937. Ta, v francoskem pravu druga ureditev posredovanja in arbitraže je bila dokaj komplicirana, poleg tega premalo učinkovita. Če v kolektivni pogodbi ni bilo posebnih določb o tem postopanju, se je spor obravnaval najprej v posredovalnem postopanju v treh stopnjah: na prvi stopnji pred okrožno posredovalno komisijo, ki ji predseduje prefekt s paritetnimi zastopniki delavcev in podjetnikov, na drugi stopnji pred paritetno mešano posredovalno komisijo pod predsedstvom zastopnika ministra in na tretji stopnji pred nacionalno medstrokovno posredovalno komisijo pod predsedstvom pristojnega ministra. Posredovalnemu postopanju je sledilo arbitražno postopanje, ki se je vršilo na dveh stopnjah. Ta ureditev ni dosegla posebnih uspehov, vsled česar so se kmalu pojavile zahteve za reformo v dveh smereh: poenostavljenje postopka in učinkovitost izreka v arbitražnem postopanju.

Ne da bi se bavili s posameznimi fazami razprav o tem delu statuta v zbornici in v senatu, se omejimo na temeljne črte sedanje, torej tretje zakonske ureditve kolektivnospornega postopka. Po novem zakonu se vrši posredovalno postopanje samo na eni stopnji in sicer pred paritetnim posredovalnim odborom, ki mu predseduje prefekt, dočim se vrši arbitražno postopanje na dveh stopnjah in je prav tako kakor posredovalno postopanje, obvezno. Na prvi stopnji odločata o sporu dva razsodnika, ki ju določita stranki že v kolektivni pogodbi. Če arbitraža na tej stopnji ne uspe, določita razsodnika, oziroma če se ne sporazumeta, prefekt ali minister iz objavljenih seznamov novega razsodnika (surarbitre), ki nato spor reši. Zakon izrečno določa, da

---

* Georges Scelle, *Le droit ouvrier*, 1929, 129.

* Dr. B. Alujević, *Poravnanje in razsodništvo v francoskem delovnem pravu*, Organizator 1937, 121.

morajo razsodniki reševati spor po veljavnem pravu, v kolikor gre za pravne spore, in po pravičnosti glede interesnih sporov. Zoper odločbo razsodnika gre pritožba na višje arbitražno sodišče, ki je sestavljeno iz članov državnega sveta in visokih sodnih in drugih državnih uradnikov, a samo iz razlogov nepristojnosti, prekoračenja področja ali kršitve zakona. Pritoži se lahko poleg strank iz istih razlogov tudi minister dela.

Važno je, da oba postopka, namreč posredovanje in arbitraža, kakor ju ureja novi zakon, redoma nista samostojni ustanovi, marveč se uporabljata samo, če se postopek dogovori v kolektivni pogodbi. Iz tega izhaja, da je tudi nova ureditev posredovalnega in arbitražnega postopanja še vedno odvisna od volje strank, izražene v kolektivni pogodbi. Pač pa je poenostavljeno posredovanje, arbitražnim odločbam je priznana izvršilna moč.

Posebno obsežne so bile razprave o gibljivi mezdni lestvici (échelle mobile). Vladni načrt prvotno take lestvice ni omenjal, marveč je vseboval §-u 15 že omenjenega finančnega zakona iz leta 1936 prilagojeno določbo, da velja posredovanje in arbitraža posebno takrat, če nastanejo zaradi znatne izpremembe življenjskih stroškov spori glede prizadetih določb kolektivnih pogodb o mezdah. Gibljivo lestvico je zahtevala socialistična sindikalna centrala C.G.T., namreč načelo, da se mezde avtomatično prilagodijo izpremenjenim cenam življenjskih potrebščin. S strani podjetniških zastopstev v komisiji se je pojavil zoper ta predlog ogorčen odpor, tako glede načela samega, kakor tudi glede vprašanja vpogleda v poslovanje podjetij o priliki razprav, ki bi nastale s tem v zvezi. Prvotni predlog je nato že komisija sama znatno omilila, nato še zbornica, ki je pristala na potrebo izpremembe indeksa vsaj za 5%, dočim bi manjše izpremembe sploh ne bile upoštevne. Senat je nato mejo povišal na 10%, poleg tega naj bi pa vsaka izprememba veljala najmanj šest mesecev in bi bila torej mezda v tem času ne glede na izpremenjeni indeks stalna. Končno je zakonska »navette« po živahnem nihanju med zbornico in senatom dobila svojo končno redakcijo: v posredovalnem in arbitražnem postopanju se rešujejo spori o izpremembi kolektivnopolgodbenih mezd zaradi izpremenjenih življenjskih stroškov. Zahteva po reviziji je upoštevna, če znaša najmanj 5% po indeksu ob času, ko je bila mezda določena. Izprememba se sme vršiti kvečemu vsakih šest mesecev, razen če se dvigne indeks za 10%. Razsodniki morajo prilagoditi mezde izpremenjenemu položaju, razen če podjetnik ne dokaže, da bi taka prilagoditev ne bila sprejemljiva za gospodarske razmere njegovega podjetja.

Ostali deli statuta so zaenkrat samo načrt, ki pa je vendar vsaj glede določb o stavkah in zaupnikih tako značilen in zanimiv, da zasluži površen pregled. Vprašanje stavk je bilo ravno za časa vlad Ljudske fronte v Franciji posebno pereče in spravljal zaradi zasedbe tovarn, s katerimi so bile stavke združene, vlado v težak položaj. Zasedbo tovarn je takratni predsednik ministrskega sveta Blum sam označil kot protipravno rekoč: »Za-

sedbe niso v skladu s pravili in načeli francoskega državljanskega zakona« (izjava v zbornici dne 6. junija 1936); prav tako so tudi francoska sodišča ugotovila nezakonitost zasedbe tovarn. Tako je sodišče v Pauu izreklo, da »po sedanjem stanju francoske zakonodaje ne daje službena pogodba uslužbencu nikake pravice na nepremičnine, kjer se izvršuje obrat, niti na premičnine, blago ali naprave, ki služijo temu obratovanju; iz tega izhaja, da niti utemeljene zahteve uslužbencev za izboljšanje njihovega položaja ne dajejo zakonite ali pogodbene osnove za to, da bi ovirali podjetnika v izvrševanju njegove pravice do posesti in do uprave njegovega podjetja; zato tudi nimajo pravice, zadrževati se v tej imovini proti volji podjetnika in poleg tega še izven časa, ko se delo izvršuje« (9. julija 1936).* Načrt predlaga glede pravne ureditve stavke dve pomembni novosti: glasovanje o stavki in nevtralizacijo obrata za čas odobrene stavke. Prvo novost povzame iz starega Millemandovega načrta iz leta 1900 s tem, da predpisuje o stavki tajno glasovanje vseh oseb, ki so zaposlene v dotičnem obratu, kar naj bi ščitilo delavoljno večino. Glasovanje se mora ponavljati vsak teden. Če se večina izjavi za stavko, mirujejo («l'execution est suspendue») vse individualne in kolektivne pogodbe, podjetnik pa ne sme najemati drugih delavcev, kar pomeni, da obrat med odobreno stavko obvezno počiva. Na ta način je obrat »nevtraliziran«. Če se večina izjavi zoper stavko, določa statut za tiste, ki bi z grožnjami ali z zasedbo tovarne omejevali svobodo dela, kazen zopora od 6 dni do treh let in denarno kazeno od 16 do 3.000 frankov, razen v primeru, če podjetnik ni izvršil razsodniškega izreka.

Zadnji del načrta govori o zastopnikih (statut des délégués du personnel). Doslej namreč francosko delovno pravo ni poznalo delavskih in nameščenskih zaupnikov, razen v rudarstvu po zakonu z dne 8. julija 1890 o rudarskih zastopnikih za varnost rudarjev (sedaj sestavni del druge knjige Code du travail). Vendar imajo ti zastopniki samo dolžnost, nadzirati varnostne naprave v rudniških obratih** in torej niso nikaki interesni zastopniki obratnih posadk, kakor na pr. naši zaupniki po zakonu o zaščiti delavcev iz leta 1922. Poleg rudarskih zastopnikov so imeli samo nekateri obrati tovarniške svete, pretežno s posredovalnimi nalogami. Že večkrat omenjeni zakon z dne 24. junija 1936 je uvedel voljene zastopnike na ta način, da je kot obvezno vsebino tistih kolektivnih pogodb, ki se sklepajo v mešanih komisijah, določil tudi dogovor o volitvah in poslovanju teh zastopnikov. Oni imajo pravico predlagati vodstvu podjetja le individualne zahteve glede mezd, zakonskih pravic in zakonske zaščite. Enake naloge naj bi imeli zastopniki tudi po načrtu statuta, ki polaga glavno važnost na zaščito podjetnika, če zaupnik prekorači

---

* M. Gaudet, Les occupations d'usines, Les Etudes pratiques de droit commercial, 1937, III., 109.

** Paul Pic, Traité élémentaire de législation industrielle, 1931—1933, 416.

svoje področje. V takem primeru ima podjetnik pravico zahtevati razrešitev zastopnika pred delovnim oz. mirovnim sodiščem. Kakor po našem zakonu zaupniki, naj bi bili tudi po načrtu zastopniki in njihovi namestniki zaščiteni s tem, da jih podjetniki ne morejo odsloviti zaradi pravnega izvrševanja njihovih dolžnosti.

Francoska socialna in gospodarska ustava se razvija svobodno, brez zastarelih dogem, z demokratičnimi sredstvi, spoštujoč človeške in državljanske pravice, a obenem z upoštevanjem sedanje dobe in važnih nalog, v nove oblike socialnega in nacionalnega življenja. Ni sreča vseh narodov v pokorščini, v disciplini in v srditosti: so veliki narodi, ki niso pripravljeni žrtvovati svojih pridobitev, velikih dobrin človeškega dostojanstva, duhovne svobode in plemenite humanitete — in francoski vzgled je eden izmed tistih, ki dokazujejo, da takim narodom ni zaprta pot do socialnega napredka, pa tudi ne do državne moči.

DR. FRANC DERGANČ:

MEDICINA IN FILOZOFIJA

I.

(Medsebojnost medicine in filozofije. Pregled z vidika sintetične ali celostne metode. Primera organizma in ščitne žleze. Nujnost omejitve na začetek in konec novega veka.)

Kako sta medicina in filozofija v svojem razvoju vplivali druga na drugo? Ali sta sodelovali in se medsebojno podpirali, ali sta si nasprotovali, ali ostali druga drugi tuja in indiferentna ter hodili ločeno vsaka svojo pot? Po obširni pokrajini se razprezajo in križajo različne ceste, a pregledati jih je mogoče samo z višjega, enotnega stališča in zrelišča. Ta višji, enotni razgled in vidik nam odpira moderna sintetična ali celostna metoda. Nobena stvar ne biva analitično odcepljena sama zase, marveč samo v zvezi z neko skupino ali celoto kot njen sestaven del ali nje prvina.

Tako sta tudi medicina in filozofija samo dve veji istega debla, dva organa istega živega telesa. Medsebojnost celote in nje delov nam najrazvidneje prikazuje biologija. Vzemimo konkretnen in vsakdanji primer iz človeškega telesa, sestojčega iz množstva različnih organov. Med njimi izvršuje važno nalogo neznatna ščitna žleza (ščitnica, glandula thyreoidea), ki izločuje posebne kormone in jih razliva po krvi v organe celega telesa. Ako ščitnica oboli, degenerira in se nje sokovi predružačijo, obolijo ž njo vsi drugi organi, celo telo. Pomislimo samo na posledice golše, bazedovljeve bolezni in kretinizma: človeški razvoj zastane telesno in duševno. Enako medsebojnost dela in celote doživljamo v duhovnem ob-

močju. Tako utegne kak filozofski nazor (na pr. materializem, istost krvi in duše ali svetost »goveje živine« v Indiji) preobraziti vse panoge teoretičnega in praktičnega življenja. Spremenil se je samo en del, a kak vpliv na vso celoto!

Medicina in filozofija sta samo dve veji na košatem, širokem drevesu spoznanja, v katerem se udejestvuje nevidna sila ustvarjajočega in spoznavajočega duha. Medicina in filozofija sta samo dva organa v nevidnem telesu duha. Zdrava ali bolna rast vsakega organa učinkuje obratno (vzvratno) na razvoj celote same in vseh drugih z njo povezanih organov. Hotel sem podati zanimiv pregled medsebojnosti organov v duhovnem telesu, in to s posebnim ozirom na medicino in filozofijo, v prazgodovini, starem, srednjem in novem veku. A nakopičilo se je toliko gradiva, da bi zadoščalo za vrsto predavanj najmanj enega semestra. Še nikoli me ni tako pretresla usoda človeške omejenosti, zlasti časovne omejenosti z opominom skromnosti: *Memento limitum! Ars longa, vita brevis!* Tako sem se moral proti svojemu prepričanju izneveriti celostni metodi in se ponižati spet pod jarem toliko omražene individualistične metode, moral sem iztrgati, odcepiti iz nerazdružljive celosti le del in se omejiti na novi vek. A še dalje, še v omejenosti sem se moral omejiti samo na začetek in konec novega veka.

II.

(Descartes kot filozof in medicinec. Panmehanika in Harveyevo odkritje krvotoka. Descartesova in Carrelova opredelitev medicine in filozofije.)

Kar na pragu novega veka srečamo tipično osebo, tipičnega predstavitelja medicinskofilozofske medsebojnosti, srečamo samega vratarja v novi vek, samega očeta moderne filozofije, slavnega francoskega filozofa René Descartesa (1596 do 1650). Mimogrede in post festum se spoštljivo spominjamo, da je letošnji, IX. internacionalni filozofski kongres v Parizu od 31. julija do 6. avgusta 1937 proslavil 300-letnico njegovega temeljnega spisa »Discours de la méthode«. Descartes je bil vnuk zdravnika in po svojem temperamentu prirodoslovec, z enako ljubeznijo se je poglobljal v skrivnosti matematike, fizike in medicine. Kakor Heraklit (panta rhei) je smatral tudi on gibanje za bistvo materialne prirode. Celo fiziološko gibanje človeškega telesa mu je bilo zgolj mehanično, kakor pri živalih, ki jih je imel za avtomate. Njegova filozofija je zajemala tehtne argumente iz medicine. Veliko veselje in zadoščenje je doživel zato ob Harveyevem (1578 do 1658) odkritju krvotoka kot najvišjem dokazu svoje »panmehanike«. In že v svoji »Razpravi o metodi« je posvetil V. poglavje medicini z naslovom: »Pregled pisateljevih prirodoslovnih vprašanj, zlasti razlaga srčnega gibanja in nekaterih drugih težavnejših točk iz območja medicine; razlika med našo in živalsko dušo«. Tako je vzljubil medicino, da je na koncu VI., zadnjega poglavja izjavil:

»Samo to hočem reči, da sem odločen, ves ostanek svojega življenja samo za to porabiti, da si preskrbim tako spoznanje prirode, iz katerega se bodo dala dobiti zanesljivejša pravila za medicino nego doslej.«

V istem poglavju je navedel tudi razlog svoje odločitve. Dasi je bil metodično individualističen racionalist, je popolnoma v smislu Baconovega induktivnega empirizma poudaril potrebo »praktične znanosti« namesto spekulativne šolske filozofije, rekoč:

»To ne bi bilo zaželeno samo za iznajdbo brezštevlnih umetnosti, ki bi nam omogočile brez truda uživati plodove zemlje in vse njene prijetnosti, marveč predvsem tudi za ohranitev našega zdravlja, ki je brez dvoma najvišja dobrina tega življenja in podlaga za vse druge! Duh je namreč tako zavisen od položaja in razpoloženja telesnih organov, da sem prepričan, ako biva sploh kako sredstvo, ljudi napraviti umnejše in modrejše nego doslej, bi ga morali iskati v medicini.«

Tako je Descartes točno označil glavni odnos med medicino in filozofijo, skoro dobesedno kakor nedavno njegov mlajši rojak in Nobelov nagrajenec, zdravnik-fiziolog dr. Alexis Carrel v svoji filozofski knjigi »Neznani človek« (L'homme, cet inconnu, 1935, doslej prodanih že 127.000 izvodov).

Filozofija, znanost o prvi in zadnji, najvišji in najgloblji resnici, ima dvojno, teoretično in praktično nalogo, da najprej teoretično preiskuje sposobnost in dejavnost našega spoznavanja ter mu kaže pravilno pot do resnice, potem pa praktično vodi in vzgaja življenje po spoznani resnici. Naloga medicine je ohranitev zdravlja, najdražje dobrine tega sveta, predmet medicinskega prizadevanja je človeško telo, da ga ohrani zdravega ali pa ga ozdravi, ako zboli. Ker je telo nadrejeno duhu kot njega nositelj in njegovo orodje po geslu »mens sana in corpore sano« (zdrava duša v zdravem telesu), je v praktičnem oziru tudi filozofija podrejena medicini, ko prejema osnovne pojme iz biološke fiziologije in psihologije. Ako pa pogledamo medicino s teoretičnega vidika, postane ona podrejena filozofiji kot tisti del splošnega spoznavanja, ki se omejuje na spoznavanje zdravega in bolnega telesa ter ostaja zavisna od splošnih pojmov spoznavnokritične filozofije.

Na vsak način pa se odlikuje medicina po prednosti, da proučuje pravilno (zdravo) in nepravilno (patološko) dejavnost duše in telesa, kakor bi morala tudi filozofija posvečati enakomerno pozornost pravilnemu (resničnemu) in nepravilnemu (zmotnemu) spoznavanju, torej resnicoslovju in zmotoslovju. Zakaj nepravilnost, patologija življenja in spoznavanja je usodna za zgodovino človeštva.

III.

(Descartesova individualistična in kolektivna metoda. Okamist Buridan je začetnik moderne matematične fizike in astronomije. Renesansa izvira neposredno iz pozne sholastike tomizma, skotizma in okazizma. Drugi zgodovinski primeri zdravnikov-filozofov.)

Iz nadaljnjih Descartesovih besed v istem odstavku odseva tragično nihanje njegovega skepticizma med obema tečajema individualistične in kolektivne, sotrudnorazvojne metode, ko piše:

»Tedad pa sem sklenil, vse svoje življenje posvetiti preiskovanju potrebne znanosti (medicine) in sem prišel na pot (metodo), ki mora, kakor se mi zdi, brezdvomno tistega, ki ji sledi, privedi do zaželenega cilja, ako tega ne prepreči kračina življenja ali pomanjkanje izkustev. Rekel sem si torej, da bi bilo najbolje za premaganje teh obeh zaprek, ako vse, kar sem našel, čeprav je še tako malo, občinstvu točno objavim in dam tako odličnim duhovom pobudo, dalje stremeti, in ako potem vsak poedinec po svojih močeh sodeluje, nabirati izkustva, in prav tako vse, kar se novega nauči, javno priobči, da zadnji začno, kjer so prejšnji zastali, in tako združimo življenjsko delo mnogih in vsi skupaj dalje napredujemo, nego bi to mogel storiti vsak posameznik.«

Kako sijajno in preroško je napovedal Descartes rešitev skepticizma in znanstvene krize z bodočo metodo organiziranega sodelovanja! Enako zahteva isti rojak Carrel ustanovitev »visokega sveta« znanosti in navaja že celo vrsto uspešnih kolektivnih, sotrudnorazvojnih organizacij, na pr. v Ameriki Rockefellerjev institut, zavod univerze Yale, ustanovo Macy, institut Nikolaja Pende v Genovi. Mi pristavljamo še Platonovo akademijo, laboratorija Edisona in ruskega fiziologa Pavlova, na Nemškem Kaiser-Wilhelmovo družbo.

Iz dveh vzrokov se je Descartes samo teoretično navduševal za sotrudno-razvojno (kolektivnogenetično) metodo znanosti: 1. ker v njegovem individualistično razoranem času še ni bilo zanj praktičnih pogojev; 2. ker bi bil moral natrpati svoje knjige s citati, iz katerih bi bilo razvidno, da se je moderno prirodoslovje in modroslovje organsko razvilo iz pozne sholastike tomizma, skotizma in okamizma. Ustanovitelja modernega matematičnega prirodoslovja nista bila Kopernik in Galilei, marveč filozofi frančiškanske sholastike, zlasti matematik, fizik in okamist *Janez Buridan* (1300 — 1358), profesor na pariški univerzi, v zgodovini filozofije bolj znan po svojem »Oslu« in »Oslovskem mostu«. Po Buridanovem »Oslovskem mostu« je prijahal iz sholastike tudi oče moderne filozofije, René Descartes.

Nisem sicer sholastik, a njene zasluge za razvoj moderne filozofije ocenjujem in priznavam pravično po najnovejših izsledkih filozofske zgodovine. In še danes velja arena vročih duhov tomizma, skotizma in okamizma za najboljšo pripravnico in duhovadnico mladega filozofa. Navali barbarskih narodov na rimski imperij so zrušili klasično kulturo. Sholastika je rešila iz razvalin, kolikor je pač zmogla enostranska izobrazba prvih sholastičnih učiteljev, in očuvala nepretrganost zgodovinskega razvoja. Kakor Vestalka je ohranila tlečo iskro grško-rimskega duha od zadnje razvojne stopnje, ki je zastala v starih, logično utrujenih filozofskih šolah na problemu pojma

in avtoritete ter se v mirnejših časih obnovila z borbo o »univerzalijah«. To iz starega veka prevzeto filozofsko pravdo je začasno rešil šele konceptualizem francoskega filozofa Petra Abélarda (1079 — 1142), ki je proglasil individualni razum za avtoriteto vseh avtoritet.

Njegovo borbo osebnega razuma proti avtoritetam so prevzeli za njim sholastiki Rogerij Bacon (1214 — 94), Duns Scotus (1270 — 1308), Occam († 1347) in Nikolaj Cusanus (1401 — 64), a definitivno in zmagovito jo je končal šele Descartes (1596 — 1650) s svojim individualističnim racionalizmom (Cogito, ergo sum). Žal pa ni historične borbe nadaljeval tam, kjer se je ustavila tekma duhovitih tomistov, skotistov in okamistov, marveč je s superaktivacijo (pretiranostjo) individualnega razuma kot edinega vira spoznavanja, z enostranskim odcepom zavesti iz neločljivega zavestnopolozavestnega kompleksa in s prekim, strmim, nepremostljivim dualizmom materije (res extensa) in duhom (res cogitans) usmeril vso moderno filozofijo v nepravilno, individualistično in skeptično smer.

Descartes nam predstavlja klasičen primer in tip iz dolge vrste duhovnih delavcev, ki so združevali medicino s filozofijo ali narobe ter posredovali medsebojno oplajanje obeh strok. Iz starega veka so se ohranila sledeča imena: Pitagoras (580 — 500 pr. Kr.) in njegovi učenci; čudodelni zdravnik Empedokles (490 — 430 pr. Kr.) je pridružil trojstvu elementov (voda, zrak, ogenj) četrti element zemljo; ustanovitelj empirične medicine in najslavnejši grški zdravnik Hipokrat (460 — 359 pr. Kr.); Aristotel (384 — 322 pr. Kr.) je bil zdravnikov sin in avtor anatomskega učbenika; drugi najslavnejši zdravnik antike Galenus (131 — 201 po Kr.), skeptik Sextus Empiricus (200 po Kr.).

V srednjem veku sta slovela arabska zdravnik-filozofa Avicenna (980—1037 po Kr.) in Averroës (1126—1198); židovska zdravnik-filozofa Izak ben Salomon Israeli (900 po Kr.) in Mozes Maimonides (1135—1204), dalje Pietro d' Abano (1250 do 1315) in Paracelsus (1493—1541). Iz novega veka so znani: angleški empirik Locke (1632—1704), francoska materialista Mandeville (1670—1733 v Londonu) in Lammettrie (1709—1751), nemški idealist in prirodni filozof Schelling (1775—1854), nemški fiziolog Du Bois-Reymond (1815—1826), znan po svojem »Ignorabimus«, nemški metafizik Lotze (1817—1881), nemški materialisti Molleschott (1882—1893), Büchner (1824 do 1899) in Haeckel (1834—1919), židovski psihoanalitik Freud (1856).

IV.

(Schelling je nasproten primer filozofskomedicinske skupnosti. Romantika. Progresivna cerebracija. Duhovni razvoj v obeh fazah duhoslovja in prirodoslovja. Aprioristični in empirični racionalizem. Vpliv Schellingove prirodne filozofije na medicino. Oken.)

Na Descartesovem primeru smo videli medsebojnost medicine in filozofije v takem odnosu, da je nazadnje medicina prevzela vsega filozofa. Na-

sprotni odnos nam kaže nemški idealist in prirodni filozof Schelling (1775 do 1854), čigar filozofija je zasenčila vso tedanjo nemško medicino.

Na prehodu 18. in 19. stoletja je razgibalo evropske narode iracionalno, romantično razpoloženje. V razvojni tekmi duše in duha se je zmaga spet nagnila na stran duše. Fantazija in nagonška čuvstvenost iracionalne duše se je spet enkrat po mili volji razigrala v romantičnem pokretu. To je nujno nastopilo po zgodovinskem ritmu psihogenetike ali razvojne psihologije. Po njem se tudi človeški duh ne razvija zmerom celostno in sovisno, ampak večkrat le v delnih stopnjah in sunkih, ki se pozneje spajajo v nove, višje stopnje.

Prav za prav pa se ne razvija duh sam, marveč le njegova materialna nositeljica, organska materija možganov in živcev. E dinger nam je v primerjavni histologiji možganske skorje pokazal »progresivno cerebracijo« (Economio), kako se pojavljajo na višjih razvojnih stopnjah živalstva nove plasti ganglijskih celic. Duh se v substancialnem ali psihofizičnem edinstvu samo prilagaja razvojnim stopnjam, a vsak sunek duhovnega prebujanja poteka v ritmu dveh faz. V prvi fazi prebujanja prekkipijo z afektom sproščena in svobode vse osnovne in prirojene sile individualnega duha, torej najprej fantazija in nagonška čuvstvenost. Prebujeni duh ostrmi nad obilico podedovanih in prevzetih pojmov. Iz tega začudenja vznikne spekulativno duhoslovje apriorističnega racionalizma s prirojenimi pojmi. V drugi fazi prebujanja se individualni duh pomiri, iztrezni in zave svojega izvora iz objektivnega duha, ki imanentno ustvarja v stvareh prirode in v njenih zakonih. Obenem pa spozna tudi empirični izvor anticipativnih pojmov, da so nastali v mladostni dobi podzavestnega, slučajnega opazovanja. V drugi fazi prebujanja začne samozavesten duh metodično in eksperimentalno opazovati ter gojiti prirodoslovje. Duhoslovje in prirodoslovje sta le razvojni fazi istega duha, racionalizem je samo podzavestna faza zavestnega empirizma.

Tako se je zgodilo v renesansi, isto se je ponovilo v romantiki. Sunek renesanse se je zgostil in fiksiral na drugi razvojni stopnji v Kantov dualizem zavestnih fenomenov in podzavestnih obsebnosti (Ding an sich). Ali v prvi duhoslovni fazi romantičnega prekipevanja so občutili nemški filozofi Fichte, Schelling in Hegel nepotrebnost Kantove podvojitve zavestnih fenomenov (predstav). Ali ni objektivno ustvarjajoči duh tisti skupni in enotni vulkan, iz katerega prše in izvirajo stvari prirode in njih zavestni posnetki fenomenalnih predstav? Iracionalno, metafizično občutje vseedinstva, občutje spiritualizma in idealizma je prepojilo in prešinilo misleče duhove. V prvi fazi romantike je spet oživela teza spekulativnega duhoslovja in apriorističnega racionalizma, dokler se ni prebudila v sredi 19. veka po antitezi istega Hegla na trdih tleh stvarnega, materialističnega prirodoslovja, po katerem tavamo in se spodbikamo tudi še mi v pričakovanju neznane sinteze.

Schellingovo idealistično istoslovje je prevzelo vse panoge spoznavajočega duha. Osebita pa je začutila tedanja medicina Stahlovega animizma (vse bolezni so duševnega izvora), Cullenove nevropatologije (živčni izvor vseh bolezni) in Brownovega vitalizma (vse bolezni so posledice patološko spremenjene občutljivosti, senzibilitete in gibljivosti, reaktivne iritabilite) posebno duševno sorodstvo s Schellingovo prirodno filozofijo. Schelling sam je zasnoval posebno teorijo bolezni, prikrojeno po vitalizmu in organski polarnosti. Sam je poskusil po nji tudi praktično zdraviti, dokler mu ni umrla Schleglova hčerka. Po nemških medicinskih fakultetah so profesorji predavali o Schellingovem sistemu in zdravniška mladina se je navduševala za novo medicino prirodne filozofije. Takrat so kandidatje medicine pisali disertacije na pr. z naslovi: Organizem stoji pod shemo krive črte, Kri je fluktujoč magnet, Oploditev je veliki električni udarec itd. Vsa ljudska in šolska medicina se je usmerila po Schellingovi prirodni filozofiji. Šolsko medicino je pretil in pretopil v nje smislu učeni profesor jenske univerze, Lovrenc Oken (1779—1851), na debelu ljudske, mistične medicine sta pognali novi veji živalskega magnetizma (Franc Mesmer, 1733—1815) in homeopatije (Samuel Hahnemann, 1755—1843).

V.

(Teza idealizma in antiteza materializma sredi 19. veka. Stanovitnost neotomizma. Preobrat iz eksperimentalne biologije. Neovitalizem in evgenika. Degeneracija in shicofrenija. Freudova psihoanaliza in podzavest. Sintetična ali celostna psihologija.)

Nekako pol stoletja, skoro natančno do revolucionarnega leta 1848. je trajalo iracionalno, romantično in idealistično razpoloženje evropskih narodov. In kakor je Hegel sam napovedal s svojo dialektično metodo razvojnega ritma (teza-antiteza-sinteza), je res pritiskala antiteza z reakcijo materializma (Feuerbach) in z iztreznjenjem empiričnega prirodoslovja. Tudi doslejšnje tesno razmerje med medicino in filozofijo se je pretrgalo in nastopila je radikalna ločitev duhov. Prirodoslovna medicina je sploh zavrgla filozofijo in zavzela naravnost sovražno stališče proti nji. Po besedah nemškega filozofa Kuna Fischerja je celo proglasila vso prirodno filozofijo za znanstveno nespodobnost. V prirodoslovju so baje čarovnice poletele za Schellingovo veččo na svoj kresni večer. Ostale so samo navadne posledice pijanosti in strmenja, kako se je mogla taka večča sploh pojaviti in razgibati razdobje, ki je sledilo stoletju prosvetljenstva.

V prirodoslovju in medicini je zavladal iz dušeduhovnega kompleksa odcepljeni mehanični intelekt (razum) antimetafizičnega pozitivizma (Comte) in materializma (Moleschott, Büchner, Häckel). Evropske duhove je zajela

kriza skepticizma. Vse individualistične struje so oživele in stopile v borbo vseh proti vsem. Resna filozofija se je omejila na spoznavno kritiko in zgodovinsko analizo skepticizma.

Po nujnosti znanega zgodovinskega ritma in dušeduhovne tekme se je na prehodu 19. in 20. stoletja polastil nemir razvojnega nihala, ki se je doslej mehanično gibalo po skrajšani dialektični metodi teze in antiteze. Zdaj pa se je ambivalentno in polarno zazibalo med obema tečajema idealizma in materializma, iščoč ravnovesja v zlati sredini sinteze. Sintetično razpoloženje je začelo na vseh teoretičnih in praktičnih toriščih kulture izpodrivati degenerirani imperialistični, kapitalistični in spoznavni individualizem. To pot je prišel preokret spet iz biologije in medicine.

Po zmagi razvojne ideje (Darwin) je biologija uspešno razširila in poglobila svoje delo in odkrila presenetljiva dejstva, ki so do temeljev omajala zračno zgradbo materializma; na pr. R o u x , ustanovitelj razvojne mehanike in eksperimentalne biologije, D r i e s c h , obnovitelj vitalizma, C o r r e n s in T s c h e r m a k , odkritelja M e n d e l o v e g a dedoslovja, d e V r i e s , ugotovitelj mutacije, J o h a n n s e n , tvorec obeh pojmov genotipa in fenotipa, Nobelov lavreat S p e m a n n , najditelj genov-organizatorjev itd. V medicini je oživel neovitalizem in platonskoaristotelska biopsihologija s klasičnim razlikovanjem obeh pojmov duše in duha. Vitalni princip je istovit z dušo, ki se razvija v obeh fazah biološke duše in intelektualnega duha. Na novo odkriti zakoni Mendelove genetike (dedoslovja) so pokrenili shicologijo, novo znanost o razcepljivosti in združljivosti biopsiholoških prvin v nove strukture, ter potrdili biološki pomen Lamarckove funkcije, rabe organov z inaktivacijo ali superaktivacijo. Biologija je spoznala odločilni pomen degeneracije v organskem razvoju in jo dopolnila z zahtevo regeneracije, Galtonove evgenike. Francoski psihopatologi so odkrili vzrok živčnih in duševnih bolezni v degeneraciji možganov in živcev (M o r e l , M a g n a n in L e g r a n d d u S a u l l e) in nevrolog J a n e t je iz histerije potrdil biološki pojem shicologije, a nemški psihopatolog B l e u l e r ga je s shicofrenijo posplošil in razširil na največjo psihopatološko skupino paranoje (dementia praecox). Nevrolog F r e u d je s svojo psihoanalizo odprl psihologiji nove perspektive in na novo odkril pojem podzavesti iz H a r t m a n n o v e »Filozofije podzavestnega«. Pojem podzavesti se je udomačil v normalni in patološki psihologiji in je na tem, da prevzame vse območje doslejšnje meta- ali parapsihologije (okultizma). Bujno se je razmahnila tudi eksperimentalna psihologija in danes štejemo že pet in dvajset specialnih psiholoških strok. Navajamo samo diferencialno psihologijo in njeno statistično razmerje (10 : 90) pameti in razuma, praktično psihologijo psihotehnike in pedagogike. Splošno sintetično razpoloženje se je okrepilo in razširilo z izsledki celostne, strukturne ali likovne psihologije. Nova biopsihološka dejstva so zbudila tudi pozornost spoznavnokritične filozofije. Z njih

pomočjo je rešila zagonetko skepticizma in individualistične degeneracije: Individualni duh se prirodno in zdravo razvija samo v okviru kolektivne celosti.

VI.

(Prehodna doba in odločilna tekma med dušo in duhom. Začasno vodilno mesto biološke medicine. Prirodna metafizika. Temeljno spoznavnokritično spoznanje. Prognoza o rojstvu novega človeka.)

Živimo v času burnega prehoda in ogorčene, odločilne tekme med individualističnim iracionalizmom in kolektivnim racionalizmom, med sebično dušo in sočutnim duhom. Iz temnih globin podzavesti se osvešča in svita slutnja o rojstvu novega človeka. Nam pa se vrača tematično vprašanje o aktualnem razmerju med medicino in filozofijo, priglaja se zadnje vprašanje o prognozi tega razmerja v bližnji bodočnosti.

V znanstvenem orkestru je zavzela biološka medicina dirigentsko mesto, kakor ga je že pred tri sto leti zahteval Descartes in kakor ga je pred kratkim ugotovil njegov sodobni rojak Carrel. Materializem medicinskega prirodoslovja se je zavedel svojega omejenega in podrejenega mesta v substancialnem, psihofizičnem edinstvu s prvenstvom duha. Iz ozadja orkestra samega pa se skrivnostno javlja in bliža metafizičen motiv moderne, matematične ali teoretične fizike z odkritjem novega, nevidnega (infinitezimalnega), prirodno metafizičnega sveta in nove metode spoznavanja, ki dopolnjuje izkustveno in eksperimentalno opazovanje z logičnim in matematičnim sklepanjem. Čudovita ironija in paradoksija usode, ki si je izbrala materialistično in mehanično fiziko za mater in pobornico nove metafizike, kakor bi hotela ad oculos demonstrirati pravilnost Heraklitove dialektične metode, prevračanja stvari v nasprotjih. Istočasno hiti filozofija, da se prilagodi novi situaciji po pravcu novih, zlasti evgenično bioloških in podzavestno psiholoških pojmov in temeljnega spoznavnokritičnega spoznanja, da se je individualistična metoda izčrpala in preživela, da je napočila nova doba sodelovanja in sotrudnorazvojne metode.

Resnica ni individualen plod, marveč le proizvod organiziranega sodelovanja. Kakor je napredovala proti geslu skepticizma »Ignorabimus« do slej, bo rasla tudi vso bodočnost za nami po zakonu razvoja in napredka: Ignoramus, sed gnorabimus! Zaradi individualističnega spoznavanja preteklosti nimamo še v nobeni znanstveni stroki končno in splošno veljavne resnice. Individualistična znanost se je osvestila in iztreznila. Poražena se je zrušila samozavest domišljavega in vsevednega individualizma. V nastali spoznavni praznini pa se prebuja in zgoščuje novo čuvstvo intelektualne ljubezni in močno, sintetično hrepenenje po medsebojnem dopolnjevanju in sodelovanju. Omejeni, egoistični individualizem se umika potenciranemu,

sotrudnorazvojnemu individualizmu. Tako je spoznavnokritična filozofija določena, da v dogledni bodočnosti spet prevzame v duhovnem koncertu taktirko iz rok prirodoslovne medicine.

In prognoza? Pravilno je opozoril Carrel, da je dosegla kultura baš v naši prehodni dobi kritično stopnjo razvoja. Dasi ne poznamo še na nobenem polju popolne in zadnje resnice, je vendar prirodoslovna znanost v nekem historičnem, podzavestnem sodelovanju dognala v biologiji, psihologiji, pedagogiki in sociologiji že toliko resnice, da nam zanesljivo posluži pri vzgoji in izobrazbi novega človeka. Na eni strani se zbirajo ostanki individualističnega in demonskega materializma za zadnji naskok, na drugi strani pa se pripravlja že pojutrišnja filozofija optimizma (verizma), da zgradi na jutrišnjih razvalinah kulturo novega človeka, kulturo demokratskega sodelovanja in kolektivnogenetične resnice v objemu intelektualne ljubezni, kakršna je na pr. ljubezen do naroda, jezika in domovine.

O B Z O R N I K

† Franja Tavčarjeva

V pomladno nemirno aprilsko jutro je planila bolestna vest: Sinoči je umrla prva narodna žena — Franja Tavčarjeva.

Kar brez slovesa je hotela na Visoko, v svoj zadnji dom pod smrekovim gozdičem, kjer spi njen soprog **dr. Ivan Tavčar** že 16. leto večni sen. Prav pred dvema mesecema 8. februarja so se ji poklonile množice naroda iz vseh pokrajin države z zastopstvi kulturnih, socialnih, humanitarnih in strokovnih ustanov in društev za njeno sedemdesetletnico. Med cvetjem in prisrčnim navdušenjem udeležencev v kazinski dvorani je privolila v ta praznik na ljubo drugim. Takrat pač nihče ni slutil, da se v tistih čestitkah skriva tudi zadnje slovo. Kdor pa je morda slutil vsaj to, koliko samozatajevanja zakriva njeno dostojanstveno lice, tega je premamil njen prisrčni odzdrav z ljubeznivim smehljajem in toplo besedo prav vsakomur, kakor zmerom, in vse se je čudilo njeni vztrajnosti in verovalo v svoje čestitke: še mnogo srečnih let!

Dva meseca za tem, 7. aprila o polnoči, je po težki bolezni izdihnila na svojem domu na Bregu št. 8 v Ljubljani. V nedeljo 10. aprila so se ji na vsej po-

grebni poti od Ljubljane na Visoko v Poljanski dolini še zadnjikrat poklonile tisočglave množice.

Bila je nenavadna žena, dostojanstvena že po zunanosti, plemenita po srcu in duši, otroško prisrčna v razgovoru s preprostim človekom, ubogemu je s toplo besedo zbudila pogum, da je bil dar iz njenih rok ljubezniv kakor z rožami posut, delavna vsepovsod, kjer je bilo treba narodu ali ljudem največ pomoči; na tisoče prošenj je prihajalo na njeno mizo, a ona jih je reševala, kakor jih ne zmore niti poklicni socialni urad. Bila je tip žene narodnega voditelja, žena, ki misli na narodov dom in narodno zemljo z enako ljubeznijo ko na svoj dom in svoje posestvo. Zato je težko oceniti, kaj je njeno poglavitno delo. Bila je gospodinja in sama najbolj vprežena dekla v gospodinjstvu narodnega kulturnega in socialnega življenja. In tam je vse važno. Ali je bila nabiralna akcija narodnoobrambne Ciril-Metodove družbe ali agitacija od hiše do hiše, ali propagandni govor, ali drobne seje, ali veliki zbori ženskih društev, Sokola ali narodnih manifestacij, kakor n. pr. majska deklaracija, ali reprezentativno vodstvo velikih pokretov, alj samaritansko lajšanje trpljenja najbednejšim, kakor Ketteju in

Murnu ob smrtni bolezni v Cukrarni, ali pa na izjemnem zvanju častne dvorne dame, ali v iniciativnem iskanju novih idejnih poti ter sredstev zanje in celo obisk na njenem domu, vse je bilo čudovito, vse je opravila s srcem in dušo, pristrčno in razumno, a kar je še posebno čudno, z nedoumljivo vztrajnostjo preko vseh razočaranj, ki jih je bilo pač neizmerno več, kakor jih morejo preglasovati izkazane ji časti. V njeni besedi je živela čudovita sugestivna moč. Obupanemu se je vrnilo zdravje, sovražniku se je sprevrgel srd v spontano spoštovanje. To je več ko talent za vzgajanje, to je vzgojiteljska genialnost. Ob kritičnem ocenjevanju dela blagopokojne Franje Tavčarjeve bo našel zgodovinar prav tisto misel, ki jo je zapisal njen življenjski drug o slovenski kmetici (v Cvetju v jeseni): še vedno te premalo spoštujemo, a tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana naša domovina ostala skupaj!

Inko

Katoliška cerkev in narodni socializem

Priključitev Avstrije k Nemčiji, izvedena dne 13. marca 1938, je izmed mnogih vprašanj, ki so se zaradi nje pojavila, postavila med drugim močno v ospredje tudi vprašanje zadržanja visokih katoliških krogov napram narodnemu socializmu ter sploh stališče teh krogov do nastalih sprememb. Spričo raznih javnih manifestacij najvišjih državnih in cerkvenih odgovornih činiteljev se nam zdi potrebno, da sine ira et studio poberemo iz tega zanimivega poglavja v nizu najrazličnejših posledic avstrijske priključitve k Tretjemu rajhu — suha dejstva in jih tu kronološko zabeležimo, poslužujoč se citatov iz prvih virov.

Takoj po izvršeni spremembi v Avstriji je dunajski nadškof in kardinal Innitzer, ki je tik do Schuschniggovega odstopa veljal za najožjega sodelavca bivšega avstrijskega kancelarja in za najvnetejšega zagovornika njegovega režima, izdal naslednji **uradni oklice vsem vernikom dunajske škofije**:

»Katoličani dunajske nadškofije se naprošajo, da v nedeljo molijo v zahvalo Gospodu Bogu za nekrvavi potek

velike politične spremembe in s prošnjo za srečno bodočnost Avstrije. Samo po sebi se razume, da se je treba vsem odredbam oblasti prostovoljno in vdano pokoriti.«

Dunajska »Reichspost«, organ bivše avstrijske vlade, ki je poprej odločno zastopala katoliška načela v vsem javnem avstrijskem življenju, je tedaj zapisala v tej zvezi: »V ljubezni do našega naroda vidimo najboljšo uslugo našemu Stvarniku in dajemo z veseljem narodu, kar je narodovega, verno pa Bogu, kar je božjega. Najvišji cerkveni knez v naši deželi je blagoslovil dolgo pričakovani trenutek nemške združitve. Tako smemo vodji odkrito gledati v oči in mu reči: Nemci Avstrije stopajo danes strnjeno v nemško narodno skupnost.« (»Reichspost« je imela tedaj še svojo staro redakcijo.)

Vatikanski organ »Osservatore Romano« pa je skoraj istočasno zapisal v skrbeh zaradi položaja katoliške cerkve v Avstriji: »Naj Bog obvaruje, da bi za 6 milijonov avstrijskih katoličanov ne prišli črni dnevi, temveč da bi se pojavili znaki pravega verskega pomirjenja na podlagi načel, ki so bila sankcionirana z obstoječimi konkordati. Vsak iskren prijatelj miru želi, da bi se težki oblaki čimprej razpršili.« (O. R., 15. marca 1938.)

Vatikansko glasilo se torej že od vsega početka sklicuje na obstoj obeh konkordatov: onega, sklenjenega dne 20. julija 1933 z Nemčijo, ki je bil ratificiran dne 10. septembra istega leta, in onega, sklenjenega dne 5. junija 1933 z Avstrijo, ki je stopil v veljavo 1. maja 1934 (torej kasneje od nemškega, dasi je bil podpisan 45 dni prej).

Tu se zaključí prvo katoliško dejanje po »anšlusu«. Dne 15. marca 1938 je napol uradni **Nemški poročevalski urad (DNB)** objavil naslednjo vest: »Dunaj, 15. marca. Dunajski nadškof in kardinal Innitzer je danes obiskal vodjo v hotelu 'Imperial' na Dunaju in izrazil svoje veselje zaradi združitve Nemške Avstrije z rajhom, pri čemer je poudaril voljo avstrijskih katoličanov, da dejansko sodelujejo pri nemški obnovi.«

Po nedelji dne 20. marca 1938 so **francoski listi** pod naslovom: »Pastirsko pismo, ki ni bilo prečitano« objavili

naslednjo vest z Dunaja: Avstrijski škofje so sestavili skupno pastirsko pismo, ki bi moralo biti v nedeljo (20. marca 1938) prečitano v vseh katoliških cerkvah bivše Avstrije. V pastirskem pismu so škofje zavzeli stališče k poslednjim dogodkom v Avstriji. V zadnjem hipu pa je nastopila ovira in škofovka poslanica ni bila nikjer prečitana.

To zagonetnost okoli pastirskega pisma avstrijskih škofov pa so v obilni meri pojasnili **datumj** pod izjavami avstrijskih škofov, ki so sledile naslednji teden.

Dne 27. marca 1938 je DNB objavil naslednjo dunajsko vest: »Avstrijski škofje so izdali svečano izjavo, v kateri iz najglobljšega prepričanja in v svobodni odločitvi ob velikih zgodovinskih dogodkih v Nemški Avstriji izjavljajo, da radi priznavajo uspehe narodno-socialističnega gibanja in njih dejstvovanje spremljajo z blagoslovom in najboljšimi željami. Škofje izrecno priznavajo, da spadajo kot Nemci v nemški rajh in zahtevajo to spoznanje od vseh vernih kristjanov.«

DNB objavlja nato dobesedno vse izjave avstrijskih škofov, ki so jih nemški listi prinesli tudi v faksimilu. Izjave se glase:

Pismo pokrajinskemu vodji Bürckelu, kateremu so bile izjave poslane: »Dunaj, 18. marca 1938. Dunajski nadškof. Visoko spoštovani gospod pokrajinski vodja! Pošiljam Vam priloženo izjavo škofov. Iz nje razvidite, da smo mi škofje prostovoljno in brez pritiska izvršili našo narodno dolžnost. Vem, da bo tej izjavi sledilo dobro sodelovanje. Z izrazom odličnega spoštovanja in Heil Hitler! Th. Kard. Innitzer Eb.«

Pismo Bürckelu je datirano z 18. marcem 1938. Pismu priložena svečana izjava je datirana z istim dnem (očividno so torej francoski listi mislili nanjo, ko so po nedelji 20. marca pisali o »pastirskem pismu, ki ni bilo prečitano«), uvod k izjavi pa nosi datum: »Dunaj, 21. marca 1938«, dočim je prvo vest o izjavi objavil DNB dne 27. marca 1938.

Uvod k svečani izjavi avstrijskih škofov je takole sestavljen: »Po teme-

ljitih posvetovanjih smo se mi škofje Avstrije v teh velikih zgodovinskih urah, ki jih preživlja avstrijsko ljudstvo, in v zavesti, da je te dni izpolnjeno tisočletno hrepenenje našega naroda po združitvi v veliki državi Nemcev, odločili, da naslovimo na vse naše vernike naslednji proglas. — Mi storimo to toliko bolj brez skrbi, ker nam je vodjev vršilec za narodno glasovanje v Avstriji, pokrajinski vodja Bürckel, naznačil pravilno črto svoje politike, katere motto bodi: »Dajte Bogu, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega!« Dunaj, 21. marca 1938. Za dunajsko cerkveno provinco: Th. Kard. Innitzer Eb. Za solnograško cerkveno provinco: S. Waitz, knezonadškof.«

Sledi naslednja **svečana izjava avstrijskega episkopata**: »Svečana izjava! Iz najglobljšega prepričanja in po svobodni odločitvi izjavljamo podpisani škofje cerkvene province ob velikih zgodovinskih dogodkih v Nemški Avstriji:

Z veseljem priznavamo, da je narodno-socialistično gibanje na področju narodne in gospodarske obnove ter socialne politike doseglo in dosega odlične uspehe za nemški rajh in narod in posebej še za revne sloje naroda. Prepričani smo tudi, da je z dejstvovanjem narodno socialističnega gibanja bila zaustavljena nevarnost vse uničujočega in brezbožnega boljševisma.

Škofje spremljajo to dejstvovanje tudi za bodoče s svojim blagoslovom in najboljšimi željami ter bodo tudi vernike v tem smislu opozorili.

Na dan narodnega glasovanja je za nas škofe seveda samoumevna narodna dolžnost, da se kot Nemci izjavimo za nemški rajh, in mi pričakujemo tudi od vseh vernih kristjanov, da vedo, kaj so dolžni svojemu narodu.

Dunaj, 18. marca 1938.

Th. Kard. Innitzer Eb., S. Waitz F.-Eb., A. Heftler Fb., Pawlikowski Fb., Johannes Maria Gföllner, Michael Melauer.«

Ta svečana izjava avstrijskih škofov je bila v nedeljo dne 27. marca 1938 prečitana s prižnic vseh katoliških cerkev na ozemlju bivše Avstrije in je bilo s tem zaključeno drugo katoliško dejanje po »anšlusu«.

Istega dne sledi kratek **intermezzo** v tem vzponu avstrijskega episkopata k narodnemu socializmu v obliki nič manj uradne izjave z nasprotne strani. **Marsal Göring** je namreč istega dne, ko je bila svečana izjava avstrijskih škofov prečitana z vseh prižnic v Avstriji, imel na Dunaju velik govor, v katerem se je dotaknil tudi cerkvenega vprašanja. Po DNB se njegove zadevne izjave glase dobesedno:

»Mi ne želimo uničiti nobene cerkve in nobenega verovanja ali vere zadušiti. Želimo le, da se postavijo točne meje. Cerkev ima svoje določene, zelo potrebne naloge, država in stranka pa imata prav tako važne in prav tako pomembne naloge. Ako se kdo strogo drži svojih nalog, se ne bo nič zgodilo. V Nemčiji nismo namreč prepovedali katoliške cerkve, temveč smo odstranili samo stranko katoliškega centra in vse politikujoče duhovnike.

Nikdar nismo bili proti cerkvi, proti verovanju pa še celo ne, četudi se nas neposredno znabiti ne more označiti kot cerkveno konfesionalno vezane. Ako bi bili tako protiverski ali proticerkveni ali proti verovanju, bi-li bil mar blagoslov Vsemogočnega tako zelo v našem gibanju? Porabili smo vendar vso moč naših religioznih čustev, da smo lahko vzdržali v strašni borbi! Mislite li, da bi vse to bilo mogoče brez našega najglobljega verovanja v Boga, Vsemogočnega? Mi ne rušimo niti vere niti verovanja. Mi smo vendar verovanje našemu narodu sploh dali, mi smo šele napravili narod — veren. Mi hočemo religiozno, verno ljudstvo!

Morda se je sedaj spričo tegavelikanskega dogodka vendarle zasvetilo tudi na oni strani, češ da bi bilo primerno napraviti spet mir. Zato ponavljam še enkrat: **Stranka bo nudila cerkvi ono zaščito, ki jo sme zahtevati, toda cerkev se ne sme vmešavati v zadeve, ki se je ne tičejo in ki ji ne pristojajo, kajti v tem pogledu ni kompetna.**» (Podčrtano v uradni objavi.)

Vsem tem izjavam, katerih odmev v evropskih listih je bil zelo velik, je na dan 1. aprila sledil še **intermezzo** z vatikanske strani. Istega dne pa se je zaključilo še tretje katoliško dejanje po »anšlusu«. Ker so nekateri inozemski

listi spravljali izjavo avstrijskih škofov v zvezo z obiskom papeškega nuncija Orseniga pri nemškem zunanjem ministru Ribbentropu in ker so nekateri celo namigavali na pritrjevanje Vatikana, je kardinal Innitzer poslal dne 31. marca 1938 pokrajinskemu voditelju Bürckelu **dopolnilno izjavo** s podrobnimi pojasnili o svojem koraku. V njej poudarja kardinal Innitzer med drugim: »Svečano izjavljam, da proglas avstrijskih škofov ni v nikaki zvezi z obiskom papeškega nuncija v Berlinu. Proglas je spontan izraz avstrijske duhovščine.« Po poročilu, ki ga je objavil DNB, izjavlja kardinal Innitzer nadalje, da sta stališče in proglas avstrijskih škofov samo naravna posledica nemške zavednosti in nemške krvi. Avstrijski škofje in vsi avstrijski verniki se popolnoma zavedajo velikega zgodovinskega trenutka in ponovno naglašajo svojo vdanost nemškemu rajhu.

Tu pa se vpleta vmes tudi že vatikanski **intermezzo**. Dne 1. aprila 1938 je namreč vatikanski organ »**Osservatore Romano**« objavil naslednjo uradno izjavo: »V zvezi z znano izjavo avstrijskega episkopata so se pojavila razna, čisto tudi tendenciozna tolmačenja, in to celo v krogih, o katerih ni bilo pričakovati, da bodo zavzeli takšno stališče. Pooblaščeni smo, da v ugotovitev dejstva in mimo vseh nagibov političnega značaja izjavimo, da je bila ta izjava sestavljena brez slehernega poprejšnjega sporazuma s sv. stolico, da te izjave sv. stolica tudi kasneje ni odobrila in končno da je bila ta izjava izdana samo z odgovornostjo avstrijskega episkopata.«

Kakor je še istega dne objavil **Reuterjev urad**, je bil kardinal Innitzer pozvan v Rim, da poda na pristojnem mestu pojasnila o svojem postopanju. Povrhu je še isti večer kratkovalovna vatikanska radio postaja oddajala posebno izjavo v nemškem jeziku kot pojasnilo o Innitzerjevem zadržanju in bistvu političnega katolicizma v odgovor na članek norodno-socialističnega organa »**Das Schwarze Korps**« z dne 17. marca 1938. Ta list je namreč ob prvi izjavi kardinala Innitzerja k spremljenemu položaju napisal med dru-

gim: »Politični katolicizem je na avstrijskih tleh v službi vseh političnih sistemov in je v srcih Nemcev doživel najstrašotnejši in po naši volji tudi odločilen poraz. Odslej naprej moramo sleherni njegov poskus uveljavljanja v politiki označiti za zločinsko zadevo.«

K tej pripombi je vatikanska radio postaja podala naslednja pojasnila: Politični katolicizem v nepokvarjenem in pravem smislu besede, ako se že hoče ta nelepi in zlorabljeni izraz uporabljati, pomeni, da se duhovniki, škofje ali verniki potegujejo za to, da bi načela Stvarnika in Odrešenika sveta obveljala na vseh področjih stvarstva, tako tudi v državi in družbi sploh. Ta politični katolicizem je torej notranja verska, krščanska zadeva. Označati ga za zločinsko zadevo, se pravi zanikati bistvo krščanstva. Res pa je, da se poleg takega uveljavlja tudi napačni politični katolicizem, ki je nekakšen način zadržanja posameznih katolikov, bodisi navadnega vernika ali višjega cerkvenega dostojanstvenika, in je na eni strani posledica prekomerne previdnosti in taktike, na drugi pa preslabotne prilagoditve danim dejstvom.

Dne 5. aprila 1938 je kardinal Innitzer odpotoval v Rim. Po svojih razgovorih z nadrejenimi vatikanskimi činitelji je dal vatikanskemu organu »**Osservatore Romano**« **tole izjavo**: »Izjava avstrijskih škofov z dne 18. marca ne pomeni odobravanja takih stvari, ki ne bi bile v skladu s svobodo in pravicami katoliške cerkve. Država in stranka naših izjav ne smeta smatrati, kakor da bi bili verniki vezani po njih v svoji vesti; zato jih ne bi smeli uporabljati v propagandne namene. Avstrijski škofje smatrajo, da glede dosedanjšega avstrijskega konkordata in njegovih določb ne sme nastopiti nobena sprememba brez poprejšnjega sporazuma s sv. stolico. Šolstvo in vzgoja mladine se morata voditi tako, da bodo zagotovljene pravice staršev do versko-nravnih vzgoje po načelih katoliške cerkve. Preprečiti je tudi treba cerkvi in veri sovražno propagando. Katoličani morajo imeti pravico, da oznanjajo, branijo in uveljavljajo katoliška načela na vseh poljih človeškega življenja.«

Pričakovale so se tedaj posebne olaj-

šave za avstrijske katoličane v nasprotju s katoličani na ozemlju bivšega rajha. Nekateri listi so v tej zvezi pisali celo o nesoglasjih, ki da so se pojavila med rajhovskim in avstrijskim episkopatom. Dejstvo je, da so imeli rajhovski škofje v začetku aprila svoja posvetovanja v Fuldi, da pa po njih konferenci ni bila izdana nobena skupna izjava. Samo za škofijo Fuldo je bil izdan naslednji oklic: »Izražam utemeljeno upanje, da bo stvaritelj nove in neprekljne Velike Nemčije združil narodno zedinjenje z velikopoteznim verskim pomirjenjem in tako dopolnil veselje novega in večjega nemškega naroda.«

Razen te izjave pa se ni zgodilo nič, kar bi kazalo, da so rajhovski škofje stopili iz svoje dosedanje rezerve. Nekateri izmed njih, med njimi monakovski nadškof in kardinal Faulhaber ter berlinski škof Preysing, so se po plebiscitu dne 10. aprila 1938 podali v Vatikan. Iz Rima so med tem prihajala vsaki dan nova ugibanja o tem, ali bo nemški kancelar Hitler ob svojem obisku v Italiji obiskal tudi papeža, kakor je to v tradiciji, kadar prihajajo v Rim tuji suvereni in poglavarji držav na obisk, ali ne. Papež pa se je ob Hitlerjevem obisku umaknil v svojo letno rezidenco Castel Gandolfo in »Osservatore Romano« ni o Hitlerjevem obisku napisal niti ene besede. . .

Za zaključek navajam samo še bilanco o vseh razpuščenih katoliških organizacijah v bivši Avstriji, kakor jo je dne 27. aprila 1938, torej točno en mesec po objavi svečane izjave avstrijskega episkopata, objavil vatikanski organ »**Osservatore Romano**«: Razpuščena so vsa društva katoliških akademikov (skupno 78 krožkov), nadalje Zveza nemške krščanske telovadbe z 270 včlanjenimi društvi in okoli 38.000 člani, Družba sv. Jurija s 155 krajevnimi organizacijami in okoli 5000 člani-veroučitelji ter posamezne krajevne skupine Zveze katoliške mladine, ki šteje okoli 60.000 članov, in Zveze ženske katoliške mladine, ki šteje okoli 60.000 članic.

Morda je spoznanje tega razvoja narokovalo nekemu E. P., da je v članku o »pomenu evharističnega kongresa« v

Budimpešti v maju zapisal v pariškem »Tempu« z dne 23. aprila tega leta med drugim tudi naslednje besede: »Velika drama vesti se odigrava ob Donavi. Križ ali kljukasti križ — kateri izmed njiju bo zmagal? Pod navidezno soglasnostjo bolj etničnega kakor političnega plebiscita je razdvojenost duhov globoka. Duhovni konflikt dveh križev je latenten, toda nedvomen. V vseprijetni Avstriji — in vse do podpisa kardinala — je pozdrav »Heil Hitler!« zamenjal pozdrav »Grüss Gott!« ...

Verko

Po anšlusu

Po priključitvi Avstrije k Nemčiji je evropsko mednarodno dogajanje stopilo v fazo izredne razgibanosti, katere bistvena oznaka je, kakor se zdi, v iskanju razčiščenja novega položaja, ki je s priključitvijo nastal. Za popolno razumevanje novih diplomatskih akcij bi seveda bila najprej potrebna proučitev notranjih in zunanjih posledic priključitve. Prve so v zvezi z akcijo postopne stopitve in popolne prilagoditve bivše samostojne Avstrije s Tretjim rajhom. Ta akcija se je dejansko začela dne 11. marca 1938 z vkorakanjem nemških čet na bivše avstrijsko ozemlje, čemur sta nato sledila zakon o formalni združitvi z dne 13. marca 1938 in plebiscit z dne 10. aprila 1938 z vsemi novejšimi pobudami popolnega notranjega izenačenja v novi Veliki Nemčiji. Druge pa so v zvezi s spremembami nekaterih bistvenih elementov evropskega ravnotežja, v kolikor more nanje vplivati sleherni večja teritorialna sprememba na našem kontinentu na splošno in v srednjeevropskem predelu še posebej. Po prvih tednih precejšnje nejasnosti je tako v prvem kakor v drugem pogledu mogoče nakazati vsaj nekaj smernic novega razvoja.

Funkcija bivše Avstrije, sedanje Vzhodne marke, v narodni, gospodarski in politični skupnosti Tretjega rajha je podana predvsem po njenem geografskem, gospodarskem in nacionalnem obeležju, ki bo v novi skupnosti Velike Nemčije nedvomno vsestransko valorizirano s primerno politično primesjo, ki jo daje vsemu nemštvu narodno socia-

listični svetovni nazor. Nemčija je z Avstrijo pridobila v teritorialnem, demografskem in gospodarskem pogledu. Z versajskim mirom je Nemčija izgubila približno 10% svojega predvojnega prebivalstva in okoli 13% svojega predvojnega ozemlja. S priključitvijo Avstrije, ki meri 80.000 kv. km in šteje šest in pol milijona prebivalcev, je Nemčija spet pritegnila v svoje meje okoli 10% prebivalstva, svoje ozemlje pa je povečala od izgubljenih 13% na 15%, tako da je za 2% teritorialno večja kakor leta 1914. Dočim je bil naravno središče predvojne Nemčije Leipzig, je v novi Nemčiji prevzel to vlogo Nürnberg.

Iz vseh teh zgoščeno nanizanih premis, ki bi jim bilo morda dodati samo še nekatere konkretne nemške načrte v zvezi z vsestransko valorizacijo Avstrije (n. pr. načrt nove velike vodne zveze Ren—Mena—Donava, zgraditev novih rečnih luk na Dunaju in v Linzu, ustanovitev rečne mornarice z oporiščem v Linzu, izpopolnitev avstrijske industrije itd.) izvajajo evropski mednarodni strokovnjaki iz avstrijske priključitve k Nemčiji zaključke diplomatskega, politično-ravnotežnega, vojaško-strateškega in gospodarskega značaja, ki jim služijo za ugotavljanje elementov novega položaja, kakor je s to teritorialno spremembo nastal. V tem okviru se, žal, v vse te zanimive podrobnosti o evropskih posledicah »anšlusa« ne morem spuščati. Omejiti se hočem samo na registracijo vprašanj in pobud, ki imajo v avstrijski priključitvi svoj neposredni ali posredni izvor.

Središče evropske diplomatske pozornosti po avstrijskem izvršenem dejstvu ni bila Avstrija — njena priključitev k Nemčiji se je brez reakcij vzela na znanje in z naglo ukinitvijo posameznih poslaništev na Dunaju tudi takoj priznala —, temveč sosedna Češkoslovaška, kjer se je z vso perečnostjo na mah pojavilo v ospredju vprašanje su-detskih Nemcev, ki je tesno povezano z življenjskim vprašanjem češkoslovaškega naroda: integralnim obstojem suverene, neodvisne in demokratične republike. V notranjepolitičnem in zunanjepolitičnem položaju bratske republike so se pojavile spremembe, ki so po-

stale predmet vsestranskega diplomatskega zanimanja, tako da lahko brez pretiravanja rečemo, da je ves mednarodni razvoj po »anšlusu« v največji meri odraz te osredotočenosti diplomatskih pogledov na Prago.

London in Rim sta po avstrijski priključitvi k Nemčiji postala središče glavnih diplomatskih dogodkov, na katere se je v spremenjenem evropskem položaju vezalo razčiščenje motnih mednarodnih odnošajev. Pobuda angleškega premiera Chamberlaina za sporazum obeh zapadnih velesil z Italijo na eni strani, tesnejša povezanost med obema zapadnima velesilama na drugi in Hitlerjev obisk v Italiji na tretji strani, to so bili trije glavni diplomatski dogodki novejšega časa, na katere lahko navežemo vso ostalo evropsko in svetovno problematiko naših dni. Vsa vprašanja, ki jih je mednarodni razvoj zadnjih let spravil v ospredje (Abesinija, Španija, Kitajska, Društvo narodov in vsi ž njim zvezani problemi okoli zjamčenja miru, kolonije, nar. manjšine itd.), so se naenkrat znašla pred diplomati na zeleni mizi. Že samo s tega vidika lahko prisodimo tem novejšim mednarodnim dogodkom, ki so se nanizali drug na drugega v tako kratkem časovnem razdobju, odločilen pomen v povojnem mednarodnem razvoju.

V poskusu njih vrednotenja glede na domnevani bližnji razvoj smo seveda še v zadregi, kateremu izmed njih naj že sedaj damo prednost po važnosti. Ako pomeni novi sporazum med Anglijo in Italijo kot prva etapa Chamberlainove splošne pomirjevalne akcije, ki naj ji že v kratkem sledi druga s sporazumom med Francijo in Italijo, začetek novega zbiranja velesil in s tem novega evropskega in svetovnega ravnotežja, je za razčiščenje odnošajev med velesilami najmanj enakega pomena tudi tesnejša povezanost med obema zapadnima velesilama samima, med Anglijo in Francijo, dočim so Hitlerjevi razgovori z Mussolinijem v Rimu postali prav po teh dogodkih — ključ za rešitev uganke o evropskih in svetovnih vozlih povojnih let. Zdi se, da bo predvsem od rimskih zaključkov odvisno, v kakšno smer bo šel bližnji razvoj: v smer postop-

nega popuščanja napetosti v znamenju graditve novih mostov med velesilami ali v smer novih komplikacij.

Komentarji o novem sporazumu med Anglijo in Italijo, ki je bil podpisan na velikonočno soboto dne 16. aprila 1938 v Rimu, so bili z redkimi izjemami optimistični. Prevladovala je domneva, da sporazum ni sam sebi namen, temveč da predstavlja samo začetek nove akcije za splošno pomirjenje, katere osnova naj bi bilo povsem realistično gledanje na dejanski položaj. Mnenja o končnih ciljih te velikopotezne diplomatske akcije pa so bila že od vsega početka zelo deljena. Dočim se je od nekoč spet postavila v ospredje zamisel ožjega sporazuma treh zapadnih velesil v znamenju nekakšne obnove nekdanje streške fronte, so od drugod prihajali tudi glasovi o obnovi tako zvanega četvornega pakta, ki naj bi se eventualno razširil še na Poljsko. Po tretjih verzijah pa naj bi se z istočasno konsolidacijo osi Rim — Berlin kot ene izmed osnov evropske politike, ki ostane tudi po angleško-italijanskem sporazumu, ter konsolidacijo angleško-francoske zveze kot druge osnove evropske politike obe osi vzporedno povezali v skupnem sodelovanju za ohranitev splošnega miru v Evropi, kakor so o tem pred nekaj tedni pisali tako angleški in francoski kakor nemški in italijanski listi.

To bi bili **obrisi treh glavnih stremljenj diplomacije evropskih velesil** v položaju, ki je nastal po novem sporazumu med Anglijo in Italijo. Teško je reči, katero izmed teh stremljenj bo dejansko prevladalo, kajti med tem se je v zvezi z novejšimi dogodki vrnilo v to presojo še nekaj drugačnih uganbanj, zlasti po Hitlerjevih razgovorih v Rimu v dneh njegovega obiska v Italiji med 3. in 10. majem tega leta, dočim angleško-italijanski sporazum sploh še ni stopil v veljavo, ker je njegovo uveljavljenje odvisno od izpolnitve dveh težkih pogojev: na eni strani od priznanja abesinske aneksije in italijanskega imperija (o čemer se prav ob pisanju teh vrst začenjajo razprave v Ženevi), na drugi pa od popolnega umika italijanskih prostovoljcev iz Španije, kar je deloma odvisno od zadevnih sklepov

londonskega odbora za nevmešavanje v španske zadeve, deloma pa od samega razvoja operacij v Španiji.

Lahko pa navzlic tem pridržkom ugotovimo, da je volja za sporazum in splošno pomirjenje sedanjih napetosti ostala ves ta čas nespremenjena, kar je bilo med drugim razbrati zlasti iz mirnega zadržanja posameznih središč diplomatske aktivnosti sredi vseh naznačenih dogodkov večjega pomena. Angleško-italijanski sporazum je bil skupno z napovedanimi pogajanjmi med Italijo in Francijo sprejet vsaj z navidezno hladnokrvnostjo v Nemčiji, globlja povezanost med Anglijo in Francijo pa kot samo po sebi umevna stvar, a tudi Hitlerjevi razgovori z Mussolinijem niso nikjer izzvali senzacionalnih komentarjev, dasi ni bila morda še nikdar zavest izredne napetosti tako živa kakor pretekle tedne. Težišče negotovosti pa ni trenutno niti v zapadni Evropi niti v Sredozemlju, temveč predvsem v **Srednji Evropi**, kakor lahko sodimo o tem po predmetu vseh novejših diplomatskih razgovorov. Neposredno je bil položaj v Srednji Evropi predmet razgovorov zlasti med angleškimi in francoskimi državniki dne 28. in 29. aprila tega leta v Londonu ter med nemškimi in italijanskimi državniki; ob Hitlerjevem obisku v Rimu v začetku maja tega leta, vsaj posredno pa nedvomno tudi v razgovorih med Anglijo in Italijo, ki so se uradno začeli dne 8. marca tega leta in zaključili dne 16. aprila 1938 s podpisom novega sporazuma med obema državama.

Primerjava lanskega novoletnega in letošnjega **velikonočnega sporazuma med Italijo in Anglijo** nam kaže, da je letošnji sporazum neprimerno obsežnejši in globlje zamišljen od lanskega. Lanski sporazum se je nanašal samo na Sredozemlje in je bil po svoji vsebini bolj splošnega značaja, ker se posebnih spornih vprašanj med obema državama sploh ni dotikal. Samo na splošno je obema državama jamčil svoboden vhod, prehod in izhod iz sredozemskega bazena. Novi sporazum presega to področje in zajema ves prostor od Kanarskega otočja do Bab-el-Mandeba, od Palestine do Kenije, torej od Atlantika do Pacifika in od Male Azije do

Vzhodne Afrike, saj se načelno dotika vseh vprašanj, ki so nastala med Londonom in Rimom zaradi abesinske in španske zadeve.

Sporazum ima **tri glavne sestavne dele**: protokol z osmimi dodatki, dopolnilne sporazume v obliki izmenjave pismem oz. izjav obeh vlad ter končno še »sporazum o dobrem sosedstvu«, h kateremu je pritegnjen tudi Egipt. Protokol ugotavlja, da je med obema državama dosežen sporazum glede skupnih interesov, ki stopa v veljavo šele po izpolnitvi nekaterih pogojev. Glavni tak pogoj z angleške strani je umik italijanskih prostovoljcev iz Španije, z italijanske strani pa angleški koraki za splošno priznanje abesinske aneksije in italijanskega imperija. Zanimivo je, da sta obe državi prepustili izpolnitev prevzetih pogojev — tretjim, in sicer Anglija Društvu narodov, Italija pa odboru za nevmešavanje v španske zadeve v Londonu (ter razvoju operacij na španskih tleh).

Dodatkov (aneksov) je osem: Prvi potrjuje veljavo lanskega sredozemskega »gentlemen's agreementa« in ponavlja obvezo o ohranitvi statusa quo v sredozemskem bazenu. Drugi določa medsebojno obveščanje obeh vlad na začetku vsakega leta o vojaških ukrepih na vsem ozemlju od Sredozemlja preko Rdečega morja do Adenskega zaliva ter na afriški celini od Egipta do Kenije in Ugande. Tretji ima več členov in se nanaša na ozemlje Bližnjega vzhoda, kjer se obe državi zavezujeta spoštovati status quo glede Arabije in Jemena tako v pogledu meja kakor v pogledu nevmešavanja v njiju notranje zadeve; glede bivših turških otokov v Rdečem morju, ki ne pripadajo niti Arabiji niti Jemenu, se obe državi odrekata vsem aneksijam ali vojaškim nameram ž njimi in morajo ti otoki ostati še nadalje neutrjeni kot pomožna oporišča za redno trgovsko plovbo; posebne pravice so priznane Angliji na ozemlju vzhodno in južno sedanjih meja Arabije in Jemena, vendar z nekaterimi vojaškimi omejitvami; končno priznava Italija angleški protektorat nad Adenom, dobi pa zato važne trgovske pravice v tem pasu.

V četrtem dodatku se obe državi druga napram drugi odpovedujeta škodljivi propagandi. Peti dodatek ponavlja italijanska zagotovila Angliji glede jezera Tana v Abesiniji, šesti pa svoječasna italijanska zagotovila Društvu narodov, da Italija ne bo rekrutirala svojega vojaštva iz vrst abesinskih domačinov, temveč jih bo uporabljala samo za policijsko službo in obrambo v Abesiniji sami. V sedmem aneksu jamči Italija svobodo veroizpovedovanja britanskih državljanov na abesinskih tleh, dočim se v osmem, zaključnem aneksu, obe državi z Egiptom vred zavezujeta spoštovati načelo svobodne plovbe v Sueškem kanalu v mirnem in vojnem času, kakor to določa konvencija z dne 29. oktobra 1888.

Aneksom slede še **dopolnilni sporazumi** v obliki posebnih izjav obeh vlad. Tako naznanja Italija, da bo postopno zmanjšala število svojega vojaštva v Libiji na stanje v mirnem času s tem, da bo vsak teden odposlala domov 1000 vojakov; čim bo sporazum stopil v veljavo pa bo pristopila tudi k londonskemu pomorskemu sporazumu iz leta 1936. Glede Španije se Italija izjavlja za umik prostovoljcev po tako zvani angleški formuli, sprejeti v novembru lanskega leta v londonskem odboru za nevmešavanje, torej postopoma in v določenih kontingentih, po Francovi zmagi pa za umik vseh preostalih. Ob enem ponavlja svoje znano zagotovilo, da nima nobenih teritorialnih ali političnih namer v Španiji in njeni afriški posesti in da se odpoveduje tudi vsem gospodarskim privilegijem v tej zemlji. Angleška protiusluga se nanaša, kakor že naznačeno, na podvzem akcije za priznanje abesinske aneksije.

Četudi bi se s čisto formalnih vidikov moglo ugotoviti, da predstavlja novi sporazum med Anglijo in Italijo menico z nedoločeno zapadlostjo, ki je pred izpolnitvijo naznačenih pogojev nobena izmed pogodbenih strank ne more vnovčiti, pa zgolj s političnega vidika ni mogoče osporavati velikega pomena novega sporazuma, posebno še, ako se nanj zares navežejo še drugi sporazumi, kakor bi se to dalo po vsem kasnejšem razvoju — navzlic trenutnim nejasnostim — vendarle sklepati. Ako

je res, da je vzrok sleherne večje mednarodne napetosti samo neravnovesje velesil in ako je z novim sporazumom med Anglijo in Italijo vsaj na polovico že doseženo novo ravnotežje (o čemer bi se dalo govoriti tudi še po Hitlerjevih razgovorih v Rimu, pri katerih je novi sporazum nedvomno igral zelo veliko vlogo), potem je na temelju velikonočnega sporazuma ter novih pogajanj in stikov med državniki velesil podana vsaj možnost vzpostavitve celotnega ravnotežja na **novih osnovah**.

Po rešitvi glavnih spornih vprašanj med Anglijo in Italijo se je tudi sporno področje **med Francijo in Italijo** znatno zmanjšalo, četudi so tu po sredi še nekatera posebna vprašanja. Marsikateri problem francosko-italijanskih odnošajev pa se je že v pogajanjih med Anglijo in Italijo povoljno uredil. Pogajanja med Francijo in Italijo, ki so bila s Hitlerjevim obiskom v Italiji za nekaj časa prekinjena, se bodo te dni obnovila. Med tem bo tudi **zasedanje sveta DN** v Ženevi prineslo nova razčiščenja položaja.

Znatno olajšanje evropske napetosti so proti koncu aprila tega leta prinesli predvsem **razgovori francoskih in angleških državnikov v Londonu**. Potrebo teh razgovorov je nedvomno nakazalo spoznanje resnosti sedanjega mednarodnega položaja, ki zahteva med drugim tudi vsestransko razčiščenje medsebojnih obveznosti med prijateljsko povezanimi državami. Morda je tu jasnost še najbolj potrebna!

Po izdanem komuniqueju o teh razgovorih, ki sta jih za Francijo vodila novi ministrski predsednik **Daladier** in novi zunanji minister **Bonnet**, za Anglijo pa premier **Chamberlain** in lord **Halifax** dne 28. in 29. aprila tega leta, je Daladier izjavil novinarjem: »Sporazum med Francijo in Veliko Britanijo ni bil še nikdar tako realen, tako obsežen in tako globok.« Tega poudarka so se približno držali tudi odmevi londonskih razgovorov v evropskem tisku. Čeprav se osnove angleško-francoskega sodelovanja ne dajo še konkretno označiti z nobenim okvirnim izrazom, smemo po »Tempsu« in »Timesu« ugotoviti, da sta se obe demokratični zapadni velesili bolj kakor sploh kdaj doslej zedinili

»glede popolnejše organizacije svojega političnega, diplomatskega, vojaškega in gospodarskega sodelovanja, da bi se tako že v naprej zavarovali pred sleherno eventualnostjo, pri čemer imata kot glavni cilj pred očmi ohranitev in obrambo miru.«

S svojim sporazumom o poglobljenem medsebojnem sodelovanju sta Anglija in Francija prav v sedanjem mednarodnem položaju, ko se iščejo nove osnove stikov med velesilami, nedvomno zelo mnogo doprinesli k olajšanju mednarodne napetosti. Realno politično vrednost njegune sporazuma je »Temps« zadel z naslednjimi besedami: »Ako naj bo mir uspešno zavarovan, mora biti blok Francije in Anglije dovolj močan, da se lahko pod ugodnimi pogoji ter v popolni enakosti avtoritete in prestiža spusti v pogajanja z blokom Nemčije in Italije. Samo po tej poti se lahko ustvarijo solidne osnove za trajno in koristno evropsko sodelovanje.«

Ob ugotovitvi »skupnosti interesov« ter »velike potrebe nadaljnega razvoja politike posvetovanj in sodelovanja ne le za obrambo skupnih interesov, temveč tudi onih idealov narodnega in mednarodnega življenja, ki spajajo obe državi«, kakor jasno ugotavlja komunikacije o londonskih razgovorih z dne 29. aprila 1938, sta se Anglija in Francija sporazumeli glede vseh vprašanj, ki so bila postavljena na dnevni red razgovorov njihovih odgovornih državnikov. Teh pa ni bilo malo: Od splošnega mednarodnega položaja do posebnih situacij v Sredozemlju, Srednji in vzhodni Evropi ter na Daljnem vzhodu, od španskega vprašanja do vprašanja priznanja abesinske aneksije — vse to in še posebej njune medsebojne obveznosti, poglobitev vojaškega sodelovanja ter njuno razmerje do ostalih evropskih držav, med njimi v prvi vrsti do ČSR, tvori kompleks proučenih vprašanj, o katerih važnosti v črti bližnjega evropskega in svetovnega razvoja bi bilo odveč govoriti. Kar posebno močno označuje duha teh razgovorov, je odločna volja po zagotovitvi in utrditvi miru.

V odmevih teh, kakor vseh drugih diplomatskih razgovorov zadnjega časa, je seveda iz umljivih razlogov povsod postavljeno na prvo mesto ugiba-

nje o stališču velesil glede na sedanji položaj v Srednji Evropi, posebno glede na položaj Češkoslovaške. Anglija in Francija sta v londonskih razgovorih na nedvoumen način poudarili svoj skupni interes na razvoju v tem predelu Evrope. Sporazumeli sta se tudi glede skupne akcije, ki sta jo v interesu miru podvzeli najprej v Pragi in nato v Berlinu. Anglija se sicer tudi to pot ni vezala s prevzemom formalnih obveznosti za primer komplikacij, ki bi v tem predelu Evrope lahko nastopile, toda zdi se, da gre tu bolj za taktično kakor načelno vprašanje. Anglija bo pač najprej storila vse, kar je v njeni moči, da se doseže kompromis med vlado v Pragi in henleinovci, vendar pa v tem pogledu ne bo šla preko mej, ki jih postavlja češkoslovaška ustava, kakor je to poudaril Chamberlain že v svojem govoru dne 24. marca tega leta in kakor to poudarja tudi londonski komunikacije, ki govori o »mirni in pravični rešitvi problemov, ki se kažejo v tem predelu«. Razen tega se poudarjena »skupnost interesov« obeh držav nanaša tudi na ostalo Srednjo Evropo in ne smemo pozabiti, da si obe velesili še posebej zagotavljata sodelovanje »za obrambo ne le skupnih interesov, temveč tudi onih idealov narodnega in mednarodnega življenja, ki spajajo obe državi«.

Za presojo diplomatskega položaja Češkoslovaške bodo seveda v veliki meri merodajni tudi zaključki rimskih razgovorov med Hitlerjem in Mussolinijem. Ko to pišem, pa bi bila zadevna ugibanja o tem še preuranjena, ker bo rimske sklepe glede Srednje Evrope mimo dosedanjih domnev vsekakor določneje nakazal bližnji mednarodni razvoj, ki bo s te strani zaslužil še posebno pozornost zasledovanje. — Med Italijo in Jugoslavijo so se ob obletnici pakta pojavile z italijanske strani simptomatične nove pobude.

Naj za zaključek še omenim, da je bila prve dni maja obrnjena pozornost tudi na zasedanje stalnega sveta Male antante v Sinaji, ki je v svojem zaključnem komunikatu z dne 5. maja soglasno ugotovil, »da je treba nadaljevati vsa prizadevanja za sodelovanje pri vsakem delu za sporazum in pomirjenje«.

izrazil svojo željo, da nadaljuje pogajanja za sporazum z Madžarsko in »ponovno potrdil čustva lojalnosti do DN«. — V pogledu sodelovanja srednjeevropskih in balkanskih držav se vzporedno z akcijo velesil utegnejo pojaviti novi zanimivi momenti.

Dr. Branko Vrčon

Nemški problem v ČSR

Položaj nemške manjšine na češko-slovaškem postaja predmet živahne diskusije tudi izven mej češkoslovaške republike. Sam angleški premier Chamberlain se je dotaknil tega problema v svojem govoru v spodnji zbornici dne 24. marca tega leta, ko je v glavnih obrisih nakazal angleško stališče glede srednje Evrope na splošno in glede ČSR še posebej. Zaradi mirne rešitve nemškega vprašanja je tedaj sicer nasvetoval, naj se pametne nemške zahteve kolikor mogoče upoštevajo, vendar je sam opozoril, da koncesije češkoslovaške vlade ne morejo prekoračiti okvira češkoslovaške ustave.

V tej novi obliki je postal nemški problem v ČSR pereč v zvezi z dogodki, ki so sledili avstrijski priključitvi k Nemčiji. Tako zvane aktivistične nemške stranke, ki so do tedaj še sodelovale v vladni koaliciji in se zadovoljevale z manjšinskim sporazumom z dne 18. februarja 1937, so se v novem položaju pridružile narodno-socialistično usmerjeni sudetsko nemški stranki učitelja Konrada Henleina. To sta najprej storili Zveza nemških poljedelcev in Zveza obrtnikov, ki sta se povsem razšli, njuni poslanci pa so prestopili v Henleinov poslanski klub, dočim se je nemška krščansko socialna stranka umaknila iz vladne koalicije, prepustila svojim volilcem svobodno odločitev, formalno pa se ni razšla. Iz vlade je končno odstopil tudi dr. Czeh kot zastopnik nemških socialnih demokratov, vendar pa je bil njegov izstop samo v zvezi z demisijo na predsedniško mesto v stranki, kjer ga je zamenjal posl. Jaksch, ne pa s splošnim poplalom, ki je sicer zajel Nemce izven Henleinove stranke po »anšlusu«. Glede nadaljnjega sodelovanja v vladi se Jaksch doslej ni še jasno izjavil, dasi stranka svoje dosedanje politike ni spremenila.

V začetku maja je Zveza nemških poljedelcev na pritisk svojih pristašev sklenila spet obnoviti svoje samostojno politično delo. Na isti poti so tudi krščanski socialci, kar napoveduje iztreenjenje.

Po vseh teh dogodkih so se seveda z napetostjo pričakovale izjave vodje sudetsko-nemške nacistične stranke v Karlovih Varih dne 24. aprila tega leta. Henlein je v svojem govoru formuliral 8 zahtev, katerim pa je predpostavil tri predpogoje: 1. spremembo dosedanega češkega zgodovinskega mitosa, 2. spremembo »nesrečne predpostavke, da je naloga češkega naroda, biti predstraža slovanstva proti tako zvanemu nemškemu Drangu nach Osten« in 3. spremembo one zunanjepolitične zamisli, »ki postavlja državo med sovražnike nemškega naroda«. Šele nato je Henlein nanizal naslednjih osem zahtev sudetskih Nemcev: 1. vzpostavitev popolne enakopravnosti nemške narodne skupine s češkim narodom, 2. priznanje sudetsko-nemške narodne skupine kot pravne osebnosti v svrhu ohranitve enakopravnega položaja v državi, 3. ugotovitev in priznanje po Nemcih nasejlenega prostora, 4. priznanje nemške samouprave v tem ozemlju na vseh področjih javnega življenja, v kolikor gre za interese in zadeve nemške narodne skupine, 5. izdajo posebnih zakonitih varnostnih določb za one državljane, ki žive izven zaključenega nemškega ozemlja, 6. odpravo vseh krivic, ki so bile storjene sudetskemu nemštvu od leta 1918 naprej ter povračilo s tem povzročene jim škode, 7. priznanje in izvedbo načela: V nemškem ozemlju samo nemški javni nastavljenici, 8. priznanje popolne svobode pripoznavanja k nemški narodnosti in nemškemu svetovnemu nazoru.

Ne le češkoslovaška, tudi ostala evropska javnost je označila te zahteve sudetskih Nemcev za nesprejemljive, ker bi bil njih sprejem ne le v nasprotju z liberalno in demokratično češkoslovaško ustavo, temveč z obstojem češkoslovaške republike sploh. To velja zlasti glede zahteve po priznanju teritorialne avtonomije in svobodnega izpovedovanja narodno socialističnega svetovnega nazora. Češkoslovaška vlada je

nedvomno pripravljena ugoditi mnogim nemškim zahtevam, kakor je dal to razumeti predsednik vlade dr. Hodža ob napovedi tako zvanega narodnostnega statuta, ki naj bi definitivno uredil manjšinsko vprašanje v ČSR v skladu z državno ustavo in že uveljavljenimi manjšinskimi zakoni. Da si drugačne rešitve nemškega problema v okviru češkoslovaške republike ni mogoče resno zamišljati, je znano vsakomur, ki se je sploh kdaj z njim pečal. Zaradi informacije želimo tu navesti nekaj splošnih podatkov.

Nemci v ČSR so z izjemo Ukrajincev najmočnejša narodna manjšina v Evropi, saj jih je po uradnih podatkih iz leta 1930 nekaj nad 3 milijone 200.000, toda sama številčnost še ne tvori zadostnega obeležja za poznavanje položaja te manjšine. Sudetski Nemci niso v zgodovini nikdar tvorili in tudi ne morejo nikdar tvoriti države zase, ker ne tvorijo geografske enote. Naseljeni so po večini v gorskih predelih klasične geografske enote Češke ter v severni hriboviti periferiji Moravske in Slezije, vendar nikjer kompaktno, kajti na mnogih krajih se v nemško ozemlje vrvijo teritorialne cone Čehov, Slovakov in drugih narodov. Nemci prebivajo kompaktno v osmih okrožjih, ki pa medsebojno teritorialno niso vezana. Največje od teh okrožij šteje 2 milijona 67 tisoč 705, najmanjše pa 11.011 prebivalcev. Skupno živi v teh osmih okrožjih okoli dva milijona in pol Nemcev. Ostalih 700.000 prebiva v okrožjih s češkoslovaško večino kot lokalna manjšina. Poudariti pa je treba, da živi med Nemci tudi v onih osmih okrožjih, kjer so kompaktno naseljeni, okoli pol milijona Čehov in Slovakov.

Ob upoštevanju tega dejanskega položaja prihaja znani češkoslovaški manjšinski strokovnjak dr. Emil Sobota v knjigi »Narodnostna avtonomija v Češkoslovaški« do zaključka, da Nemci v ČSR »ne morejo organizirati niti svoje samostojne države niti avtonomnega teritorija v okviru republike«. Teoretično preostaja še tretja možnost: njih priključitev k Tretjemu rajhu. Praktično pa je tudi ta priključitev neizvedljiva. Ako bi se namreč priključili rajhu samo nekateri obmejni pre-

deli, ki so kompaktno naseljeni, bi bila nova državna meja upravno nemogoča. Razen tega bi se v tem primeru skupno z okoli dvemi milijoni 300.000 Nemcev prepustilo rajhu tudi okoli 400.000 Čehov, ki živijo med njimi, v ostali češkoslovaški pa bi kljub temu še vedno ostalo nekaj nad 900.000 Nemcev. Ako pa naj bi se poleg kompaktno naseljenih nemških obmejnih okrožij upoštevali še nemški enklavi ob meji, ki z nemškimi okrožji niso v teritorialni zvezi, potem bi se z večino nemških okrožij morala priključiti tudi mnoga okrožja s češkoslovaško večino, tako da bi se z okoli dvemi milijoni 440.000 Nemcev prepustilo rajhu tudi okoli 635.000 Čehov, v republiki pa bi še vedno ostalo nad 700.000 Nemcev. Ako bi se končno na isti način priključilo rajhu še okoli 173.816 Nemcev, ki živijo ob bivši avstrijski meji pomešani s približno 41 tisoč Čehi in Slovaki, bi se z Nemci povečalo tudi število rajhu prepuščenih Čehoslovakov, v republiki pa bi še vedno ostalo okoli 520.000 Nemcev.

Nemški problem v ČSR bi torej ne glede na odstopitev okoli 700.000 Čehoslovakov tudi po tej poti ne bil rešen. Kompliciranost manjšinskega problema v Srednji Evropi je prav v tem, da je »potegnitev takih mej, ki bi vse zadovoljile, sploh nemogoča«, kakor je v svojem znanem govoru pred rajhstagom dne 20. februarja 1938 priznal tudi sam Hitler. Zato se nam zdi, da že navedeni dr. Sobota nikakor ne pretirava, ko ugotavlja v svoji knjigi: »Ako naj bi se vsi češkoslovaški Nemci pridružili Nemčiji, potem bi se ji morala z njimi pridružiti tako rekoč vsa Češkoslovaška.«

Sicer pa etnična kompliciranost ni posebnost samo Češkoslovaške. Ako smatrajo nekateri etnično sestavo in obliko Češkoslovaške za »smešno« all »nemogočo«, naj se samo malo razgledajo okoli češkoslovaške republike in prišli bodo do drugačnih spoznanj! Temeljita etnična analiza bi nam marsikje pokazala »smešnost« nekaterih mejnih tvorb. . . Hubert Beuve-Méry, dopisnik pariškega »Tempsa«, ima menda prav, ko trdi: »Mnogo držav bi kar čez noč postalo smešnih, ako bi se jim primerilo, da bi se znašle na poti kake nenasičene velesile.«

Podrobna analiza češkoslovaških manjšinskih števil nam celo pokaže, da niso tako »svojevrsne« kakor bi se to zdelo na prvi pogled. Češkoslovaško ozemlje, ki meri 140.000 kv. km, obdaja 4000 km dolga meja, kar pomeni, da odpade na vsak kilometer meje okoli 34 kv. km zaledja, torej malo zemlje na veliko mejo. V Španiji, ki ima v Evropi v tem pogledu najboljše razmerje, odpade na 1 km meje 106 kv. km površine, toda v Švici že samo 22 in v Belgiji celo samo 21 kv. km, torej celih 13 kv. km manj kakor v ČSR! Do podobnih ugotovitev pa pridemo tudi s statistiko prebivalstva. Čehi in Slovaki tvorijo v ČSR kot državni narod 66,2% vsega prebivalstva, toda na Poljskem je na primer po statistiki v »Petit Annuaire Statistique de la Pologne« za leto 1937 državnega ali večinskega naroda le malo več (68,9%), v Sovjetski uniji je Rusov nekoliko manj (53%), v Belgiji pa odpade 42,9% prebivalstva na Flamce in 37,6% na Valonce itd. Kdo more trditi, da so te države samo zaradi tega razmerja »smešne«?

Ne smemo končno prezreti zgodovinskega dejstva, da sudetski Nemci nikdar niso pripadali k rajhu. Ko se je leta 1918 zrušila avstro-ogrska monarhija in so hoteli tudi oni izkoristiti spremembo za proglasitev svoje neodvisnosti, so zaradi pomanjkanja teritorialne povezanosti proglasili začasno kar — tri svoje republike... Zanimivo je tudi, da sudetski Nemci — z izjemo enega samega predloga, ki ga je stavil avstrijski delegat dr. Lodgman na pariški mirovni konferenci dne 15. junija 1919 — nikdar niso formalno postavljali zahteve po odcepitvi od češkoslovaške republike!

Po vsem tem smemo zaključiti, da je nemški problem objektivno samo notranjepolitična zadeva češkoslovaške republike, ki se more zares pravično in pošteno rešiti samo v okviru njene širokogrudne in demokratične ustave, kakor je bila v to vedno pripravljena sleherna češkoslovaška vlada, v kolikor so se Nemci navzlic vsem že priznanim pravicam še vedno pritoževali, kakor je to pokazal tudi manjšinski sporazum z dne 18. februarja 1937,

sklenjen z nemškimi aktivisti, in kakor je to napovedal v svoji izjavi o pripravljaljočem se »narodnostnem statusu« dr. Milan Hodža. V tem smislu sta se izrekli za mirno rešitev nemškega vprašanja v ČSR tudi Anglija in Francija v razgovorih njunih odgovornih državnikov v Londonu proti koncu aprila tega leta, kakor dokazuje komunikacija z dne 29. aprila 1938.

Dr. B. V.

Notranjepolitični pregled

Od poslednjega pregleda naše notranje politike naprej ni mogoče ugotoviti večjih zunanjih in vidnih sprememb našega notranjepolitičnega položaja. Po izglasovanju proračuna v parlamentu se zdi, kakor da je nastopilo popolno zatišje in da gre notranjepolitični razvoj svojo normalno pot naprej po nekaterih fiksnih premisah. O teh se seveda v listih vseh mogočih političnih nians mnogo razpravlja, ne more se pa reči, da so te razprave jasne, kajti glede vseh glavnih notranjepolitičnih vprašanj, ki so pereče v ospredju, je nejasnost zaenkrat še popolna. Tako se je na primer tudi pretekle tedne zelo veliko pisalo o bližnjih volitvah in z več strani so se napovedovali novi politični zakoni, za katere ima vlada v novem finančnem zakonu pooblastilo, vendar se tudi v tem pogledu do sedaj še ni prekorajčila meja zgolj akademskih in teoretičnih preroških razglabljanj. Ne zdi se nam potrebno, da bi v okviru tega pregleda nanizali vse mogoče glasove političnih listov, ker bi po tej poti še ne prišli na jasno o tem, kar se dejansko pripravlja in kar se ne pripravlja. Omejujemo se na ugotovitve, da jasnosti v tem pogledu še ni.

Nekateri zunanji dogodki, ki spadajo v novi mednarodni razvoj, so našli, kakor drugod, svoj odraz tudi v našem notranjepolitičnem življenju. Tako se je na primer v proračunski debati v senatu na pobudo zastopnikov JNS postavilo v resno razmišljanje vprašanje širše narodne koncentracije. Pobuda pa je obtičala v senatu — nerazumljena. Poleg tega širšega poskusa so se tu in tam pod pritiskom dogodkov pojavili tudi poskusi lokalnega zbiranja, ki jim kot pobudam nedvomno ni odrekati

idealnih namenov, vprašanje je le, kaj naj se konkretno postavi za njih osnovo, kajti v tem pogledu se nam zdi, da je prav tako potrebna jasnost zaradi bodočnosti kakor ni nejasnosti glede skupne nevarnosti in s tem skupne odgovornosti.

V političnem gibanju na zunaj ni beležiti posebnih novosti. V vrstah Združene opozicije se vrši politična akcija po dosedanjih receptih in metodah: stiki med srbskim in hrvatskim delom te opozicije se omejujejo na seje tako zvanega delovnega odbora. Pričakoval se je med tem, kakor že večkrat poprej, obisk dr. Mačka v Beogradu, do njega pa tudi to pot, kakor že poprej, spet ni prišlo. Pozornost je vzbudil odstop Adama Pribičevića kot predsednika samostojne demokratske stranke, ki ga je odstopivši motiviral s rahlim zdravjem, dočim je bila v srbski demokratski stranki predmet diskusij in polemik Ribarjeva akcija za ustanovitev skupne stranke Združene opozicije. Najširše zanimanje so končno vzbudila poročila vladnega »Vremena« o akciji dr. Mačka v Zagrebu v zvezi z nekaterimi najnovejšimi vladnimi pobudami. Morda je trenutno notranjepolitična pozornost osredotočena predvsem na to stvar, o kateri pa konkretno ni mogoče kaj določene povedati.

Jugoslovenska nacionalna stranka je pokazala svojo aktivnost ne le v proračunskih razpravah v nar. skupščini in senatu, kjer so v glavnem govorili predvsem njeni zastopniki, temveč tudi na terenu s prirejanjem konferenc in sestankov s svojimi pristaši v raznih banovinah. O drugih političnih skupinah v opoziciji, v kolikor se sploh uveljavljajo, bi ne bilo kaj bistvenega povedati.

Minister dr. Krek je na občnem zboru mariborske JRZ dne 10. aprila tega leta izjavil med drugim, da gre »sedanja parlamentarna doba h kraju« in da se pripravljajo boj, »v katerem se bodo vsi od desnice do levece združili proti nam«.

Po štiridnevem zasedanju je bila dne 6. maja tega leta zaključena konferenca jugoslovanskega katoliškega episkopata. Ob pisanju tega pregleda sklepi še niso znani, napovedana pa sta posebna izjava episkopata katoliški

duhovščini in pastirsko pismo vernikom.

Dne 27. aprila tega leta je bil za novega poglavarja muslimanov (reis-ul-ulemo) izbran Fehim efendi Spaho, sodnik vrhovnega šeritskega sodišča v Sarajevu in brat prometnega ministra Spaha.

Verko

Socialni pregled

Pozno, zato tudi pod drugačnimi okolnostmi se je pri nas pojavila zahteva za skrajšanjem delovnega časa. Anketa vseh prizadetih predstavništev v Sarajevu (od 18. do 20. januarja) je nudila samo priliko, da so udeleženci ankete pojasnili in utemeljili svoja stališča. Že iz tega se je pokazalo, da so stališča docela nasprotna. Zato ni v smeri pobud, ki so povzročile to anketo, pričakovati nobenih ukrepov. Na anketi je minister Cvetković izjavil, da sedanja ureditev delovnega časa onemogoča zaželeno skrajšanje delovnega časa, ker bi bila za tak ukrep potrebna izprememba samega zakona. Z drugimi vprašanji, ki so bila prvotno na programu, se anketa ni bavila in so ostala neobdelana. Vendar nadaljujejo delavske zbornice akcijo za skrajšanje delovnega časa. Na svojem zborovanju v Splitu (12. marca) so ponovno podarile, da je skrajšanje delovnega časa važen pogoj za olajšanje brezposelnosti, ki je pri nas bila velika celo v dobi gospodarske prosperitete.

Poročilo ministra Cvetkovića v proračunski razpravi je bilo glede socialne politike posvečeno v glavnem pogledu nazaj. Pri tem je minister posebno podaril uspehe minimalnih mezd, ki so po njegovem mnenju »dvignile nivo našega delovnega ljudstva v tistih krajih, kjer je bil tako nizek, na drugi strani pa so zadržale pre nagli in neharmoničen dvig cen delovne sile in omogočile našemu narodnemu gospodarstvu, da je brez pretresljajev prilagodilo svoje delo novi gospodarski konjunkturi«. Glede brezposelnosti je opozoril na vprašanje pritoka ubožnih ljudi iz vasl ter s tem v zvezi na potrebo smotrne ureditve produktivnih javnih del, ki naj bi ta pritisk omejila s tem, da bi te delovne sile z javnimi deli vezala na lastni kraj. Glede inspekcij dela je minister ponovno izjavil, da je njihovo število pre-

majhno, vsled česar ne morejo vršiti v zadostni meri svojih važnih nalog. Po ministrovem poročilu je v naši državi zaposlenih 22.000 inozemcev, med njimi je po enem pregledu 15.000 ruskih beguncev, po drugem pa 6.000. Največ inozemcev je zaposlenih v savski banoVINI (6.583), nato v dravski 5.182, v dunavski 3.220. V teh številih niso upoštevani ruski begunci, ki jih v tej zvezi upošteva s številom 6.000 za vso državo. Svareče so ugotovitve, da je prehrana našega naroda »slaba in nezadostna. Vsled tega imamo velik procent nezadostno razvitih za vojsko«.

Letošnji **finančni zakon** vsebuje — kakor vsako leto — mnogo važnih določb, ki se tičejo tudi socialnega življenja. Ponavlja se pooblastilo za ureditev službenega in zavarovalnega položaja novinarjev ter pooblastilo za reorganizacijo delavskih zbornic. Ukinjena je veljavnost nekaterih določb zakona o zaščiti delavcev, predvsem o delovnem času in o delavskih zaupnikih, za obrate, ki služijo narodni obrambi. Pomembna je ustanovitev posebne študijske ustanove pri ministrstvu za socialno politiko in narodno zdravje, namreč Socialnega instituta, ki bo bogato dotiran (c. 1.500.000 dinarjev) iz sredstev borz dela, nosilcev zavarovanja in delavskih zbornic, torej ne podjetnikov. O organizaciji instituta bo izšel pravilnik, ki bo moral rešiti poleg čisto tehničnih vprašanj tudi važna naložna vprašanja: treba bo urediti delitev dela med institutom in ministrstvom, ki ima po veljavni uredbi o ureditvi tudi študijske naloge. Tudi je treba upoštevati, da centralizacija takega študijskega dela ne more biti koristna, marveč je treba ustvariti delazmožne študijske zavode tudi po drugih, predvsem kulturnih in gospodarskih centrih, poleg tega pa tudi na smotrni način urediti plodno sodelovanje z univerzami, tako v znanstvenem, kakor tudi v vzgojnem oziru.

Gibanje **zaposlenosti** — po podatkih o številu zavarovancev ljubljanskega OUZD — v prvem četrtletju letošnjega leta preseneča z izredno globokim padcem zaposlenih v mesecu januarju. Število zaposlenih je namreč padlo od viška v letu 1937 (avgust 102.500) na

88.200 v januarju 1938. Ta padec je verjetno znak, da konjunktorni vzpon popušča, kajti če primerjamo z njim te sezijske razlike v prejšnjih letih gospodarskega zboljšanja, spoznamo, da padec ne more biti več samo sezijski. Leto 1934 doseže višek s 83.000 zaposlenimi, ki padejo januarja 1935 za 11.000 na 72.000. Tega leta se nato dvigne število zaposlenih zopet na 83.500, a pade januarja 1936 samo na 75.000, torej za 8.500 oseb. Zaposlenost se l. 1936 dvigne na 91.500 in pade nato januarja naslednjega leta za 5.500 na 86.000. Leta 1937 doseže število 102.500 in pade januarja 1938 za 13.300 na 88 tisoč in dvesto. Zaposlenost se sedaj zopet dviga (februar 90.000, marc 92 tisoč), vendar se po vzgonu ne razlikuje od prejšnjih let. Po zaposlitvi v posameznih panogah je značilen za popuščanje konjunktore padec zaposlenosti v tekstilni industriji, ki se je začel novembra 1937 (16.602) in trajal do januarja 1938 (15.758), dočim je sedaj opaziti zboljšanje (marc 16.355). Zaposlenost v stavbarstvu nad zemljo, v industriji kamna in zemlje ter v gradnji cest in železnic je v lanskem poletju dosegla skoro enak vzpon, kakor leta 1936, razen prvoimenovane, ki se je približala v svojem vrhuncu skoro stanju pred krizo. Sezijski padec teh zaposlitev januarja meseca 1938 kaže skoro enako sliko, kakor prejšnja leta. Kovinska industrija beleži po padcu zaposlenosti, ki je začel septembra 1937 in trajal do januarja 1938 (7.621), le stagnacijo (marc 7.702). Zaposlenost v zvezi z lesom se od lanskega poletja vztrajno drži okoli 4.000, dočim nasprotno znanjuje gozdno-žagarska panoga v letu 1937 znatnejši vzpon, ki popušča sicer od jeseni 1937 (september 8.501), a se močno popravlja od januarja 1938 (7.622, februara 8.292), a pada v marcu na 8.079. Zaposlenost v rudarstvu le polagoma raste (januar 1938 — 13.098).

Mezde so sicer nekaj večje, nego v istem času lanskega leta (marca 1937: 22.58, marca 1938: 23.90), vendar podražanje življenjskih potrebščin daleč presega to izboljšanje.

Socialno-ekonomski institut v Ljubljani je izvršil potrebne organizacijske

priprave in pristopil k delu; o tem poroča v treh letošnjih številkah svojega glasila »Tehnika in gospodarstvo«. Institut raziskuje m. dr. gospodinjke in življenjske razmere našega poljedelskega delavstva, torej sloja, katerega socialne razmere so dokaj neraziskane, dasi obsega gotovo okoli 100.000 oseb. Dalje se bavi institut s proučevanjem povečanja donosnosti našega poljedelstva, z asanacijo naselja, z davčno obremenitvijo prebivalstva in obratov. Poseben odsek instituta zbira in ureja podatke o študijskih pripomočkih za socialna in gospodarska proučevanja.

S. B.

„Slovenskega Naroda“ 70 let

Najstarejši živeči slovenski politični list, »SLOVENSKI NAROD«, je praznoval letos o veliki noči svojo sedemdesetletnico. Sedemdeset let narodnega življenja ni mnogo, le korak, dva, in vsega je komaj za eno samo človeško življenje. Toda v tako težki dobi, v kakršni je časopis Sl. Narod budil ljudstvo iz suženjstva k narodni zavesti, da se je moglo to ljudstvo povzpeti kot narod v politično osvobodjenje, in mu je mogel to kljub hudim borbam in žrtvam oznaniti že čez pol stoletja, — tedaj je tudi v narodnem življenju sedemdeset let pač vse bolj dragocenih kakor v drugačnih prilikah mnogo razsežnejša obdobja.

V slovenskem časopisju pa tudi idejno in vsebinsko ni nevažno že samo to dejstvo, ako zmaga časopis kako desetletje vztrajnega življenja. Najpomembnejša pa je seveda njegova neposredna konkretna vsebina v borbi za ljudstvo in narod.

»Slovenski Narod« je ustanovila svobodomiselná narodna »mladoslovenska« generacija l. 1868. proti konservativnim in mračnjaškim »Staroslovincem« Bleiweis-Costa-Jeranovega tabora. Mladoslovinci so zmagali kulturno in politično, narodno življenje so naravnali na pravo pot osvobodjenja. Narodna struja in časopis Slovenski Narod sta imela dvojnega sovražnika: nemštvo z nemškutarstvom ter konservativno versko-politično strujo, ki je pet let za Slov. Narodom ustanovila (l. 1873) svoj po-

litični list »Slovenca«. A »srce« Slovenije, Ljubljana, je takrat zelo počasi utripalo. Važnejši pokreti so izšli in se razživelj na obmejnem ozemlju, n. pr. Janežičev Glasnik slovenskega slovstva v Celovcu, prvi štirje ljudski tabori 1868/69 od Ljutomera do Šempasa, šele ob petem taboru se je zdramila Ljubljana; ali n. pr. Stritar je eno desetletje izdajal, zalagal in urejal prvi resnično umetniški list Zvon — na Dunaju, torej celo v tujini, enako Levstik svojega »Pavliho« (1870). Slovensko Matico so morali skoraj izsiliti štajerci od Ljubljančanov in priložiti k zahtevi lepe zglede prispevke, ali S. Jenko je moral izdati svoje pesmi v Gradcu (1865), Einspielerjev »Slovenec« je takisto izhajal v Celovcu (1865—67). Nič čudnega, da je tudi novi mladoslovenski časopis »Sl. Narod« našel bolj godna tla v Mariboru. V Ljubljano se je preselil »Sl. Narod« šele čez 4 leta (1872). Od tedaj je bil vodilni politični glasnik svobodomiselnega, naprednega, narodnega tabora vse do takrat, ko je nova, mlajša generacija z dr. Gr. Žerjavom ustanovila protj starinom liberalcem svoj politični organ »Jutro«. — Med uredniki in dopisniki srečujemo najbolj znana imena tudi iz politike, tako Jurčič Jos. Vošnjak, ali dr. I. Tavčar, Dragotin Hribar, Ivan Hribar in nešteto drugih. Kritičen prerez politike »Sl. Naroda« je obdelal za Kersnikovo dobo dr. I. Prijatelj, celotna kritična slika »Narodovega« boja, uspehov in porazov bo prezanimiva za raziskovalca ne le za politika ali samo zgodovinarja, marveč za vsakega izobraženca.

Inko

Doktrina fašizma

Medtem ko je nemški nacizem že od vsega začetka imel v dokajšnji meri izdelano idejno podlago (v marsičem zgrajeno na izkušnjah fašizma!), je bil italijanski fašizem miselno dokaj nejasno gibanje, ki je v svojem razvoju kolebalo na eno in na drugo stran ter si je šele sproti ustvarjalo lastno ideologijo in začrtavalo konkretnejši delovni program. Tako se je najprej (l. 1927.) izcimila toliko hvalisana »Delovna listina« (Carta del Lavoro), iz katere pa se je le polagoma in ne baš v premi črti raz-

vijal sedanji italijanski korporativni red. Šele meseca decembra 1929. je veliki fašistični svet odobril »štatut« fašistične stranke in komaj leta 1933. je Mussolini objavil to, kar je sam imenoval »doktrino fašizma« in kar lahko smatramo za nekakšno filozofsko podlago fašizma. Na prvi pogled nas prese- neča skladnost med to idejno podlago in samim fašističnim udejstvom, toda to ni prav nič čudnega, saj ni nastalo fašistično gibanje iz te idejne osnove, temveč obratno, fašističnemu udejstvom vanju se je naknadno skušala prikrojiti nekakšna filozofska podlaga.

Letos, ob 19-letnici ustanovitve fašističnih napadalnih čet, je fašistična stranka objavila v svojem ukaznem listu »Foglio d'ordini« predelani strankin štatut in kot uvod k temu je še enkrat natisnila »Fašistično doktrino«, »ki bi jo moral vsak fašist tako poznati, kakor mora poznati katoličan evangelij in cerkveni nauk«. Ker utegne tudi naše čitatelje zanimati jedro te nove filozofije, zlasti za presojanje mentalitete sedanje oficelne Italije ter njene notranje in zunanje politike, naj tu iz »Fašistične doktrine« v izvlečku podamo »Osnovne pojme« in »Politični in socialni nauk«, ne da bi se spuščali v razglabljanja, zlasti ne glede izvirnosti iznešenih idej.

»Svet ni za fašizem materialni svet, ki se nam površno prikazuje in v katerem je človek individuuum, ločen od vseh ostalih in sam zase, in kjer človeka neki prirodni zakon instinktivno zavaja k egoističnemu in trenutnemu ugodnemu življenju. Človek fašizma je individuuum, ki je obenem narod in domovina. Ta moralni zakon veže individue in generacije v neko tradicijo in neko misijo, zatira v človeku instinktivno poželenje po ozko začrtanem krogu ugodnega življenja in ustvarja v dolžnosti novo više življenje, ki ni vezano na prostor in čas. V tem življenju udejstvuje individuuum z zatajevanjem samega sebe in z žrtvovanjem svojih lastnih interesov in celo s svojo smrtjo ono čisto duhovno eksistenco, ki je vredna človeka.«

»Ta spiritualistična koncepcija je nastala kot splošna reakcija našega stoletja proti slabotnemu materialističnemu pozitivizmu devetnajstega stoletja. Ta koncepcija je antipozitivistična, to-

da je pozitivna, ni ne skeptična ne agnostična, ne pesimistična ne optimistična, kakor so to vse negativne filozofije, ki postavljajo središče življenja zunaj človeka. Človek si more in mora s svojo prosto voljo ustvariti svoj svet. Fašizem hoče aktivnega človeka, ki zaposluje pri svojem delu vse svoje sile. Človek se mora zavedati obstoječih težkoč in mora biti pripravljen jih naskočiti. Življenje je boj. Človek si mora pridiriti življenje, ki je njega resnično vredno. Zato mora najprej v sebi ustvariti orodje (fizično, moralno in intelektualno) za ustvaritev tega življenja. To velja za posameznika, velja pa tudi za narod in za človeštvo. S tega stališča moramo presojsati vrednost kulture v vseh njenih pojavih — v umetnosti, veri in znanosti — in veliki pomen vzgoje, posebno pa vrednost dela, s katerim človek premaguje naravo in ustvarja človekov svet (gospodarski, politični, moralni in intelektualni).«

Praktično izvaja fašizem ta nauk tako, da mladino tako intenzivno zaposluje z vojaškimi vajami, športom, množestvenimi pouličnimi manifestacijami in podobnim, da ji dejansko ne preostaja časa za razmišljanje.

»Ta pozitivna koncepcija življenja je evidentno etična koncepcija. . . Zato je življenje, kakršno doumevajo fašisti, resno, strogo. . . Fašist prezira komodno življenje.«

»Fašizem je verska koncepcija, ki vidi človeka v njegovem imanentnem odnosu do nekega višjega zakona, do neke objektivne volje, ki gre preko posameznika in napravi iz njega zavednega člana duhovne družbe.«

»Fašizem je historična koncepcija, po kateri je človek to, kar je, samo po duhovnem sodelovanju v družini in socialni skupnosti, v narodu in v zgodovini. Izven zgodovine ni človek nič. Zato je fašizem proti vsaki individualistični abstrakciji na materialistični podlagi tipa 19. stoletja. Je proti vsem utopijam in jakobinskim novotarijam. Fašizem ne veruje v blaženost na zemlji, kakršno je želela ekonomistična literatura 18. stoletja. Zato zavrača vse teleološke koncepcije, po katerih bi ob nekem določenem zgodovinskem času mora nastopiti definitivna ureditev človeškega ro-

du. To pomeni postaviti se izven zgodovine in življenja, življenje pa je neprestan tok. Fašizem hoče biti realistična doktrina. Praktično stremi za tem, da razreši probleme, ki se historično postavljajo sami po sebi in ki tudi sami sugerirajo rešitev.«

»Ker je antiindividualistična, je fašistična koncepcija za državo, za poedinca pa le v toliko, kolikor se ta ujema z državo. Fašizem je proti klasičnemu liberalizmu, ki je nastal kot nujna reakcija proti absolutizmu in je opravil svojo nalogo, čim se je država pretvorila v zavest in voljo ljudstva. Liberalizem je zanikal državo v interesu posameznikov, fašizem pa ima državo za pravo realnost posameznika. Ako je svoboda atribut realnega človeka in ne abstraktne lutke individualističnega liberalizma, potem je tudi fašizem za liberalizem. Fašizem je za edino svobodo, ki more biti resna stvar, namreč za svobodo države in individua v njej. Kajti za fašizem je vse v državi in nič človeškega in duhovnega ni in ne more imeti veljave izven države. V tem smislu je fašizem totalitaren. Fašistična država kot sinteza in skupnost vseh vrednot predstavlja, razvija in potencira vse narodovo življenje.«

»Izven države ni ne individuov ne skupin (političnih strank, združenj, sindikatov, razredov). Zato je fašizem proti socializmu, ki vidi vse zgodovinsko dogajanje samo v razrednem boju ter prezira državno enotnost, ki združuje razrede v eno samo gospodarsko in moralno realnost. Analogno je tudi proti klasičnemu sindikalizmu. Vendar hoče fašizem v okviru države ohraniti realne zahteve, iz katerih je nastalo socialistično in sindikalno gibanje, in jih uveljavlja v korporativnem sistemu, ki združuje vse interese v skladu z edinstvom države.«

»Posamezniki spadajo po kategorijah svojih interesov v razrede, po svojem različnem gospodarstvenem udejstvovanju v sindikate, pred vsem pa so država. Država pa ni zgolj število, kot vsota individuov, ki predstavljajo večino naroda. Zato je fašizem proti demokraciji, ki istoveti državo z večinskim številom. Država je najčistejša oblika demokracije, ako smatramo narod kva-

litativno in ne kvantitativno kot najbolj moralno, koherentno, resnično in zaradi tega tudi najjačjo idejo, ki se uveljavlja v narodu kot zavest in volja nekaternikov, da, enega Samega. Ta zavest in volja pa se skuša udeleževati kot zavest in volja vseh, ki se po narodi in po zgodovini smatrajo za člane iste nacije. Nacija ni ne rasa ne geografsko določeno ozemlje, temveč rod, ki se zgodovinsko ovekovečuje, množina, ki jo zedinjuje ena ideja, namreč volja do eksistence in potence: zavest same sebe, osebnost.«

»Ta višja osebnost je nacija, v kolikor je država. Ne ustvarja namreč nacija države, kakor uči naturalistična koncepcija, na kateri je slonela državna publicistika XIX. stoletja, temveč ustvarja država nacijo, ona daje narodu, ki se zaveda svojega moralnega edinstva, voljo in s tem učinkovito eksistenco. Pravica nacije do samostojnosti ne izvira iz neke literarne in idealne zavesti lastnega bitja, in še manj iz kakega bolj ali manj nezavestnega ali neaktivnega dejanskega stanja, temveč iz aktivne zavesti, iz aktivne politične volje, ki hoče pokazati svoje pravice kot nekakšna že nastajajoča država.«

»Nacija kot država je etična realnost, ki obstoja in živi, dokler se razvija. Čim se ustavi, je mrtva. Zaradi tega ni država samo oblast, ki vlada in daje individualnim voljam zakonito obliko in vrednost duhovnega življenja, temveč je tudi sila, ki uveljavlja svojo voljo na zunaj.«

»Fašistična država kot najvišja in najjačja oblika osebnosti, je sila, toda duhovna sila. Ona združuje vse oblike moralnega in intelektualnega življenja človeka. . . Fašizem ne izdaja samo zakone in ustanavlja zavode, temveč vzgaja in pospešuje duhovno življenje. Noče preobraziti oblike človeškega življenja, pač pa njegovo vsebino: človeka, značaj, vero. Zato zahteva disciplino in avtoriteto, ki naj sega v notranjost duha in ki naj tam vlada neovirano. Zato si je izbral za simbol liktorski sveženj, simbol edinstva, moči in pravice.«

V skladu s temi osnovnimi pojmi je tudi politični in socialni nauk fašizma.

»Fašizem zavrača pacifizem, ki je samo prikrita odpoved boja in znak stra-

hopetnosti pred žrtvovanjem. Le vojna razvija do skrajnosti vse človeške sile in vtisne narodom, ki se je ne bojijo, pečat plemenitosti.«

»Ta antipacifistični duh prenaša fašizem tudi v življenje posameznikov. Ponosno geslo skvadristov 'Me ne frego' (Požvižgam se), napisano na obveze rane, ni samo akt stoične filozofije, temveč je tudi novi stil italijanskega življenja. Tako sprejema in ljubi fašist življenje ter ne pozna samomora in ga zaničuje. Za njega je življenje dolžnost, povzdig, osvoboditev.«

Zanimivo je, kako skuša fašizem spraviti svojo ideologijo v sklad z vero.

»Fašistična vlada ni indiferentna nasproti verstvu sploh, še posebno pa ne nasproti pozitivni veri, kakršna je italijanski katolicizem. Država nima teologije, pač pa moralo. V fašistični državi je vera ena najglobljih manifestacij duha. Zaradi tega jo država ne samo spoštuje, temveč jo tudi čuva in ščiti. Fašistična država ne ustvarja svojega »Boga«, kakor je to storil v skrajnem deliriju konventa Robespierre, tudi ga ne skuša brezuspešno izbrisati iz duš, kakor dela to boljševidem, fašizem spoštuje Boga asketov, svetnikov, herojev in tudi Boga, kakršnega vidi in moli preprosto in primitivno ljudsko srce.«

Iz fašističnega pojmovanja življenja sledi nujno njegov imperializem.

»Fašistična država je volja do moči in imperija. Rimska tradicija je postala v fašizmu ideja sile. Po fašističnem nauku se imperij ne izraža samo teritorialno, vojaško ali trgovinsko, temveč tudi spiritualno in moralno. Imperij si lahko mislimo kot narod, ki posredno ali neposredno vodi druge narode, ne da bi zato okupiral niti enega kvadratnega kilometra ozemlja.« (Značilno je, da se glede tega ujema fašistični nauk z izjavo, ki jo je podal nekdanji italijanski zunanji minister grof Sforza, kateri sicer obsoja fašistično osvajalno kolonijsko politiko, italijanskim antifašističnim novinarjem po združitvi Avstrije z Nemčijo.) »Za fašizem je težnja po imperiju in po ekspanziji nacije vitalna manifestacija. Nasprotni pojav je znak dekadence. Narodi, ki vstajajo ali ki zopet vstajajo, so imperialistični; narodi, ki umirajo, pa zagovarjajo odpo-

ved. Fašizem je najprikladnejša filozofija, ki more prikazati težnje in duševno razpoloženje naroda, kateri kakor italijanski zopet vstaja po tolikih stoletjih zapuščenosti ali tuje vladavine.«

Kakor vsaka filozofska šola, hoče tudi fašistična doktrina biti edina sodobna in univerzalna.

»Ako ima vsako stoletje svojo filozofijo, potem smemo po tisočih znakih sklepati, da je filozofija sedanjega stoletja fašizem. Fašizem ima sedaj v svetu tisto univerzalnost filozofskih struj, ki po svojem uveljavljanju predstavljajo razdobje v zgodovini človeškega uma.«

P. P.

Revialni odmevi

Najnovejši dogodki so imeli tudi v naših revijah značilne odmeve, ki jih hočemo na tem mestu samo registrirati.

»Sodobnost« je objavila pod naslovom »Za skupnost slovenskih tvornih sil« poziv na strnitev umetniškega ustvarjanja. »V času vsesplošne mobilizacije narodnih sil, ki jo terja obramba prvin slovenske kulture v najširšem pomenu te besede, v našem kulturnem življenju še zmeraj vlada malomeščansko vzdusje anarhične razkovanosti, razbitosti in nesmotrnosti. V tem se ravno krije nerazumevanje kontrolnih nalog našega časa, potrebe sistematičnega načrtnega dela. Danes stoji vsi slovenski kulturni delavci pred tole nalogo: proti nasilni vistosmeritvi, ki naperja svojo ostrino na korenine slovenstva, postaviti neko — če se smemo tako izraziti — prostovoljno vistosmeritev na temeljih, iz katerih danes tudi na drugih odsekih narodovega življenja in njegove dejavnosti raste njegova obrambna skupnost. Taka vistosmeritev pa ne more biti proizvod osamljenih posameznikov niti izoliranih skupin in literarnih »krogov«, pa naj se v današnjem dogajanju še tako znajdejo; to more biti samo organizirano dejanje, na podlagi skupnega in načelnega zastavljanja vprašanja.« Poziv v nadaljem meni, da »mora slovenski umetnik zasesti tako rekoč svoje posebne položaje na bojišču med silami svetovne reakcije in silami napredka, kjer se odloča usoda slovenskega naroda; nastopiti mora

v svojstvu »inženerja duš«, kakor je vlogo progresivnega umetnika v današnji družbi označil eden izmed velikih sodobnikov«. Poziv vprašuje ob sklepu: »Kaj je že storjenega in kaj je treba še storiti v pogledu zbiranja slovenskih kulturnih delavcev v enotno obrambno fronto slovenske kulture? Prvi koraki takega zbiranja so storjeni. Toda, ali so ti začetni poskusi postavljeni na podlago, ki je za naše današnje slovenske potrebe dovolj široka?« Poziv zaključuje s tem, da je potrebna koncentracija na mnogo širši osnovi kot »vsenarodna skupnost«.

Drugi poziv, naslovljen na »vse Slovence«, je izšel v »Dejanju«. V uvodu ugotavlja, da se naša narodna vprašanja spričo nasilja nad majhnimi narodi »združujejo v eno samo ogroženost«, in nadaljuje: »Če je okrog vsega našega ozemlja prišlo do novega narodnega zbiranja in osveščanja pri Hrvatih, Italijanih in Nemcih, koliko bolj je potrebno, da pride do zbiranja in osveščanja ravno pri nas Slovencih, ki bomo svoj obstoj rešili le takrat, ko se bomo brezpogojno vključili v časovno dogajanje sveta in zavestno prevzeli nase svojo slovensko zgodovinsko nalogo. Zdi se, da glavno oviro do takega skupnega narodovega napona tvori slovensko izobraženstvo s svojo čezmerno svetovnonazorsko diferenciacijo, ki nikdar ni znalo spojiti ustvarjanja osebno-nazornih resnic s skupno narodno resničnostjo. Slovensko ljudstvo nagonsko čuti, da mu tako neskladno narodno ustvarjanje prinaša vedno večjo nesvobodo, izraženo v izredni gospodarski odvisnosti, in vedno večjo človeško nepripravnost, izraženo v kulturni neaktualnosti. Z zgolj univerzalno in neslovensko izobrazbo ne vidimo konkretnih nalog v vsem njihovem obsegu in si zato ne moremo ustvariti suverene narodne zavesti, ki bi jasno in stalno spoznavala svojo edinstveno slovensko usodo. In ravno zato, ker si posebno na gospodarskem in političnem polju nismo izostrili točnega, odgovornega čuta za svoje konkretno življenje, se je naša usoda odločala vedno na tujih terenih, ne pa na domačih tleh. In tako je tudi prišlo, da se v sedanjih odločilnih trenutkih s strahom in nevednostjo lovi-

mo za svojim smislom, mesto da enodušno in dejansko izražamo svojo voljo do življenja.« Sedaj je »potrebna nova ureditev slovenskega duha, ki naj se izvrši s pristajanjem na vsem skupne vrednote in načela. Zato pozivamo vse Slovence, pristaše vseh nazorskih skupin in smeri, da osebno-nazorsko in strankarsko resnico pravilno podredijo skupni narodni usodi, da na ta način najbolj zavarujejo prvo in okrepijo drugo ter s tem ravnotežjem ustvarijo glavni pogoj na skupno reševanje slovenskega narodnega življenja. V tem smislu pozivamo Slovence k narodni skupnosti, da se v vseh javnih odločitvah postavljajo bolj v območje tistega, kar nas druži, kakor onega, kar nas razdvaja, in da s pluralističnim delovanjem razživljajo ostala torišča narodnega življenja.« Svoj poziv naslavlja predvsem na »tiste Slovence, ki odločajo v današnjem gospodarskem, političnem in kulturnem življenju«.

V »Ljubljanskem Zvonu« je o istih vprašanjih napisal njegov urednik uvodnik »Pred dejstvi«. V njem ugotavlja, da so Slovenci dosegli sedaj svojo narodno državo, ki je »z mrličji odkupljena, rojena iz velike življenjske volje, zakoličila narodovo posest. Toda narod je ostal sprt, kakor v tistih dneh, ko se je začel pravdati za njive. Notranje nepripravljenega, nezaupljivega in tesnosrčnega so razočaranja potlačila. Vzgajan v vednem strahu se je prihulil pred odgovornostjo za (lastno) usodo. Pred zgodovinskim dogajanjem pa ni mogoče ostati prihuljen. — Živeti v narodni državi pomeni, da mora narod iz sebe, iz svojih želja in potreb razumeti in postavljati probleme države. Vedeti pa morajo državniki, da bodo edinole močna država, spoštovanje človeških in državljskih pravic in vestna odgovornost pred državljani ustvarjali prve pogoje, da se narodna zavest lahko razvije v višje življenje. Po dvajsetih letih nas obtežujejo dokazi, da nismo utrdili slovenske zavesti in volje, da smo jo celo oslabili. Storili smo človeka — ki bi ga morali voditi, dajati mu veselje, da živi, in voljo, da ustvarja — topega in brezbriznega. Nevarni cinizem je razkrajal človeško voljo, v blatu se je razpaslo sovraštvo, ki ni poznalo nobene

mere na ven in na znotraj. V osebnih in strankarskih interesih je otopela odgovornost pred sočlovekom. Slovenstvo ljubiti so nas učili ljudje z volovskim srcem. Kdor je opazoval življenje zadnjih let, je imel vtis, da gleda mrtvaški ples. — Državna volja raste iz narodne zavesti, ljudske sreče in ponosa človeškega dostojanstva. Nekdanji tlačani, kmetje, meščani in težaki so izpričali voljo do življenja in do skupne usode s hrvatskim in srbskim kmetom, delavcem in meščanom. Sinovi so jim dolžni ohraniti dedščino posesti, ustvarjati jim gospodarske in socialne pogoje za rast višje človeške kulture. Sinovi kmečkega rodu, ki je na slovenski zemlji pričel presejati prst z raskavo dlanjo, so dolžni razvneti v svojem ljudstvu narodno zavest, da se bomo potomci zavedeli lastne sile in zajemali iz nje ustvarjalno voljo. Zgraditi je treba živo stavbo slovenske kulture, da bo

narod prežet z voljo, živeti slovensko duhovno življenje in tudi žrtvovati zanj. Iz narodne zavesti moramo narod vzgajati k državni zavesti. Biti pa si moramo v svesti, da se narod ne vzgaja v državni narod le z vero in slovnici, zanj je potrebna globoka vzgoja, ki temelji v znanju političnih, socialnih in gospodarskih problemov, ki se izraža v zavestni volji in še posebno v globokem pojmovanju človeške skupnosti in njenih dolžnosti. Večje odgovornosti, odkar se je v nas prebudila narodna zavest, še nismo nosili. Ne gre le za to, da ohranimo dedščino posesti, da prebudimo narodno in državno zavest, ustvariti moramo na svojih tleh z vsemi napori in aktivnostjo pogoje za zgradbo občeloške kulture v obrambo vseh pravic človeškega dostojanstva. Le globoke etične in moralne vrednote dajo človeški skupnosti moč, zoperstaviti se velikim dogodkom. S.

P O R O Č I L A

L. Mrzel: Bog v Trbovljah

Mladi literat je zajel šest čudovito lepih pravljicnih podob iz svojega rodnega kraja Trbovelj, iz tistih Trbovelj, kjer »od žalosti in gladu joka po kolonijah deset tisoč žena in otrok, a svet in njega gospodarji sedijo na ušesih.« — Kadar je misel pregloboka, predmet nedosegljiv z navadnimi očmi in ga ne moremo zajeti niti z besedo, seže človek po skrajnem sarkazmu ali po pravljicni podobi, zajeti iz nenavadnih dogodkov. In še se nam zdijo besede in podobe tako vsakdanje, ker je tisto, kar je za vsem tem, še vse nekaj globljega, težjega in vendar vsakemu človeku s srcem vsak dan novo spoznanje. Tako in še globlje je čutil Mrzel tragedijo svojih in naših Trbovelj. Dolgo je nosil to misel s seboj, zdaj jo je naslikal s črnimi zarezami v človekovo srce, s krvavimi lisami v trboveljska tla. Zlati sij odmeva na črno rudarsko žalost od samega neba, tam, kjer se dotika zemlje rimska cesta in prideš po njej do samega sv. Petra, in do tistega in takega Boga, ki ga vse ze-

meljske črke ne morejo razodeti, ki pa je zapisan vsakemu posebej: Pravica! Tam v Trbovljah žive ljudje in kopljejo, »a kolikor globlje kopljejo, toliko bližja sta jim pekel in hudič.« V njihovih srcih pa je čisto posebna vera o takem Bogu, ki mu ni le ime Bog, ampak je sam večna in neskončna Pravica, o kakršni so nekoč kot otroci slišali iz katekizma, na svetu je pa še niso nikdar videli. Star rudar pove preprosto, kako mu je v duši: »Na črko in besedo nas eden nič ne da, a v resnici, veš, tako po redkem srečamo Boga. Ampak strela naj me ubije, gospod, če ni res, da lažem, kadar ga kolnem. Ne, ne bom ti rekel, da ga ni. Samo to pravim, da doslej še nismo naleteli nanj (29). Na vprašanje, ali je Bog ali ni Boga, pa odgovarja, »...tega pa res ne vem, ali je ali ga ni. Samo to vem — in lahko mi verjameš, zakaj v Agnezu, na Ajnzarju in na Polaju sem general malo manj ko petdeset let — v Trbovljah ga ni.«

Boga Očeta pa je zaskelilo v dno srca ob takih besedah, kajti v Trbov-

ljah še svoj živ dan ni bil, in kdo bi bil tudi mogel kaj takega terjati od njega. Njegova skrb je bila vendar, da je nekoč zdavnaj ustvaril vesoljni svet in da ga zdaj iz vekov v veke ohranja in vodi. Zdaj pa se je odločil in je rekel: »Da, jaz sem ustvaril svet, ničesar ne tajim in nič me ni sram. Izdavnica pa vem: tisočkrat lepše ko bivati pod solncem, je bivati v srcih ljudi.«

Tisti večer se je oglašil na klancu od Posetja do Vode v izbi pod streho, kjer je bil nalomljeni strop podoben pokrovu na krsti. Našel je literata pred dvojico velikih in majhnih vprašanj: Trbovlje, tisočkrat križane in zavržene, pa on sam, ki je komaj okusil grenkobo sveta, in je bil majhen tako brez konca in kraja, da si ni znal izbrati.

A izbral je pravo. Njegov Bog se je šel pogovarjat med tiste tisoče na zemlji pogubljenih, da bi jim poiskal pravo podobo Pravice, ki je sicer že v njih, pa vendar ne morejo do nje, in eno samo bi jim rad dodal, kar mora biti človeku dodano: Resnico. Stradež jim je izpil kri in razum, izgubili so Boga in zdaj kličejo: Vrnite nam Boga! Bog je obiskal Trbovlje in je spoznal greh nad človekom.

Pretrajljive so zgodbe tega naroda, ki trpi tik pred polomom. Zadnja je pravljica o malem Trinajstiču, o drobnih solzi z materinega groba, ki je ustvarila njemu, najmlajšemu sanje o kraljestvu, v katerem je hotel rešiti svet bede, a je obolel in dnevi teko dalje kakor dnevi v koledarju: Ponedeljek, Torek, Sreda, Četrtek, Petek, Sobota, Nedelja... In potem spet zmerom od kraja...

Inko

„Pravnikova“ izdaja zakonov

Društvo »Pravnik« je povzelo zopet nalogo, ki jo je pred vojno v tako zaslužni meri vršilo, namreč oskrbovati zanesljive izdaje zakonov z dodatnimi odredbami in podatki iz sodne prakse. Doslej so nadomeščale take izdaje samo ponatisi zakonov iz uradnih listov, poleg njih pa le skromno število del, ki so izšla kot komentarji novih zakonov v slovenskem jeziku.

Kot prvi zvezek je izšel zakonik o sodnem kazenskem postopanju, ki sta ga priredila prof. dr. Dolenc in Makle-

cov. Izdaja je skrbna, zanesljiva in spričo tega, da obsega vso objavljeno judikaturo, za vsakega pravnika tudi izredno uporabna. Tudi knjižna oprema in tisk sta odlična.

Pogrešamo samo načrt za nadaljnje izdaje te zbirke, ki bi gotovo povečal zanimanje za to panogo »Pravnikovega« dela.

B.

N. M. Butler

Letos preteče 36. leto, odkar je bil Nicholas Murray Butler, ki mu je 76 let, izvoljen za rektorja, ali kakor Američani pravijo, za predsednika univerze Columbijske v New Yorku. V teku te dolge dobe pa predsednik Butler ni samo z vsemi svojimi močmi pospeševal razvoj in rast tega zavoda, temveč se je tudi udejstvoval na političnem polju. Pod njegovim vodstvom in z njegovimi napori se je univerza Columbia obogatila za sto milijonov dolarjev ter vsestransko razširila svoje delovanje. Ko je prevzel Butler njeno vodstvo, je bila skromen college s 3000 dijaki, danes je svetovno vseučilišče v pravem pomenu besede z nad 50.000 slušatelji. Težki posel pa predsednika ni zadrževal, da bi ne imel važne vloge v političnem življenju ter velikega vpliva na mednarodne zadeve.

Ne samo v življenju narodov, temveč tudi v univerzitetnem življenju je Butler pristaš čiste demokracije. Lani je na neki slavnosti Columbijske dejal:

»Univerza je nastala pred več kot tisoč leti kot prirodni in hoten izraz človeškega iskanja resnice. Polagoma, korak za korakom, enkrat tukaj, drugič tam, se je njena organizacija izpopolnjevala in je ojačila svoj vpliv na umstveno življenje sveta. Tega umstvenega življenja bi ne bilo mogoče spoznati v zgodovini, ako bi mu odvzeli vpliv univerze, od Bologne, Pariza in Oxforda pa do danes. Ko se je demokracija uveljavila, je važnost univerz narastla, in kako tesno so povezane z demokracijo, je razvidno iz dejstva, da je bila prva stvar, katero je sprovedla totalitarna država, pa naj je komunistična, fašistična ali nacistična, da je ukinila svobodo mišljenja na univerzi. Ako bi povsod nastale totalitarne države, bi bila to smrt univerz. Demokracija je izvor

njih življenja in glavni razlog za njih obstoj.«

Od l. 1887. do letos je izdal Butler, ki je direktor tudi Carnegiejeve ustanove za mednarodni mir, sedemnajst knjig, v katerih se bavi z najbolj perečimi vprašanji današnje dobe: z vzgojo, z demokracijo, s svetovnim mirom. Nekatere med njimi razpravljajo notranje politične zadeve Amerike, toda vse je napisal — to se jim vidi na prvi mah — profesor, vzgojitelj, ki mu ne zadostuje, da vzgaja dijake, kateri posečajo njegova predavanja, temveč vse dijake svoje univerze, pa ne samo teh, temveč sploh vso svetovno omladino, vse človeštvo. Borec za ideje duhovne svobode, demokracije, svetovnega miru je leta 1937. dobil najvišje priznanje: Nobelovo nagrado za mir.

Že pred svetovno vojno je izdal knjigo, v kateri se zavzema za reševanje mednarodnih sporov preko razsodišča (The International Mind: An Argument for the Judicial Settlement of International Disputes; 1913). Med vojno je na povabilo dnevnika New York Timesa napisal pod psevdonimom Cosmos vrsto člankov o svetovnem miru, ki so l. 1917. izšli zbrani v knjigo pod naslovom »Podlaga trajnega miru« (The Basis of Durable Peace: Papers Written at the Invitation of »New York Times« by Cosmos). Istega leta je objavil knjigo »Svet v vrenju« (A World in Ferment: Interpretation of the War for a New World).

Prva leta po vojni se je bavil predvsem z ameriškimi nacionalnimi in strankarsko političnimi problemi, kar nam pričaajo njegove tedanje knjige. Prva je izšla l. 1920. pod naslovom »Ali je Amerika vredna, da jo rešimo?« (Is America Worth Saving?: Studies in National Problems and Party Policies). Naslednja, »Grajénje ameriške nacije« (Building the American Nation: An Essay of Interpretation; 1923) razlaga nastajanje in razvoj ameriške nacije na ta način, da osvetljuje najpomembnejše osebnosti posameznih dob. Ta nenavadni postopek daje knjigi nekaj živega, dramskega. Pogumen in vseskozi jasen pregled ameriških socialnih in političnih razmer je podal v knjigi »Veroizpoved liberalca« (The

Faith of a Liberal: Essays and Adresses on Political Principles and Public Policies; 1924). Predsednik Butler je pravi liberallec v smislu tradicije Jamesa Stuarta Milla, in načela pravega liberalizma, ki jih je lepo definirjal v uvodu v to knjigo, so dobili po smrti tega velikega filozofa v avtorju svojega najspretnejšega in najzgovornejšega zagovornika. Težko je najti boljšo definicijo in sliko liberalnega mišljenja.

V tistih letih je nastala tudi njegova knjiga o nacionalni univerzi v moderni demokraciji (Scholarship and Service: The Policies and Ideals of a National University in a Modern Democracy; 1921). Dr. Butler je mnenja, da mora imeti univerza v svojih vrstah pristojne ljudi za umstveno in duhovno vodstvo naroda, da bi mogla uspešno delovati. Velike osebnosti napravljajo velike univerze.

Butlerjevi spisi v tem desetletju, se pa bavijo predvsem z vprašanjem svetovnega miru. L. 1930 je izšel njegov »Pot k miru« (The Path to Peace: Essays and Adresses on Peace and Its Making). Ta knjiga, posvečena Aristidu Briandu, vsebuje Butlerjevo argumentacijo v prilog Pariškega pakta, obsoja vojno kot sredstvo narodne politike ter razlaga logične posledice brezvojnne politike za življenje narodov.

»Pogled naprej« (Looking Forward: Essays and Adresses on Matters National and International; 1932) predstavlja enega najvažnejših prispevkov iz sodobnega mišljenja. Avtor je mnenja, da se da doseči napredek in zadovoljstvo v narodnem in mednarodnem življenju, ali, kakor so Američani formulirali ta zahtevek »life, liberty, and the pursuit of happiness« (življenje, svoboda in iskanje sreče), ne da bi bilo treba bežati k eksotičnim alternativam fašizma ali komunizma.

Naslednja njegova knjiga »Med dvema svetoma« (Between Two Worlds: Interpretation of the Age in Which We Live; 1934) je, kakor nam že pove podnaslov, razlaga dobe, v kateri živimo. Svet se je zrušil l. 1918, in nov svet se poraja v strašnih trzavicah. V svoji zbirki štiriindvajsetih govorov, esejev in pisem nam dr. Butler označuje, da živimo danes med tema dvema svetoma

voma, v gigantskem boju dveh sil, katerih vsaka hoče izvojevati kontrolo nad jutrišnjim svetom. Avtor ugotavlja, da sta te dve sili Svoboda in Nasilje (fašizem, nacizem, komunizem). Tu imamo razlago in razpravljanje socialnih, gospodarskih in političnih vprašanj našega časa, predstavljene živahno in globoko, kar označuje vse spise Butlerjeve.

Zadnja Butlerjeva knjiga »Rodbina narodov« (The Family of Nations: Its Need and Its Problems) je izšla letos (1938). V zadnjih letih, ko je politično zaupanje sveta razbil ponovni nastop diktatorjev in oživiljenje despotičnih metod, zasleduje vsa svetovna inteligenca s skrbjo razvoj mednarodne politike. Predsednik Butler v svoji knjigi razčlenjuje povratek v militaristični individualizem marsikatere velike sile. Knjiga daje jasen pregled sedanje mednarodne anarhije in zahtevo, da se realistično približamo svetovnemu miru. Butler stavlja vrsto praktičnih predlogov, kako bi mogli doseči ta mir ter preprečiti nevarnost nove vojne katastrofe. Prikazuje nam, kako skušata vladi Zedinjenih držav in Britanskega imperija v tesnem sodelovanju upostaviti temelje za bodočo organizacijo »rodbine narodov«.

Butler meni, da svet od razpada rimskega cesarstva ni preživel tako izrednih časov, kakor jih preživlja sedaj. Eno velikih človeških dejanj je danes izčrpano in novo dejanje se poraja. Narodi so se zgradili. Toda sedaj, ko je to izvršeno, kateri je naslednji korak naprej? Ali bodo ti narodi gledali nase kot na politične in vojaške tekmece, ali pa se bodo smatrali za nezavisne, samega sebe usmerjajoče in sodelujoče državljane novega sveta, katerih posameznik more samo tedaj uspevati, ako prospeva tudi ostali svet? Novo razmerje med narodi je treba najti v razmerju družbe same. Osebna svoboda ni osebna samopašnost, marveč pravo, da človek iz samega sebe stvari čim več, v največji meri, ki je mogoča, a obenem dopušča vsakemu drugemu državljanu prav iste pravice.

Butler ne misli, da je višek nacionalizma v stremeljenju za nacionalnim poveličevanjem ali povečanjem, temveč v čim višjem stopnjevanju nacionalnih

sposobnosti in ugodnih prilik za kulturni razvoj, a obenem v jamstvu istih pravic drugim narodom. To pa, kar je k temu potrebno, je intelektualni vpogled in moralna sila, da se postopa kot narodni državljani mednarodne skupnosti. Zastopati, navduševati in voditi ta pokret imajo pa priliko in dolžnost univerze in njih ljudje. Znanje ne pozna zemljepisnih meja in ne govori enega samega jezika. Univerza 20. veka ne razume svojega poslanstva, ako se ne postavi na stališče, da zahteva zase vodstvo v novem pokretu mednarodnega razumevanja, odgovornosti in sodelovanja, da izpelje svet iz težkega položaja, v katerem se nahaja v sedanjih časih. Na univerzi obstoji svoboda misli in udejstvovanja, ki je nima organizirana država, in prav radi tega je univerza prirodni vodnik v novi dan, brez razlike na to, v kateri deželi se nahaja in kateri jezik govori.

Mir pa nikakor ni ideal, temveč je samo stanje, ki spremlja dovršitev ideala. Ideal sam na sebi pa je človeška svoboda, pravica in častna uprava poštene in človekoljubne družbe. Če to dosežemo, potem temu prirodno sledi trajni mir. Brez tega pa ni miru, temveč vlada samo nasilje, dokler se svoboda in pravica ne pobunita proti njemu in začneta iskati mir.

Pri današnji razrvanosti duhov, ko se po svetu trosi toliko lažnih načel nasilja in sovraštva, se čitajo Butlerjeve knjige kakor evangelij. V blaznih krikih hujskanja z desne in leve stoji Butler kakor miren videc boljše, mirnejše bodočnosti. Prav želeli bi bilo, da dobimo prevod Butlerjevih knjig tudi v slovenščini. Imamo poplavo prevodov beletristike, znanstvenega pa celó pogrešamo. Morda bi ne bilo nápak, izbrati iz Butlerjevih knjig (ki so vse izšle v založbi Scribnersovi, New York in London) za današnji čas najpomembnejša poglavja.

Dr. Pavel Brežnik

Odgovor Slovenske Matice

V zadnjem dvojnem zvezku revije »Misel in delo« je objavil g. dr. I. L. poročilo o prevodu Cervantesovega »Don Kihota«, ki ga je izdala Slovenska matica v letih 1935-1937. Del tega poročila je ponatisnil tudi »Slovenski

narod« dne 28. marca t. l. in sicer v svojem stalnem »Političnem obzorniku«. V tem poročilu g. dr. I. L. je nekaj takih trditev o delu našega društva, da jih mora podpisani odbor zavrniti.

G. dr. L. pravi v tem poročilu: »Neko je izpregovoril o bon tonu te slovenske kulturne institucije. In takoj je bil ogenj v strehi. »Predsedstvo« Slov. Maticice je takoj odgovorilo in kar brez seje.« Odbor Slov. matice ugotavlja, da je govoril o tej stvari na svoji seji in pooblastil predsedstvo za pojasnilo, ki je bilo objavljeno v dnevnikih.

Dalje pravi g. dr. I. L.: »Kdo zdaj ve, kdaj ima ta kulturna institucija svoj občni zbor, kaj dela, kdo je v odboru, kdaj izhajajo knjige. Vse to je danes za širšo javnost nezanimivo, ker Slov. Matica že davno ni to, kar bi morala biti.« Odbor ugotavlja, da je vsakoletni občni zbor napovedan (v smislu pravil) v vseh ljubljanskih dnevnikih, društveniki pa prejmejo še posebna tiskana vabila in tiskana poročila o Matičnem delu. Vsako tretje leto se voli odbor na občnem zboru, katerega se redno na vabilo udeležujejo tudi časnikarji, ki o občnih zborih in volitvah poročajo v svojih listih. Knjižne programe objavljamo v vseh dnevnikih z napovedjo izida, tiskane knjižne programe pa dostavljamo ne le vsem svojim poverjenikom in članom, ampak tudi mnogim nečlanom. Tako smo n. pr. letošnjih projektov razposlali 33.000! Javnost je torej o našem delu poučena in je v njej zanimanje za Slov. matice še vedno živo, kar dokazuje najbolje naraščanje članstva.

G. dr. L. piše dalje: »Ustanovljena je bila (Slov. matica), da bi izdajala dela, ki bi drugače ne mogla iziti, in je tako polagala temelje slovenski znanstveni literaturi. Te naloge se je Slov. Matici svoj čas zavedala, odkar pa je postala torišče »samoslovenstva« je pozabila na svojo dolžnost.« Odbor ugotavlja, da se je Matica vedno zavedala te svoje naloge. Saj je g. dr. Lah sam izdal pri Matici roman »Brambovec«, svoje prevode iz češke lirike pod naslovom »Češka antologija« in brošuro »Začetki Slovenske matice«, kar gotovo ne spada v znanstveno literaturo, ki jo zahteva g. dr. L. Slovenska matica se

je tedaj, ko je izdala knjige g. dr. Laha, prav tako zavedala svojega poslušstva kakor danes, ko izdaja med svojimi rednimi publikacijami leposlovne in znanstvene knjige. Med avtorji in odborniki, ki jih g. dr. L. imenuje »torišče »samoslovenstva«, so pristaši vseh struj in nazorov, ki jih g. dr. L. noče poznati.

G. dr. L. nadaljuje: »Historično slovnico slovenskega jezika profesorja Ramovša je morala izdati Učiteljska tiskarna, »Poučni slovar« dr. Glonarja Umetniška propaganda, »Estetiko« dr. Vebra Učiteljska tiskarna itd.« Odbor ugotavlja, da nobena teh knjig ni bila nikoli ponudena Matici. Poudarjamo pa svoje stališče, da Matica ne sme ovirati privatne založniške pobude. Ali naj se zagovarja zaradi vseh znanstvenih publikacij, ki so izšle v zasebnih založbah, češ, zakaj jih ni izdala Matica? V zadnjih letih smo izdali naslednje knjige: Izidori Cankarja Zgodovino likovne umetnosti (6 snopičev, 856 strani, 413 ilustracij), Kidričevo Zgodovino slovenskega slovstva (5 snopičev, cca 800 strani), Spektorskega Zgodovino socialne filozofije (prevod iz rokopisa, torej toliko kot original, 502 strani) in Melikovo Slovenijo, katere I. del je že izšel v dveh zvezkih (710 strani, 215 slik, 9 kart). Kako da jih g. dr. L., ki je naročnik naših knjig, ne pozna? Ali pa jih morda sploh ne šteje v slovensko znanstveno literaturo? Hkrati poudarjamo, da so izšla vsa ta dela v nakladi do 5000 izvodov in po takšni ceni, da je nobeno zasebno založništvo ne bi zmoglo!

Dalje pravi g. dr. L.: »Matica pa je izdajala — prevode.« Odbor ugotavlja: Matica je izdajala prevode takih del, brez katerih nobena prevodna književnost ni popolna. Izmed teh pa je spet izbirala take obsežne romane, ki jih slovensko zasebno založništvo ni zmoglo ali sploh ne bi izdalo, vsaj po tako nizki ceni ne. To so predvsem trije obširni klasični teksti, vsak v štirih knjigah: Reymontovi »Kmetje« (1216 strani), Tolstojeva »Vojna in mir« (1756 strani) in Cervantesov »Don Kihot« (1486 strani), delo, o katerem pravi g. dr. L. sam prav v tem svojem poročilu, da moremo Slovenci »biti s tem prevo-

dom zadovoljni in Slov. Matici hvaležni, da nam je tako izdajo oskrbela. Ali sta prvi dve deli — ki sta iz slovenske književnosti in jima torej g. dr. L. menda ne bo ugovarjal — povprečno prevodno blago? Vendar pa se je Matica odločila za prevode le takrat, kadar ni dobila nobenega izvirnega kvalitnega dela kljub javnim in tudi zasebnim pismenim vabilom pisateljem! Če izdaja Matica taka prevodna dela, izvršuje tudi svoj program in izpolnjuje želje svojih članov. Sicer pa pogrešamo pojasnila, katera slaba dela je izdala Matica v prevodu.

G. dr. L. pravi: »Že drugo desetletje životari ta naša kulturna ustanova brez pravega programa.« Odbor ugotavlja: Vsakdo, ki spremlja delo Slov. matice, lahko po časniških poročilih o njenih občnih zborih in po njenih knjigah vidi, da dela Matica po premišljenem načrtu in tudi v smislu tradicije, podedovane od prednikov. Program pa ni odmerjen posebej od leta do leta, ampak je zamišljen za daljšo dobo.

G. dr. L. pravi: »Popolno brezprogramnost kažejo n. pr. letošnje (1937) knjige: pesmi in drame so svoj čas našle privatnega založnika — letos nam jih nudi Slov. Matica in poleg prevoda Don Kihota še četrto knjigo, ki je istotako izven programa...« Odgovarja-

mo: Očitek brezprogramnosti smo zavrnili že zgoraj s podatki in števiki. Dostavimo naj samo še to, da je izdaja drame ali pesniške zbirke v zasebnih založbah po večini izjemen pojav. Mislimo pa, da je Matica z lanskima knjigama drame in pesmi ostala zvesta svojemu programu prav tako, kakor »svoj čas«, ko so »pesmi in drame... našle privatnega založnika«, a je Lahove »Brambovce« in »Češko antologijo« založila ravno Matica. S četrto lansko knjigo — »Dve razpravi« I. Kanta — pa je Matica le nadaljevala svoj zamišljen program, ki ga je začela s prevodom »Dnevnika Marka Aurelija« (l. 1934.) in o katerem je obširno poročal »Slovenski narod« dne 24. oktobra 1933.

G. dr. L. pravi dalje: »Na tako stopnjo so spravili ta zavod ljudje, ki nosijo veliki zvonec med Slovenci. Bodoči kulturni zgodovinar bo lahko o tem napisal kaj več.« Vprašamo: Ali se g. dr. L. kot bivši Matični sodelavec in odbornik v polni meri zaveda, koga izmed slovenskih kulturnih delavcev blati, kajti vsi odborniki so za delovanje Matice enako odgovorni. Čudimo se, kako je sploh mogoče napisati in natisniti tako pavšalno, neosnovano in pristransko sodbo.

Ljubljana, dne 5. aprila 1938.

Odbor Slovenske matice.

D R O B T I N E

Naši pesniki v usodnih dneh. Prvi poje: »Da lažje mi še to je pozabiti — pozabo pijem, v nji spomin mi gine — očitki z njim, v dnu bolečine skriti. — Ko prvi svit nad reko v drevju sine... zapojem jim, da vse na svetu mine, — v Popevki bridki: in taberna mori«. Drugi: »Pijemo že vso noč, popivamo trije — nesrečni ljudje, — v nas po tolažbi in po ljubezni vpije — zaman srce. — Deklica, vzemi, kot zlomljeni cvet ga vzemi — v brezstidne roke — naj ga le trgajo tvoji prodani prijemi — do belega dne«. In tretji: »Jaz ljubim vina močna, pristna, — razpašnost blodnic, strah devic — in vsa dejanja nekoristna...«

Božji mlini. Delavski tednik piše pod tem naslovom tole: »Tak je konec nasilnikov (t. j. Dollfussa in Feya), ki se niso ustrašili prekrivati svojih del z masko krščanskega imena. Nehote se nam vsiljuje misel, da je to kazen Pravičnosti, ki ji nihče ne more uiti. Izrabljanje krščanskega imena v opravičilo njihovega nasilja je bilo strašno kaznovano. Krščanstvo se more vojskovati samo z ljubeznijo.«

K vprašanju naših brezposelnih intelektualcev. O tem vprašanju je izpregovoril v popačeni slovenščini neki dnevnik (prevedeno v navadni jezik) tole: »...jaz sem mislila, da bo Gustel to reč (vprašanje brezposelnih profesorskih kandidatov) v roke vzel in jezik iztegnil, ko tako rad v vsako figo svoj nos vtakne, če je treba ali ne. Prav za prav se bolj spodobi, da take stvari preresetavajo bolj dedci

kakor babnice. Ta mrcina pa kar molči... Ljubi moji profesorski volonterji! Nikari preveč ne godrnjajte in se ne pritožujte. Poglejte, saj z gospodi zdravniškimi volonterji je ravno tako kakor z vami... Enkrat so se zaradi tega že pritoževali, pa so sami sprevideli, da drugače ne gre, in so utihnili. Vidite, to je še huje, pa vendar sedaj nič več sitnosti ne prodajajo. Prej so jim v bolnici vsaj brezplačno hrano dajali... pa so jim še ta priboljšek ustavili... Lahko bi pa profesorski volonterji, kakor tudi zdravniški, še nekaj plačevali, če so res domoljubi... Če hočete, da vam bo šlo vsaj po smrti malo bolje, kar ubogajte, pa tiho bodite.»

Kje so mecenji? Na praznik sv. Save je beograjska univerza razdelila dijakom kot nagrade skupno 126.750 dinarjev.

Poročilo s slovníčarskega bojišča pomladi leta 1938. »Naše sile so potisnile več tujih edinic iz naših listov v »zamejstvo«, posebno »proračun«, ki se je moral umakniti »preračunu«, in pa »narodno zdravje«, ki je postalo mnogo boljše »ljudsko zdravje«. Po naših društvih so se morali umakniti »člani« »členom«, le že ne kar »udom«. Navzlic združenim napadom Breznik-Ramovš, podprtim z uradnimi okrožnicami, naš »Belgrad« še vedno trdno klubuje. Ti uspehi so v teh časih močno odjeknili po vsej Evropi.«

Različni odmevi kulture. Kranjski tednik »Gorenjec« je v notici »Kako smo rodoljubni« smešil direktorjevo izvedbo nabiralne akcije za Karadžičevo ustanovo, zraven pa očital direktorju dr. Simonu Dolarju brezbriznost pri akciji za odkup Prešernove rojstne hiše. Direktor je nato zbezanemu dijaštvu pojasnil v posebnem razglasu na oglasni deski v gimnazijski veži, kakšen je resničen stvarni stan: zavod je priredil Karadžičevo proslavo po odloku prosvetnega ministra in zbral 601 din, a na okrožnico g. bana se je odzval zavod pri akciji za Prešernovo hišo enako po direktorjevem prizadevanju. V oglasu objavlja direktor dijakom tudi zahvalo za nabrane prispevke in zaključuje: »Ne razglašam Vam tega, da bi se opravičeval (pred napadom v »Gorenjcu«), ker mi tega, kakor pač sami vidite, niti najmanj treba ni. Razglašam Vam pa to zaradi tega, da Vas ne bi zastrupljali z lažjo in obrekovanjem. Že v mladosti se morate navaditi govoriti resnico, jo spoštovati in ljubiti ter jo ob potrebi tudi braniti.« —

Zanimivo je, da so ob istem času priredili srbski dijaki gimnazije v Čačku Prešernovo akademijo in nabrali znaten znesek za Prešernovo hišo, a zaradi tega ni njihovega direktorja nihče smešil.

In še druga plat zvona: Odbor nabiralne akcije za odkup Prešernove rojstne hiše je objavil v uradnem svojem poročilu v ljubljanskih dnevnikih, da je kranjska gimnazija že v prvi dobi nabiralne akcije nabrala — največ.

Dokaz. Na naše razpravljanje o podtalni cenzuri (str. 83) je izšel v nekem tedniku članek, ki noče razlikovati med slovenstvom in »slovenstvom«, a razliko sam prepričevalno dokumentira. Člankar ima očitno dovolj »zakladov uma in srca«, ko trdi, da je pisec Z. »moder mož«; noče »ugibati nad miselno sposobnostjo tega spoznavavca« ter o njegovih »globokoumnostih«, ker je vaje takih »umskih prekopicavanj na jugoslovanski strani«, ki je »udarjena s tako slepoto« in so tam ljudje »tako umsko okrepeneli, da se gredo samo še slepe miši«. Po mnenju tega tednika sta »na umski ravni« »Misli in dela« ta dva naša genija (Prešeren in Cankar) bržkone samo dva propadla slovstvenika... kajti zasenčila ju je veličina mož, ki so odkrili novo nacionalno nalogo: likvidirati njuno veliko delo«. Nato se tednik vprašuje: »Res, kateri so, ki oznanjajo Slovincem novo razodetje, po katerem spada slovenstvo le še v narekovaje?« Izza vzdih: »Berimo imena mož, o berimo jih« objavlja imena članov našega uredniškega odbora in pristavlja: »Kolektivno oznamenilo pa se glasi: napredni jugoslovanski akademski starešine, okrajšano po vzorcu raznih potentiranih izdelkov in ljubko »Nasto«. Kakor simbol so nam lahko ta imena Visoko v zvezdah prvi. Daleč, daleč tam doli drugi.« Vse te neokusnosti, nestrpnosti in podtikovanja so le dokaz za pravilnost našega stališča, da je namreč postala cenzura takega »slovstva« ena izmed metod, ki skušajo onemogočiti svobodo diskusije.

Edinost, tednik, Maribor, Kopališka 6. Izhaja od 12. februarja 1938. Do 7. maja izšlo 13 števil.

Hrvatska smotra, nacionalni, socialni i književni mjesečnik. Zagreb, Mošin-skoga 10. God. VI., broj 1, 2, 3.

Izvestija na blgarskoto družestvo za socialen napredk. Sofija, Bolgarija. God. IV., knjiga 1, Febr. 1938.

Ljubljanski Zvon, slovenska revija za književnost. Leto 58., 1938, zv. 1—2, 3—4. Izdaja Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Mladi Šumadinac, popularni mesečni časopis za omladinu. Kragujevac. Izdaja Zadruga za narodno prosvetovanje u Šumadiji. God. IV., serija II., br. 1, 1. maj.

Mladost, list srednjoškolske mladeži. Izdaja zagrebačka sekcija Jugoslov. prof. društva v Zagrebu. God. XVI., br. 5, 6, 7, 8 (jan.—april 1938.)

Mrtva straža, list za izobraženstvo, izhaja 4-krat na leto, I. leto, štev. 4, 31. XII. 1937, Ljubljana.

Naša stvarnost, Beograd, 1938, br. 2.

Naša volja, glasilo jugoslovenske mladine, Ljubljana. Leto III., štev. 15, 16. (1. maj.)

Njiva, glasilo delavskega društva »Ljudski oder« v Buenos Airesu v Ameriki. L. II., štev. 8. in 9. (jan., febr. 1938.)

Omladinski borac, Zagreb, 1938, god. I., br. 3.

Pensijni pojištění, orgán všeobecného pensijního ústavu a Svazu pensijních ústavů v republice Československé. Časopis pro sociálně pojišťovací zákonodárství v Praze XI., nám. u Pens. ústavu. Ročník 17, Unor 1938, číslo 1—2.

Pregled, časopis za politički i kulturni život, Sarajevo, God. XII., knjiga XIV., sv. 170, 171, 172—173 (febr., mart, april—maj 1938.)

Prirodoslovne razprave. 6. zvezek: E. Bauer, Neue oder wenig bekannte Ichneumoniden Jugoslawiens. — 7. zvezek: Alija Košir: Zur Entwicklungsmechanik einiger Metastasen des Mäuseteehkrebses. — 8. zvezek: Fr. Kos, Über die polymorphe Aufspaltung der Isotomurini. — 9. zvezek: Dr. Peter Us: Doprinos poznavanju ortopterske faune u Jugoslaviji.

Razori, list za odraslo mladino. Letna naročnina 30 din, izdajatelj Združenje jugoslovenskega učiteljstva meščanskih šol, sekcija za dravsko banovino v Ljubljani. Leto I., št. 1, 2.

Roditeljski list, izdaja Pedagoška centrala v Mariboru. Leto I., št. 6, 7, 8, 9 (febr.—maj 1938.)

Slavjanski vesti, mesečen organ na slavjanskoto družestvo v Blgarija, god. II., broj 22, 23, 24 (januar, februar, mart 1938.)

Slovenski pravnik, glasilo društva »Pravnik« v Ljubljani, L. LII., št. 1—2, 3—4.

Srpski književni glasnik, Beograd, God. XXXVIII., broj 3, 4, 5, 6, 7, 8; februar, mart, april 1938. Izlazi svakog 1-og i 16-og u mesec.

Statistički godišnjak kr. Jugoslavije, knjiga 1. do 7., statistika od 1. 1929. do 1936. Izdaje Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu.

Tehnika i gospodarstvo, leto IV., 1938, št. 1—2.

Tehniški nameščenec, Trbovlje, leto II., štev. 1—2, jan.—febr; 3, marec; 4—5, april—maj 1938.

»1551«, akademsko glasilo za univerzna in javna vprašanja. Izhaja vsak drugi petek. Leto II. Od 14. januarja do 25. marca 1938 izšlo 5 števil.

Umetnost, mesečnik za umetniško kulturo, Ljubljana, Pod turnom. Leto II., štev. 5—6, 7—8, 9—10 (jan.—junij).

Zadružni vestnik, glasilo Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani. Leto IX., 1938, št. 1, 2, 3.

Uprava „MISLI IN DELA“

prosi cenjene gg. naročnike za poravnavo naročnine.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50
(v lastnem poslopu)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzjavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predjumi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.

»JUGOSLAVIJA«

največja domača delniška
zavarovalna družba

zavaruje: za življenje, proti požaru, vlomski tatvini in nezgodam, dalje transport, steklo,
avtomobile in živino.

Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrogradu.
Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrogradu,
Sarajevu in Splitu.

Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.
Pojasnila daje

RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,
Tyrševa cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.